

HIKMET

İLMİ ARAŞTIRMA DERGİSİ - JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH

ADEKSAM
Gostivar - Makedonya
Macedonia

Hikmet
MATÜSİTEB üyesidir

DERGİNİN SAHİBİ:

ADEKSAM adına başkan
Beytullah MUÇA

**DERGİNİN EDITÖRÜ ve
YAYIN YÖNETMENİ:**

Dr. Enis RECEP

**DERGİNİN EDITÖR
YARDIMCISI**

Mr. Fadil HOCA

TASARIM

Elyesa ALİ

DERGİNİN YAYIN KURULU:

Mr. Sami İSLAMOĞLU
Mr. Sevin ALİL
Mr. Nazim İBRAHİM
Mr. Melahat ALİ
Mr. Veli KREC
Mr. İslam YUSUF
Mr. Aziz ŞEH
Mr. Esfer ALİ
Mr. Süleyman BAKİ
Mr. Bülent DERViŞ

**DERGİNİN DANIŞMA
KURULU:**

Prof. Dr. Hamdi HASAN
Prof. Dr. Erol ŞABANOV
Doç. Dr. Numan YUSUF ARUÇ
Dr. Adnan TEKŞEN

İNGİLİZCE TERCÜME

Zeynep NUREDDİN

İçindekiler

Inter-Ethnic Relations in Republic of
Macedonia:

The Turkish Community Part: II
Prof.Dr.Konstantinos Tsitselikis
(9 - 19)

Makedonya Türklerinin Düşün Türküleri
Prof. Dr. Hamdi HASAN
(21 - 27)

XIV. International Symposium of Folklore
Ohri-Macedonia, 7-8 July, 2000

Kıbrıslı Âşık Kenzi'nin Şiirlerinde
Rumeli'deki Yer, Yapı, ve Kişi Adları
Harid FEDAİ
(29 - 37)

Cumhuriyete Kadar Türk Şiirinde Metafizik
Görünüm
Dr. Secaatin TURAL
(39 - 47)

Çocuk Edeyatı ve Eğitim
Dr. Sevein ALİL
(49 - 59)

Makedonya Türk Kültürü'nün Bilge Hanımefen-
disi Akademik Olivera Yaşar- Nasteva
Dr. Numan YUSUF
(61 - 77)

Makedon Halk Şarkılarında Farklı Dinlere
Mensup Olan Gençler Arasında Sevgi
Mariya LEONTİÇ
(79 - 89)

Makedonya'nın Makroekonomik Durumu ve AB
Üyeliği Açısından Bir İnceleme
Mr. Esfer ALİ
(91 - 112)

Stratejik Hedefler ve Azınlığın Tavrı
AB Yolunda Makedonya ve Türk topluluğunun
bu süreçteki rolü
İslam YUSUF
(113 - 119)

Fahri KAYA'nın Hayatı ve Sanatı
Mr. Fatima HOÇİN
(121 - 128)

BAŞYAZI

MATÜSİTEB'in kurucu üyelerinden biri olan ADEKSAM derneğimizin dahilinde dört yıldan bu yana yayınlanan ve Makedonya'da Türk kültür konularını işleyen " HİKMET " adı altında ilmi araştırmalar dergimizin 7- ci sayısı elinizde bulunmaktadır.

Değişik sorunlarla karşılaşmamıza rağmen Rumeli coğrafyasında dernek bazında yegâne sayılabilecek, miras aldığımız böyle bir ilmi araştırmalar dergisinin yayınlanmasının devamını getirdiğimiz için duyduğumuz mutluluğu ifade etmek istiyorum.

Üç yıl önce yayınlanan birinci sayısına bakmış olursak yayınlanan makalelerin yazarları akademik ünvanına sahip olan Makedonya Türkleridir. Diğer sayıların yayınlanmasıyla beraber dergiye olan ilgi devamlı artmıştır. Şimdiye kadar yayınlanan " HİKMET " dergilerini gözden geçirsek değişik üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin yazıları yayınlandığını görebiliriz. Bu hususiyet, dergiye olan güvenin ve ilginin arttığının bir ispatıdır. Geçen sayıdan itibaren derginin kalitesinin arttığı bir gerçektir. Bize gelen eleştiriler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Kalitenin artmasıyla ilginin daha da artacağını ve gönderilen makale sayısının çoğalacağına inanarak, yıl içerisinde sayıyı arttırmayı da düşündüğümüzü ifade etmek istiyoruz.

HİKMET'in Makedonya'daki Türk Kültürünün tanıtılması açısından önemli rol oynadığını ve tercih edilen bir dergi olduğunu söyleyebiliriz.

Bundan hareketle dergimizin ister Balkan üniversiteleri ister Avrupa'nın değişik üniversitelerinin kütüphanelerine gönderildiğini belirtmek istiyoruz.

İlk sayıdan başlayarak bu sayıya kadar belirlenen ve öngörülen yayın ilkelerimizi ihlâl etmeden dergimizi yayınlamaya devam ediyoruz. Bundan böyle de bu konuda taviz vermeden aynı kararı devam ettireceğimizi ifade etmek istiyoruz.

Dergiye makalelerini gönderen muhterem hocalarımız yanısıra, derginin hazırlanmasında hizmeti geçen herkese teşekkür eder, Allah razı olsun diyoruz.

Saygı ve sevgilerimizi sunarak, Allaha emanet olun.

Beytullah MUÇA

EDİTÖR'ÜN SÖZÜ

Hikmet dergisinin yedinci sayısı ile sizlerin karşısında olmaktan gurur duyuyoruz. Basıldığı ilk sayısından bu yana 4 yıl geçmiş olmasına rağmen sürekliliğimizi korumuş olmanın ve bu arada gelişip büyümenin verdiği gururu sözlere dökmek imkansızdır.

Bu sayımızda yine hepimizi çok yakından ilgilendiren değişik konularla karşınızdayız.

İlk makalemiz Selanik Aristotle Üniversitesinden Prof. Dr. Konstantin Tsitselikis'in yazmış olduğu ve Ohri çerçeve anlaşmasından sonra Makedonya Türklerinin durumunu araştıran ve açıklayan bir yazıdır. Yazını içinde daha önceki Hikmet dergisi kaynak olarak gösterilmiş ve derginin yazılarından yararlanılmıştır. Bu olay, yaptığımız işlerin yurt dışında takip edildiğini göstermiş ve bizi son derece mutlu etmiştir. Takiben, eskiden rağbet görmüş olan fakat çeşitli nedenlerle bugün canlılığını kaybetmiş olan ve çok sade bir şekilde kutlanan Nevruz ve Hıdrellez kutlamaları hakkında bilgi verilmekte; Üsküpte doğan ve 20.yüzyılda Türk edebiyatının en büyük temsilcilerinden olan Yahya Kemal Beyatlı'nın hayatı ve balkanlara dair izlenimleri açıklanmakta; son derece stratejik bir coğrafi konumda bulunan ve multi-etnik yapısı olan balkanlarda gelişen tarihi olaylar, bölgenin etno-demografik yapısı, savaşları, çatışmaları ve katliamların nedenleri incelenmiştir; yazar, şair, eğitimci, çevirmen, gazeteci ve siyaset adamı olan ve Makedonyadaki Türk kültürünün vazgeçilmez bir kişiliği olan Esat Bayram'ın hayatı ve eserleri ilk defa bir makalede toplanmış; mütekeffir, edebiyatçı, dilbilimci, ansiklopedist ve yayıncı olan Şemseddin Sami ve onun Türk edebiyatındaki yeri ve hayatı; ilk bölümü geçen sayımızda basılan ve felsefe, kültür ve medeniyet konusunda olduğu kadar, savaş ve kargaşalar bakımından da dünyanın en önemli sahnelerinden biri olan balkan müslümanlarının din-kimlik bütünleşmesinin ikinci bölümü; uzun zaman Üsküp'te kadılık görevinde bulunup bu şehri çok sevip adeta vatan edinmiş ve Üsküp'te vefat etmiş olan Şair Veysi Üskübini kasidelerinin tahlili yapılmış ve son makalemizde 90'lı yıllardan bu yana Makedonya Türkleri'nin siyasi çalışmaları hakkında bilgi edinmemizi sağlayan Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler adlı kitabın değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bir sonraki sayıda tekrar buluşana dek herkese sağlık ve mutluluk dolu günler dilerim.

Dr. Enis RECEP

INTER-ETHNIC RELATIONS IN REPUBLIC OF MACEDONIA: THE TURKISH COMMUNITY *

Part II

Prof.Dr.Konstantinos Tsitselikis**

Right to Minority language Education

Education for persons belonging to different ethnic groups is guaranteed in the Constitution and regulated in the law of Primary education and Secondary education. These laws have to be adopted as well by the Assembly, because they are among the several laws with a view to their implementation, which has not happened so far, namely the Law on primary and secondary education are from 1995.

The Law on Higher Education is part of the general legislative system of minority right protection that exists today in the Republic of Macedonia. In compliance with article 95 lectures at the institutions of higher education are held in Macedonian language and only lectures at state pedagogical institutions of higher education, teacher for pre-school education and primary education or in the didactical-methodical subjects for teachers for secondary education can be in the language of persons belonging to minority. If the lectures are held in the languages of the persons belonging to minority the Macedonian language is learnt as a subject and lectures in Macedonian are for at least two more subjects from the program of the Faculty.

Lectures at private universities can also be held in minority languages or world languages, but the Macedonian language is also studied. In fact, the Framework Agreement complements the Law on Higher Education that came into force in July 2000 in the amendment 6 paragraph 2: "State funding will be provided for university level education in languages spoken by at least 20 percent of the population of Macedonia, on the basis of specific agreements."

Article 8 of the Law on Primary education, paragraph 2 says: "For the persons belonging to nationalities the education and instruction are carried out in their language as determined by law." It is also possible to mention article 67(2) and (3) and article 81 and article 3 of Law on Secondary education.

Firstly, I will present the information given by the Ministry of Foreign Affairs, in accordance to that instruction in pre-schools, primary education and educators belonging to those ethnic groups carry out secondary education in Macedonian, Albanian, Turkish and Serbian. Students use also textbooks and other reference literature in each of the languages in which educational and instruction processes are performed. In order to stimulate regular class attendance, the Ministry of education provides free of charge transportation for students living far from schools and subsidies part of the alimentation cost, being the beneficiaries of these services mostly persons belonging to different ethnic communities.

Secondary education is not compulsory in Republic of Macedonia. Instruction at this level of education is carried out in Macedonian, Albanian and Turkish language. Enrolment conditions for secondary schools are equal for all students, in accordance with the candidate's choice. In order to increase the number of enrolled pupils belonging to ethnic groups in secondary schools, the government of the Republic of Macedonia has provided for establishment of classes where instruction is to be carried in the language of different groups in all schools where ethnic minorities have shown such interests.

For the government, the fact that members of Turkish ethnic community are mostly from the rural areas means that the population shows little interest in continuing education after primary school. There is also a significant lack of female population in the total number of students belonging to ethnic minorities that continue their education, due to the rural population and religion.

According to the official sources, University education is in Pedagogical faculties in Skopje and Bitola, in the Faculty of Philology at the University of Skopje, at the Department for Turkish Language and Literature. Also the Faculty of Drama has specialised courses in Turkish. The lack of female population that shows interest in university education it is not related to political issues, but to specific religious and cultural features of Muslim and rural population.

The reality is far different from the picture given by the ministry of Foreign Affairs. In this regard, the Department for Development and

Promotion of Education in languages of Minorities created the present year in accordance with the provisions of the Ohrid Framework Agreement will work on overcoming of language barriers and promotion of trust among different ethnic groups in the building of democratic personality and relationships for the cause of successful socialisation and inclusion of the different language communities into the overall process of social life in the Republic of Macedonia observing the standards of European countries as well as the standards of all democratic countries worldwide.

Education in Turkish language is one of the main claims of the ethnic Turks. More specifically and taking into consideration the different reports by the Turkish NGO ADEKSAM, ethnic Turks seek for educational language in Turkish in Kicevo and surroundings (Plasnica, Preglovo, Lisiçani, Debrešte) where Turkish is not a compulsory subject. Also the opening of new classes in the Primary schools in accordance with article 48(4) in Bitola, Ohrid, Debar, Pehševo, Štip and Strumica. In the schools where the number of Turks is in considerable number, Turkish professor must manage the school. In the secondary school "Pançe Poposki" in Gostivar the head Master is ethnic Albanian, but the pupils are ethnic Turks, therefore they seek for a head master of Turkish ethnicity.

According to the state's statistic data from 1994, there are 78,019 ethnic Turks living in the country, although many Turkish organisations insist on the idea that according to their enquiries the number of Turks is bigger. From the beginning of the Republic of Macedonia in 1991 ethnic Turks considered that they constituted citizens of a second order and that everything was solved between ethnic Macedonians and ethnic Albanians. For instance, they were not included in the negotiations of the Framework Agreement, although Ohrid Agreement aims to create a multi-ethnic state. There are also some Turkish organisations that consider discriminatory the clause of 20 percentage of the citizens for the official use of the community's language on the local's and state's level: "with this unnatural and not democratic average, the Turks lost the right to use their own mother tongue, in places where Turkish was traditionally spoken for centuries."

Yet, according to **ADEKSAM** and its review of scientific research **HİKMET** presence of the Turks in primary education in the Republic of Macedonia" is only 2, 2% (the population is 4%) and in secondary school only 0, 6%. With respect to primary education, there are many cities where there are no classes with education in Turkish, despite of the con-

siderable number who live there, like Bitola, Debar, Štip, Pehçevo, Strumica) Turkish children have to learn in Macedonian or Albanian language. Education in Turkish in the secondary school is only in Gostivar, Skopje, Tetovo and lately in Radoviš.

At University level there are 1,3% students from Turkish ethnicity. They can attend courses in Turkish in the Chair of Turkish language and literature at the University St. Cyril and Methodius in Skopje. The Faculty of Pedagogy has been training teachers to teach in Turkish language in elementary schools. Education in other fields is in Macedonian language and if students want to continue the studies in Turkish they do it in Turkey (each year 60 students), with the problem added that afterwards the degree could not be recognised.

The conflict in 2001 had also a very negative impact on education in Turkish language because many ethnic Turks thought that if secession occurs and Tetovo region becomes part of Albania they should know Albanian language and culture, therefore they considered that the knowledge of Albanian was worthy. Moreover, without existing education at university level, the knowledge of other languages could be necessary. By the other hand, many students that go to Turkey decide to stay there due to the lack of employment in Republic of Macedonia.

Article 12 of FCNM addresses intercultural education such that State Parties are obligated to foster knowledge of the "culture, history, language and religion" of minorities and of the majority. They must also "promote equal opportunities for access to education at all levels."

Firstly, the rights of the ethnic communities on advancing of cognition of culture, history, language and religion is foreseen in the Constitution, in article 48 paragraph 2 and article 56 paragraph 2. These articles say: "The Republic guarantees the protection, promotion and enhancement of the historical and artistic heritage of Macedonia and all communities in Macedonia and the treasures of which it is composed, regardless of their legal status."

The percentage of presentation of Turkish in the elementary education of Eastern Macedonia is being cut. There is only one elementary school in Radoviš with one class from 5-8 grades in Turkish language. There are no classes from 5-8 grades in Turkish language in any other city of Eastern Macedonia. Consequently, the children of Turkish nationality in Eastern Macedonia are enabled to learn in their mother tongue only from 1-4 grade and they are forced to learn the higher class's grades of the elementary education in Macedonian language.

The parents of the Turkish children, aiming education in Turkish language made a lot of request. But almost always the government replied negatively to these request, the most characteristic example is the case of Centar Zupa wherein the Constitutional Court revoked the decision of the Ministry of Education that permitted Turkish children to attend school in Turkish language. The Constitutional Court did not consider the fact that approximately 200 children were not allowed to attend school because of this revocation.

The second very important issue refers to schoolbooks for elementary and secondary education in Turkish language. High school Turkish teacher, due to the lack of Turkish language literature, try to use Macedonian language books or to translate the book in Turkish and to dictate the books to students. Textbooks are not printed in Turkish and the Ministry of education ensures that there is no profit of printing them. "As non sense we should mention the fact that responsible people for printing textbooks in the ministry of Education are addressing us to Turkey to edit the same books forgetting that we as citizens of this country pay our taxes, income taxes in this country [...]"

Regarding the content of the article by Emilija Simoska from year 2000, laws on primary and secondary education were amended and each school has a right to use additional textbooks according to their choice. The books have a discount in the price because the Ministry provides a subvention. "The textbooks for the minorities who study on their mother languages (Albanian, Turkish) are different than the ones of the Macedonians. Their textbooks have a part related to the history of their country of origin (national heroes, special emphasis on the history of these countries). This segment is appreciatively of the same size as the part devoted to the Macedonian national history in those textbooks." It can be asserted that this is only theoretically, in practice there are no textbooks for secondary education in Turkish and Turkey is acknowledged as a negative historical identity in textbooks.

Article 13 of the FCNM protects the right for minorities to create and manage "their own private educational and training establishments", without entailing any financial obligation for the government. In 1996 the first Turkish College was founded in Skopje and later on in Gostivar and Struga. This school is private and their students from different ethnicities study together. With the new law on Higher Education, conditions for founding private high education institutions are given in the article 34.

Article 14 protects the right to learn a minority language.

Furthermore, it deals with the possibility for minorities to be taught the minority language or to receive instruction in it, without prejudice to learn or being taught in the official language. All over the country where ethnic Turks live the government does not launch the necessary number of classes, although there are lots of requests.

Freedom of Religion

Article 8 of the FCNM is the right to manifest "religion belief and to establish religious institutions, organisations and associations." This right is also guaranteed by the Constitution of the Republic of Macedonia in article 19. The Macedonian Orthodox church, the Islamic Religious Community in Macedonia, the Catholic Church, and other Religious Communities and groups are separate from the state and equal before the law (article 19, paragraph 3).

Ethnic Turks are not facing difficulties within the state related to expression and practicing their religion, but in 1999 Macedonian Orthodox Church was made official and its representatives are present in all the major manifestations of the country and the media especially covers events related to Macedonian Orthodox Church. For the Islamic Religious Community the situation is reserved. During its overall work comes across obstacles and limitations by the Commission for Religious Issues of the Government of Republic of Macedonia. It cannot realise its property rights and hardly acquires permissions to invite people outside the country related to their activity.

Relationship between ethno-cultural minority and kin-state

FYROM and Turkey signed a "Treaty of Friendship, Good Neighbourliness and Co-operation" on July 14 in Skopje. In the regional environment of the Macedonian state, Turkey has proved to be a good ally, at least a country that gave recognition to the Republic of Macedonia since its independence. In the article from the Turkish review on Balkan Studies appears: "Turkey was able to and willing to promise protection to Macedonia in case of a threat to its security. For a country surrounded by four potentially hostile neighbours, an alliance with a powerful regional neighbour was at least, a rational choice. Hence, it may safely be argued that Macedonia's search for Turkish support would have been less if the threat perceived from its neighbours were less."

Turkey supported the unity of the Former Yugoslav Federation till the very last moment. However, Turkish State recognised the four Seceding republics on February 1992. Turkey became the second country which recognised the Republic of Macedonia after Bulgaria and it is the first country that gave the recognition under the constitutional name.

The presence of ethnic Turks in the Republic of Macedonia was an important factor for good relations with Turkey. The article stresses that the 85 per cent of the ethnic Turks in former Yugoslavia were living in the Republic of Macedonia during the socialist regime. Still now ethnic Turks are a significant community for Turkey. There is also a possible negative side effect of Macedonian-Turkish alliance on Turkish-Greek relations.

Perhaps, the most interesting aspect related to the relationship between the Turkish community and kin-state was already presented with the demographic situation. It is possible to perceive the high number of ethnic Turks that migrated in the fifties and sixties to Turkey. The Macedonian government intimidated many of them, but later on, in the censuses of 1971 and 1981 the number dropped from 108,552 to 86,690. Such a decline does not go together with the high birth rate of ethnic Turks in the country.

When in a meeting with the Counsellor at the Turkish embassy in Skopje I asked for the reason to this, the answer was that the enormous facilities to work and earn money in Turkey attract ethnic Turks to the kin state, but also many who had previously claimed to be ethnic Turks in order to escape from the Communism now declare themselves Macedonian Muslims or Albanians. In the Republic of Macedonia wages are very low and some works are inaccessible to ethnic Turks due to discrimination factor, whereas in Turkey this is not a problem and they can easily find a job.

Apart from that, the embassy gives every year a hundred grants to students to continue their studies in Turkey. Most of the students at the high school manifest their desire to study there because they could be able to attend the university in Turkish language. The majority of them never return back, hence they find jobs immediately and they do not have problems with the recognition of the degrees in Republic of Macedonia.

I could also check that the Turkish Government do not provide help concerning education within Macedonian state, although many organizations, schools and the department for Development and Education in the minority Languages have asked for textbooks in Turkish.

CONCLUSION

A key challenge for the Macedonian state is the full implementation of the Framework Agreement that affirms the multi-ethnic and multicultural composition of the country. However, in practise not all the communities are equally in mind of politicians and organisations. Some meetings with international organisations working in the country have shown to me that they were not very much aware of the necessities of the smaller communities and therefore, they do not focus their attention on them.

The Framework Agreement contains changes in the Constitution regarding the character of the State and the legislative amendments that provide greater rights for representation and guarantees for participation, use of language, religious freedom or minority language education. The question raised in chapter III in relation to this was who the beneficiaries of the power-sharing were in the country.

Following Lijphart's theory, consociational democracy is the result of the division of a plural society into elements or units in order to facilitate self-government over matters of major concern to them. What is interesting to mention in favour of a consociational theory is that defends a high degree of autonomy for the units in which ethnic communities have self-government, but it is important to ensure that the units have not homogeneous composition. This is the main criterion that should be taken into consideration for the issue of territorial division that I mentioned in the chapter IV, because if we divide the plural society into homogeneous units we return to one of the essential statement in this study: how to improve inter-ethnic relations.

Another feature of consociational democracies is mutual veto right for minorities, according to that, Albanians for instance have the right to veto, although the other communities do not support them, because they got major number of representatives than other communities, which seems not to be a clear multi-ethnic approach. There is an asymmetry among the different communities in the treatment given to them in the agreement, whose main preferment in the redaction of the text is a bi-

national state.

It is also important to imagine how every unit of local self-government can cooperate with the others as a kind of "wheel of a gear", how to connect the local level with the state level. I have talked about inter-ethnic relations on purpose, without interethnic relations the rights of minorities cannot be ensured and this can be appreciated in all the mentions about project on education.

In fact, the law on Local Self-Government approved in 2001 is a key instrument for decentralisation, because it enhances decision-making processes at the local level. Another good aspect is that consociational democracy has to be flexible to accommodate people who do not identify themselves on bases of ethnicity.

This process of collecting weapons was very important, since the beginning the disarmament process was linked to the process of constitutional changes. The reference to the Macedonian People had to be eliminated from the Constitution and the majority of ethnic Macedonians found the wording of the Preamble unacceptable. After extensive consultations it was proposed that the term 'Macedonian People' should be reincorporated into the text, but adding the Albanian, Turkish, Serbian and Vlach people who live there, decision that was very much criticised.

Finally, they came up with the solution that the Macedonian language is the official language of the country used for international relations. Any other language spoken by at least 20 per cent of the population is also an official language, and can be used for personal documents, civil and criminal proceedings, by institutions of local self-government and in communication with the central government. At the same time, the 20 per cent meant that Albanian was the other language granted this condition, but the recognition is more in terms of demographic data and not equal status.

In despite of that, we can say that minority rights for the Turkish community are protected at national level: article 8 concerns equitable representation of persons belonging to all communities in public bodies; article 9 guarantees full equality in the enjoyment of the rights; freedom of religion appears in article 19 of the Constitution, the right to education in minority language is given by article 48 and finally, the committee of

inter-ethnic relations is established in article 78.

However, what is relevant in the case of the Turkish community is how these articles are applicable in every unit of local self-government where the criterion of 20 percent is not fulfilled and even more important: what is going to happen with the Turkish community in the municipalities where they are the majority after the law on territorial division will be implemented. Another question raised in the present study is the legitimacy of Western Countries in imposing conditions and pressuring countries like Macedonia, making them sign treaties that hardly can implement. Republic of Macedonia is facing a challenge to define itself independently and to confirm its sovereignty although, the help of the international community might be required, but the main task is for the citizens of the country without exception.

Bibliography

- J. Pettifer, *The New Macedonian Question*, in J. Pettifer (ed.), *The New Macedonian Question*, London, Macmillan Press, 1999.
- H. Poulton, *Non-Albanian Muslim minorities in Macedonia*, in J. Pettifer (ed.), *The New Macedonian Question*, London, Macmillan, 1999
- J. Pettifer, *Former Yugoslav Macedonia-The Shades of Night?*, Conflict Studies Research Centre, July 2001
- G. Caca, *Status and rights of nationalities in the Republic of Macedonia*, in J. Pettifer (ed.), *The New Macedonian Question*, London, MacMillan, 1999
- K. Seyfula, *National Minorities in the Socialist Republic of Macedonia*, Belgrade, JUGOSLAVIJA, 1965
- Human Rights Watch (ed.), *A threat to "Stability". Human Rights violations in Macedonia, USA*, Human Rights Watch, 1996
- U.Brunnbauer, *The Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments*, in "Journal of Ethnopolitics and Minority issues in Europe", vol. 1, 2002,
- Democratic Initiatives, *Macedonia: Micro-credit, Poverty and Returning Ethnic Minorities*, London, Minority Rights Group International, December 2002.
- Z. Daskalovski, *Language and Identity: The Ohrid Framework Agreement and Liberal Notions of Citizenship and Nationality in Macedonia*, in "Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe", 1/2002, 2002
- J. Engström, *Multi-ethnicity or bi-nationalism? The Framework Agreement and the Future of the Macedonian State*, in "Journal of Ethnopolitics and Minority issues in Europe", 2002
- Helsinki Committee For Human Rights in the Republic of Macedonia (ed.), *Report on Minority Rights in the Republic of Macedonia*, September 1999.
- Association for Democratic Initiatives (ADI), *Report on the Position of National Minorities in Macedonia with Recommendations*, February 2001.
- Hoca Fadil, *Problems in the area of Education in the Republic of Macedonia and suggestions for their solution*, HIKMET No.2, 2003, Gostivar.
- ADEKSAM report, *Comparative study the participation ratio of Turks in Macedonia's state institutions, public services and the education system*. July, 2002, Gostivar, Macedonia.
- E. Simoska, *FYR Macedonia*, in C. Koulouri (ed), *Clio in the Balkans, the Politics of History Education*, Thessaloniki, Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002
- Ş. Kut, *Turkey and Macedonia: a curious alliance in the Balkans*, Turkish Review of Balkan Studies, Annual 1998/99 n°4

MAKEDEONYA TÜRKLERİNİN DÜĞÜN TÜRKÜLERİ

Prof. Dr. Hamdi HASAN

Makedonya Türklerinin halk yaratıcılığında düğün türküleri hem nicelik, hem motif çeşitliliği ve hem de sanat değeri bakımından önemli bir yer kapsamaktadır. Söylendikleri yer ve gördükleri görev bakımından bu eserler, tören türkülerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Gençlerin samimi duygularını dile getirdikleri için aşk türkülerine, törene bağlılıkları yani, düğün törenlerindeki işlevleri bakımından da tören türküleri grubuna girerler.

Söylendikleri yerlerine göre düğün türkülerini iki kümede toplayabiliriz: **a) Sünet düğünüyle ilgili olan türküler ve b) Evlenme düğünüyle ilgili olan türküler.**

Sünüt düğünüyle ilgili olan türküler, düğün töreninden önce ve genelde sünet olacak olan çocuğa dolaylı yoldan bilgi verip, onu sünet törenine psikolojikmen bir nevi hazırlamak amacı gütmektedir :

Elime teller, elime teller
 Da bir hafta Tamer ağay sünet ederler.
 Sal Tamer aga kol telini
 Dayon getirsin berberini
 Sünet etsin nazli yegenini
 Elime mendil, mendilim sari
 Tamer aga' berberinden yenliktir ayagi

.....
 Çik Tamer aga çik nere furun
 Gelecektir berberin deyesin buyrun
 Koy fesini Tamer aga koy başına
 Sünet olacasın tamam yaşında

Sal Tamer aga kol telini
 Aglama duymasın babin sesini

.....

Ektım çiçekleri tutuldi
Sünet oldi Tamer aga kurtuldi
Çivide astım dayreleri
Bitti Tamer aganın gayleleri.¹

Evlilikle ilgili olanları, üç kümede toplayabiliriz: a) düğünden önce, b) düğün gününde ve c) düğünden sonra söylenenler . Birinci gruba giren türküler, düğünden önce yani, sözün kesilmesinden ya da nişandan sonra söylenen örneklerdir. Bunlar, genelde düğünün hazırlık dönemini kapsamaktadır. İkinci kümeyi düğün gününde yani, damadın traş esnasında söylenen örnekler ve üçüncü kümeyi de, düğünden sonra gelinin suya götürülmesi esnasında söylenen türküler oluşturmaktadır.

Düğün türkülerinin en kalabalık ve içerik bakımından en çeşitli örneklerini, düğün sırasında söylenen örnekler oluşturmaktadır. Bu bölümde, törenin doğrudan doğruya kendisiyle ilgili olan yani, gelinin baba evinden çıkarılması, damat evine gönderilmesi, karşılanması v.b. gibi örneklerin dışında, içerik bakımından çok değişik olan daha başka türküler de yer almaktadır. Bunların içinde, aşk, ayrılık, mizah, yergi v.b. konular işleyen örneklere de rastlanabilmektedir.

Düğünden sonra söylenen türküler, düğünden önce söylenen örnekler gibi, düğün havasını doğrudan doğruya yansıtmıyorlar. Bunlar arasında en belirgin örnekler, gelinin suya götürülmesiyle ilgili söylenen türkülerdir. Ancak, bunların arasında, gelinin gelecekteki görev ve sorumlulukları, yeni evde ve yeni ailedeki güçlükleri ve sıkıntıları dile getiren örnekler de vardır.

Birinci gruptaki türküler, törenle doğrudan doğruya ilgili olup onu türlü yönlerden tamamlayan ve sadece tören sırasında söylenen türkülerdir. Örnek olarak nişan sırasında ve nişan anından sonra kızlar :

Mora güller bardakta souk su içine
Nikâh etti Cafer aga iki gün içine

Bahçede gelin bahçede gelin
Süledi hayin duşmanlar bulamasık gelin

---

¹ Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1989 s.146

Sülemayın duşmanlar biz gelin bulmuşık
Kızların turasını biz koparmışık
Güllerin pupkasını şimdi koparmışık

Bu seneki asmaları budamadiler
Çalıştılar bozsunlar bozamadiler

İçerili stroynığımız kıramadiler
Cafer gibi bekâr bulamadiler.

.....

Gostivar'da söylenen bir düğün türküsünden alınmış olan yukarıdaki dizelerde, damat tarafında nişandan sonra duyulan zevk ve memnuniyet dile getirilmektedir. İki gencin hayatını birleştiren evliliğe izin vermek yani, söz kesme kararını vermek, kız için ve onun ebeveynleri için kolay bir iş değildir. Bu yüzden, evliliğin başlangıç noktasını oluşturan bu ana, her iki tarafın uzun soruşturmalarından sonra karar verilir. Yukarıdaki dizelerde nişandan sonra duyulan hoşnutluğun en büyük nedenlerinden biri de, bu kararın fazla uzatılmadan, kısa zamanda yani, iki gün içinde verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Nişan töreni vesilesiyle nişandan sonra söylenen türkülerde gençlerin aşk duyguları ağır basmaktadır. Onlarda iki gencin arasında kurulan evlilik bağının pekişmesi gittikçe ağırlık kazanmaktadır. Bu ilgiyi simgeleyen yüzük v.b. gibi süs eşyası, bu türkülerde bolca kullanılan semboller arasındadır:

Altın yüzüğünü geçirdim parmağına
Rupli frangani taktım a boynuna²

Tabakayı tabakayı sarı isteriz
Kaynana senden inci isteriz

Gel kopar Yüksel hanım güllerini
Güle güle taşıyasın mühürlerini³

² "Kocacık köyünde Düğün Adetleri", (Derleyen Sabahattin Sezair), Sesler, Say? 15, Üsküp, 1967, s.94

³ "Gostivar Düğün Adetleri" (Derleyen Celâlettin Ahmeto?lu),, Sesler, Say? 47, Üsküp, 1970, s.78-84

Söz konusu türkülerde gençlerin yöneldiği yeni aile üyelerinden kaynana, kaynata, görümce, kayınlar v.b. üyelerin anıldığı gibi, müstakbel gelinin de yeni kurulacak olan yuvada ödev ve sorumlulukları dile getirilmektedir.

Evlilikle ilgili olan düğün türkülerinde asıl ilgi, damatla gelinin üzerinde odaklanmaktadır. Baba evinden ve kendi yakınlarından ayrılan gelin olduğu için, düğün türkülerinin en büyük kısmı onun hak-kında söylenmiştir. Yüreker burkutan acı ve lirik duygularla dolu olan bu türkülerin en belirgin örneklerini kına türküleri oluşturmaktadır. Kızın baba evinden ayrılışını dile getiren türküler, motif ve tema bakımından oğlan evinde söylenen türkülerden biraz farklıdır. Bunların içinde, evlatlarla ebeveynler arasındaki münasebetleri, karşılıklı sevgi ve bağlılıkları dile getiren örnekler ayrıca ilgi uyandırmaktadır.

Geleneksel Türk ailesinde bir kız için evlenmek, yalnızca eşi ile değil, pekçok kişi ile uyum sağlamak anlamına gelmektedir. Çünkü kocası ile yaşayacağı evde çoğu kez kocasının ana-babası, evlenmemiş kız ve erkek kardeşleri, evli erkek kardeşleri, onların karıları ve çocukları da yaşamaktadır. Bu yeni ortamda pekçok ağır iş, saygı ve hürmet etme zorunluğu da ona düşmektedir. Evlendikten sonra, koca evinde geline karşı ilginin, onun uyumlu olmasına bağlıdır. Uyumlu olunmadığı takdirde koca ailesinin geline karşı tavrı değişik olur. Gostivar'dan derlenmiş olan bir türküde bu durum, şöyle ima edilmektedir:

Baktım Sümbül hanımın belini
Al hanım annenden elini

Çinkânlarım çinkânlarım yedi tenayle
Oturasın yerine beş temenayle

Beş temenayle biz kanmasık
Gidesın babana hiç salmasık.⁴

Düğün türkülerinde, özellikle gelinle ilgili olan, onun yeni evdeki ödev ve güçlüklerini kaynata ve kaynatayla ilgili sorumlulukları dile getiren örnekler ayrı bir bütünü oluşturmaktadır. Sadece sayı bakımından değil, ilgi çekici konuları ve motif zenginliği bakımından da bu türküler ayrı bir kümeyi oluşturmaktadır.

Düğün türküleri arasında, yeni evlilere Allah'tan oğlan çocuğu verilmesi dileğinde bulunulduğu görülmektedir :

---

⁴ Prof. Dr. Nimatullah Hafız, a.g.e.s. 142

Elimize elimize boncuklar
Allah versin Ali aga çocuklar⁵

Kadınların saygınlık kazanmak, koca evindeki yerini sağlamlaştırmak, yaşlılığı güvence altına almak gibi nedenlerle oğlan çocuğu istedikleri bilinen bir gerçektir. Ancak, Tülay Er'in de haklı olarak belirttiği gibi bu, onların kızlarını sevmedikleri anlamına gelmez. Ananın kız çocuklarına karşı farklı tutumu, onlarla aynı cinsten olup onları kader ortağı olarak gördük-lerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden onlara "Yarın el kapisına gideceksin" diyerek, katı bir tutumla yetiştirmeye çalışıyorlar. Nitekim, halk arasında "Dişi evlât açın dogar, hem evin saçaklari aglar" şeklindeki deyim de, kız çocuklarının yetiştirilmesinin güçlüğüne belirtmek gayesiyle söylenmiş olsa gerek. Ne var ki, eğitim konusunda görülen iyi niyetli baskılar, kızı bunaltmakta, zaman zaman evlenmekle kurtuluşu bir tutmaya yöneltmektedir. Gostivar'da Zeynep Ali'den derlediğimiz bir örnekte bu durum şöyle ifade edilmiştir:

Bıkma mıri anne ne bıcarsın benden
Gelecekler alsınler kurtulacim senden

Ancak ayrılış günü geldiğinde tüm kırgınlıklar bitmiştir. Yine aynı kaynak kişiden derlediğimiz şu beyitte ana-kız acısını :

Mutfakta trupçe mutfakta trupçe
Aglarken anasi kalmıştır kupçe

şeklinde çok hazin bir biçimde ifade ettiğini görüyoruz. Aynı acı, başka türkülerde:

Sıkılma nanoşum,
Sıkılma evladım
Saraya gidiyorsun
Ev açıyorsun
Beni fena da bırakmıyorsun
Ömürler olsun...⁶

ya da:

Yaz olur bahar açılır
Yel eser kumlar savrulur

⁵ A.g.e. s. 141.

⁶ "Kanatlar Köyünden Yankılar", (Derleyen H. Mercan), Sesler, Sayı 26, Üsküp, 1968, s. 27-32

Kız anasından ayrılır
Başına dünya devrilir⁷

şeklinde ifade edildiğini görüyoruz.

Bazı türkülerde, evlendirilerek yabancı ellere gönderildiği için kız, ana babasına sitem etmekte, evlendirilmek için henüz çok küçük olduğu daha gençliğini yaşayamadığını söyleyerek yakınmaktadır:

Avlida tauk avlida tauk
Aldatırdı beni annem evlentirdi çabuk.

Evlenme olayı kız evi için manevi bir kayıp olarak kabul edilmektedir:

Sümbül hanım elinde telli su sırçası
Aglarmış annesi boşanır sofrası
Aglama mori anne ne yapayım sana
Kimi getirim ününe benzetirsin bana⁸

Aglama mori anne sofran boşanmayacak
Gelecektir Ali aga sofray dolduracak.⁹

Düğün türküleri oğlanın ve evinin yanında, kıza övgüler yapmak için de bir vesile gibi görünmektedir. Kızın ne denli hünerli olduğu söylenerek oğlan evine o kıızı almakla iyi bir seçim yapmış oldukları ima edilmektedir:

Her nasıl kızların yüzüne bakmasık
Güzel Sümbül hanımı elden salmasık

Ne durursun Selam aga bu yaz gelin ara
Bakacasık güzel olsun kaşi güzi kara

Kaşi güzi kara olsun esmer güzeli
Hem güzel bakacasık hem terbiyeli¹⁰

---

7 . "Kocacık Köyünde .. s. 97

8 . Prof. Dr. Nimetullah Hafız, a.g.e. s. 144

9 . A.g.e. s. 141

10 . Prof. Dr. Nimetullah Hafız, a.g.e. s. 147-148

Ö Z E T

Makedonya Türklerinin halk yaratıcılığında, düğün türküleri önemli bir yer kapsa-maktadır. Söylendikleri yerlerine ve görevlerine göre, sünnet ve evlenmeyle ilgili olmak üzere onları genelde iki kümede toplayabiliriz. Sünnet düğünüyle ilgili olanlar genelde, sünnet olacak çocuğu psikolojikmen hazırlamayı amaçlamaktadır. Evlilikle ilgili olanlar da, evlilikten önce, evlilik sırasında ve evlendikten sonra olmak üzere, üç kümede toplanabilirler. Bunlar, evlenecek olan kızın kendisiyle ve velileriyle ilgili övgü ve eleştiri mahiyetinde birtakım bilgilerin yanında, onun evlenip gideceği yeni evindeki farklı ortama uyum sağlayabilmesi konusundaki yaklaşım ve becerileri hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Söz konusu olan makalemizde bu tür bilgi ve duygular üzerinde durulacaktır.

**XIV. International Symposium of Folklore
Ohri-Macedonia, 7-8 July, 2000**

***Kıbrıslı Âşık Kenzi'nin Şiirlerinde
Rumeli'deki Yer, Yapı, ve Kişi Adları***

Harid Fedai*

Giriş: Zamanın ünlü meydan şairi Kıbrıs'lı Âşık Kenzi (1795-1839) yarım yüzyılı bile doldurmayan ömrünün çoğunu Rumeli topraklarında geçirmiştir. 10-12 yaşlarında baba ocağından ayrıldığı sanılan Kenzi, bektaşî tekkelerinde yetişmiş, güney ve batı Anadolu'nun bazı yerlerini dolaştıktan sonra Edirne'ye yerleşip kalmıştır. Askerliğini Mağrip'te yapmış, Kıbrıs'tan Mağrip'e dönerken bindiği geminin fırtınaya tutulup Mısır'a sığınması, bu ülkeyi de yakından tanımasına vesile olmuştur.

Şiirlerinden hareketle, orduya katılarak Rumeli'nin çoğu yerlerini gezip görme fırsatı bulduğu, bazı kentlerini de kendi olanaklarıyla dolaştığı söylemek mümkündür. Nereye gitmişse o yerlerin olaylarını, olgularını dile getirmiş bir vesileyle önemli yer, bina ve kişi adlarını saymıştır. Bu bakımdan Kenzi'nin şiirlerinde Rumeli coğrafyası ayrı bir yer tutar. Bildirimizde, destanları bir yana bırakarak, şiirlerinden çoğu 'tarih düşürme' ve hareketli methiyelerden geçen, Osmanlı döneminin Rumeli toprağındaki yer, yapı ve kişi adlarını beş ana başlık altında sıralamaya çalışacağız:

1. Evliya
2. Tarikat Büyükleri
3. Ünlü Kişiler / Kahramanlar
4. Şairler
5. Şehirler / Binalar

1. Evliya:

a. Hızır Baba Sultan: Evliyadan olup Kalkandelen Tekyesi'ndeki Sersem Ali Baba'nın (Ali Dede) müridlerindedir. 7 beyitlik methiyede (K.I.81) şairimiz onun türbesini şöyle anlatır:

* Lefke Avrupa Üniversitesi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi Öğretim Görevlisi ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Üyesi – KKTC.

- Türbetinde her gece yanar kanâdildir nücûm
Eşiğine yüz sürür hûr efendim keş ve yaz.
81/3.

b. Hasem Şah-ı Gani: Şairimizin medhiye yazdığı evliyadan biridir. Türbesinin nerede olduğu belirtilmiyor. 12 beyitlik medhiyede (K.I.81/83) mucizelerini şöyle dile getirir:

- Mu'cizâtın çekdi imâne nice dinsizleri
Pâdişâhlar, uğrına cân atdılar kurbân Baba
83/11

Türbesi için de şunlar söylenir:

- Türbetinde her gece yanar kaâdildir nücûm
Eşiğine mihr ü meh yüzün sürer her ân Baba.
82/4

2. Tarikat Büyükleri:

Üç Bektaşî babasının ölümlerine düşürülen 'tarih' ler birbirini izlemekte: Bülbül Dede, Tüysüz Baba ve Elhac Mehemed. Bunların ilki hariç, öbür ikisinin Edirne'de yaşadıkları şiirlerin içeriğine bakılarak anlaşılmaktadır. Tüysüz Baba yani Derviş Mehemed, Kızıl Deli'nin müridi olup ünü Edirne ile özdeşti:

- Kande Edirne anılsa anılır cây-i be-câ
K.I.116/3

Buzcu-zâde olarak bilinen Elhac Mehemed ise Edirne'deki Câmi-i Atîk'in imamı idi.

Bunların 'tarih' beyitleri, sırasıyla, aşağıdadır:

- Si vü dü her harf çıkınca Kenziyâ târih-i tam:
Şakiyup gitdi beka bağçesine Bülbül dede
K.I.115

- Geldi üçler dèdi Kenzî cevherî târihini:
Göçdi bak Derviş Mehemed keş ile Tüysüz Baba.
K.I.116 1226/1811

- An-karîb Kenzî görünce dedi tam târihini:
Burcu-zâde dinleyüp ferman, cân atdı bir ân.
(K.I.117) 1224/1810

3. Ünlü Kişiler/Kahramanlar:

a. Üsküp Nâzırı Hasan bey'in iki Tuğlu Paşa olmasına düşürülen 'tarih'tir:

- İki tuğlu olunca söyledim ey Kenzi tam târîh:
Dilerim yakının Üçler ola dâ'im Hasan Paşa
(K.I.117) 1244/1828

b. Reşîd Mehmed Paşa'nın Rumeli Ser-askeri atanması üzerine düşürülen tarihtir. 6 beyitlik tarih kasidesinden sonra şiirin sonu şöyle bağlanır:

- Du 'â-yı hayr ile Kenzî dèdim ikâya tam târîh:
Benân-ı 'adlile Reşîd Mehemed Paşa şâd olsun.
K.I.66 1241/1825

Atina cengini konu alan bir şarkıda Raşid Paşa'nın da adı geçmektedir.

(K.III.35)

c. Aşağıdaki 'tarih' ise Arnavutluk'tan Vali Mustafa Paşa'nın sefere çıkması üzerine söylenmiştir. 15 beyitten oluşmuş şiirin son beyti şöyle:

- Dèdim 'azm-i sefer kıldıkta Kenzî birle tam târîh:
Penâhın yâverin her dem ola Hakk Mustafâ Paşa.
K.I. 86-87 1243/1827

d. Ser-asker Reşîd Mehmed Paşa'nın fethini tamamlaması üzerine takdir olunarak gönderilen "Hatt-ı Şerîf"le ilgili 7 beyitlik 'mücevher tarih'tir:

- Mücevher hançere Kenzî çıkardım hatte bir târîh:
Bütün Rum-İlinin Ser-askeri sensin Reşîd paşa.
K.I.88 1243/1827.

e. Mesolong, Atina savaşlarında gösterdiği yararlık yüzünden Ser-Bevvâb Mahmûd Ağa'yı Reşîd Paşa'nın taltifine düşürülen 'tarih'tir, 'Tarih' beyti sondan bir evvelki 6. beyittir:

- Ser-Bevvâbın olunca dèdi Kenzî târîh:
İki âlemde bula halk makâm-ı Mahmûd.
K.I. 90. 1243/1827

f. Gazî Recep Paşa'nın oğullarından üçünün; Rasim, Hıfzı ve Hamdi Paşaların bir araya geldiklerinin tarihidir. 14 beyitlik kasidenin son beyti şöyle:

- Bir araya geldiler Kenzî bi-gû târîh-i tam:
Cem'ini dèdim birâder mîr-i mîrân uç hümâ
K.I.91-92 1245/1829

g. Gazî Ali Hıfzî Paşa'nın seferden söndüğüne yazılan 33 beyitlik kasidedir:

- Du'â-yı hayrile Kenzî dèdim teşrîfine târîh:
Recâmız geçdi baka sağ esen geldi kerem kânı
K.I.97/98.

h. Abdurrahman Rasim Paşa: Kalkandelen Kaymakamı Abdurrahman Rasim Paşa için kitapta üç ıydiye (K.I.48,53-54, K.II.212) ile dört medhiye (49,50,51-52, 55-56, 5758.ss.) vardır. Belki kendisinden büyük destek görmüş olmasından dolayı, Kenzî'nin en çok övgü döşediği kişi Rasim Paşa'dır. Onun için bir beytinde şöyle der:

- İsm-i Abdurrahmansın Kalkan'da dermânsın.
Mümtâz-ı hânedânsın, Kalkan'da dermânsın.
K.I.54/7

Kalkandelen'e gelen şairleri 'Merhaba' şiiiriyle karşılayan Kenzi, bir vesileyle Rasim Paşa'dan da sözeder (K. III.2-3)

i. Ali Hıfzî Paşa: Atina cenginde (1242/1826) gösterdiği yararlıklardan ötürü;"Tabur-bozan" ünvanıyla bilinen, Rasim Paşa'nın kardeşlerinden Ali Hıfzî Paşa'ya bir elif-nâme (60-61.ss.) ile bir de ıydiye (59.s.) yazmıştır. Onun için şu vasıflandırma ve temennilerde bulunur:

- Zamâne Kahrımanısın, silâhın Zülfikâr olsun
Revîşin Rüstem – âsâ addemin İsfendiyyar olsun.
(K.I.61/10.)

j. Hasan Paşa: Rasim Paşa'nın bir başka kardeşi de Üsküp Nazırı Hasan Paşa'dır. Şairimiz, düzdüğü medhiyyede (62-63.ss.) onu; "Müdevver çehrelî mihr-i münevver" diye niteler ve dünyada bir eşi daha olmadığını söyler:

- Alîma'llah Hasan Paşa misâlin görmedim hâşâ
63/7

14 beyitlik medhiyyede sözü Gazi Recep Paşa ailesine de getirerek aileyi bir bütün olarak öğer:

- Kadîm-i hânedândır yok felekde bunlara hem-tâ
Recep Paşa ocağın şen ède hep Hazret-i Mevlâ
63/5

- Zebûnî hor hakîr olsun bulara kem bakan â'dâ
Hakîrî derd-mendi lutfile anlar èder ihyâ.
63/14

Recep Paşa ailensinin Bektaşî tarikatından olduğu söyler ve
Recep Paşa'yı Kanber'e benzetir:

- Evel-âhir Recep Paşa ocağı 'Alî Kanberdir
Be Kenzî bunların her birisi bir pâk gevherdir.
63/14

k. Mîr Celâleddin: Gazi Recep Paşa'nın en küçük oğludur. Onun
için yazmış olduğu 15 beyitlik elif-nâmede, (K.I.64-65) yanısıra Recep
Paşa'yı da över ve ile 12 İmam'ın adlarını birer birer sayarak Recep Paşa
ailesi ile aralarında bir bağlantı kurar ve bu ailenin bir özelliğini daha belir-
tir:

- Harîr atlas u çarh indîlerinde çul 'abâdandır
Dem-i devrâne aldanmaz bular fakr-ı fenâdandır.
65/4

l. Mestan Ağa: Hanedandan olup bilgisi ve elaçıklığı ile ünü dört
yana yayılmış bir kimliktir. Bilim dendi mi Rumeli'de ilk akla gelen O'dur:

- Budur Rûm-Elinin şimdi ser-efrâz-ı dil irfânı
72/1

7 beyitlik medhiyede (K.I.72) Kenzî kıymetini bilmeyip ona
nankörlük edenlere ileçte bulunur.

- Anın ey Kenzi ihsânın görüp de eyleyen inkâr
Devâsız derde düş olsun cihânı tutsun efgânı
72/7.

m. Şerîf Bey: Filibe'nin ünlü, rind kişilerindendir; 'paşa-zâde' ve
'hânedân-ı kadâm' dendir. 10 beyitlik mehdiyesinde (K.I.73) Kenzî onun
için:

- Bir geldi dèsem var yeri devrâne Şerîf Beg
73/1

tespitini yaptıktan sonra şöyle devam eder:

- Fil'bede değil dehrede emsâli bulunmaz.

Medhiyenin sonunda onu Allaha emanet eder ve düşmanlarının kahrolmasını diler.

n. Rumeli Valisinin Oğlu: Medhiyelerden biri de Rumeli Valisi Gâzi Reşîd Paşanın oğlu içindir. Kenzi bu zâtın adını zikretmez, sadece ona 'Süleyman-ı Zaman' sıfatını yaratır ve vezirlik makamında Anka olup nice asi ve yırtıcı kuşu avladığını söyler. Medhiyede 7 beyitlidir. (K.I.74)

o. Hacı Paşa: 'Hanedan (soydan vergili, konuksever) zümresi'nden biri de Akçahisar'lı Hacı Paşa'dır El-açıklığı, yardım-severliği, yiğitleri ile tanınır. O denkli ki Kenzi onu üç tuğlu vezirliğe layık görür. Hacı Paşa yalnız olmayıp kendisine benzeyen, yetmiş dört kardeşi daha vardır:

- Beş parmak gibi bir elde bolur beş kardeş
Peñçe-i Sîr-i Hudâ biri birindden zîbâ
75/5

Kenzi 10 beyitlik medhiyesini muradına ermesi dileğiyle ona dua ederek bitirir (K.I.75)

p. Şehîdî: Tiran'ın rind valisidir. Ülkeyi nice 'hayrât' ile donatarak 'ihya' eylediğinden varlığı buraların parlak güneşidir. 'Kendisi olmasa Titan'a gelen konukları kim farkedecekti acaba?' diye sorar Kenzi. Kurduğu cami ve medresenin şanı ise dünya durdukça duracaktır. Kendisi gibi Şehîdî'nin de çok yer gezdiğini ve nicelerin dertlerine derman olduğunu söyleyen Kenzi, 12 beyitlik medhiyesinde (K.I.76-77) ölünceye kadar ona bağlı kalacağını vurgular.

4. Şairler:

Divanda geçen kişiler arasında şairler de vardır. Bunlardan bir tanesi Bulgarisatan'dan Eski Zağra'lı olup sonradan Kıbrıs'a gelmiş ve burada bir divan tertip etmiş olan Kenzi'nin Çağdaşı Handî (K.III.1,3) ile, Kenzi'nin rakiplerinden Nâdi (K.II.256), Sâfî (K.II. 123,128,142,154,166) ve Kör Yuvan (K.II.123) gibi sanatçılardır. Bir gazelinde doğrudan doğruya Nâdi'yi muhatap alır. Matla beyti şöyledir:

- Kerem kıl Nâdiyâ cânım bu da da'vâyı süründürme
Erişdir menzîl-i maksûde ednâyı süründürme.
256/1

Bunlardan iki tanesinin şairlik taslamalarından tedirgin olur, Edirne kahvelerde sık sık kavga çıkarmalarından yakınır, hatta öfkeleridir. Sâfi ile K r Yuvan'ı konu alan gazelden (K.I.123) 3 beyit aktarıyoruz:

- Her kişi Őa'irliği âsan sanub ètmiŐ heves

Amma kuzgun bülbül olmaz beklese yüz yıl kafes
123/1

- Bu sebebden inkır z bulmaktadır erb b-ı aşk
S ylemeyim d dim amm  gayrı baŐım sıktı fes
123/3

- Anların ğavĐ sına b 'is bu iki fitnedir:
Birisi ol K r Yuvan'dır birisi S fi teres.
123/5

Bir gazelinde (K.II.128) de S fi'ye ders vermeğe çalışır:

- Anla leb-değmez nasıl Ői'r-i musanna'lar olur
Kenzinin sabrın sem 'isini seyr t S fi ŐaŐ.
128/5

5. Şehirler/Binalar:

a. Kalkandelen Kalesi (Baltepe)nin yapılmasına düşürülen 'tarih': ŐardaĐının tepesindeki Baltepe'ye yapılan kaleyi  ver ve onu Çin Seddi ile karŐılaŐtırıp bu kalenin yanında onun ancak bir çadır gibi kaldığını söyleyecek denli abartarak anlatır. Kalenin yapılıŐ tarihi ise 1255/1839 dur. (K.I.99-100)

b. Üsküp Nazırı Hasan Paşa'nın Murad Paşa camiini onardığına 'tarih'tir. (K.I.101) Cami, Üsküp yangınında büyük hasar görmüş ve Hasan Paşa onu eskisinden daha iyi bir hale getirmiştir. Kenzi onu büyük bir takdirle karŐılar:

- Tem Ő  eyleyüp Kenzi dedim tahs n  d p târîh:
Hasan Paşa Murad PaŐayı yaptı eskiden a'l ..
104/4

c.Yanbolu meydanına bir çalar saat konulduğuna 'tarih' tir.(K.I.104) Şairimiz onu Şöyle tanımlar:

- Dam- -dem h  eker darb eyledikçe g r-z-i görünün

Sanasın münkirânın başına hikmetle Sâm oldu.
104/4

d. Aşağıdaki 'tarih' de (K.I.105) bir başka yerde Tiran'da, Elhaç Edhem Bey'in şehir meydanına bir saat asmasıyla ilgilidir:

- Çıkup bir kûşeden Kenzî dedim ârâsına târîh:
Yapıldı sâ'at-i Elhaç Edhem Bey temâm oldu.
105/5 1244/1828

e. Eski bir aileden gelme Elhac Halil'in oğlu Mustafa Ağa'nın, adı belirtilmeyen bir yere yaptırdığı çeşmeye 'tarih' tir (K.I.106)

- Harf-i menkût ile Kenzî söyledim târîhini
Hasbeten bak kevser akdı fî-sebîli'llah sebîl.
106/6

f. Bu 'tarih' de Abdurrahman Paşa'nın bir çeşme yaptırması üzerinedir. (K.I.107)

Yeri belirtilmediği halde şiirin içeriğine bakılarak bunun Şardağı tepelerinden Baltepe'ye yapılan kalenin içinden olduğu söylenebilir:

- GâzîRecep Paşanın evlâdı
Oldı bu kal'anın bünyâdı
107/2

- Bir bınar istedi bazı gidiler
Burada su başa çıkmaz dediler
107/3

- Kazdırup kendi tevekkül bu gözü
Yedi boyda görünüp anın özü
107/4 1244/1828

g. Çeşme yapımıyla ilgili düşürülen üçüncü 'tarih' ise (K.I.108) Kapucubaşı'nın oğlu Râşîdî ile ilgili. Burada da çeşmenin nerede olduğu bildirilmemiştir:

- Kenzi anın dedi tam târîhini:
Çeşme-i Râşîdî buzdur gel su iç:
108/3 1253/1837

h. Edirne: Destanları bir yana bırakılırsa geriye kalan bütün şiirlerinde Kenzi'nin anlattığı bir tek şehir vardır: Edirne. Bu şehir üzerine yazdığı beş beyitlik gazelin (K.II.258) matla beyti şöyledir:

- Rûm ikliminin şehir-i ser-efrâzı Edirne
Yâni' bilinür dilber-i mümtâzı Edirne.
258/1

Bundan bir önceki gazelinde de (K.II.257) edirne'nin kadir-kıymet bilmediğinden yakınması vardır:

- Kenzî ne güzel hayr ü sa'âdetde ma'ârif
Ammâ nè'delim der edemez kadri Edirne.
257/5.

i. Kalkandelen: 1829 da Kalkandelen kentine şiddetli bir kar yağdığının tarihidir.

(K.I.93) 8 beyitlik kasidede görüleceği gibi olayın yer aldığı tarih hem söylenir ve hem de ebced hesabıyla belirtilir:

- Kenziyâ ibret-nümâdır söyledim târîhini:
Bakdı bilmez böyle kul bin iki yüz kırk beş gibi.
93/8

Rumeli'deki yer, yapı ve kişi adları bakımından öbür şiirlerine oranla Âşık Kenzi'nin destanları çok daha zengindir. Bir başka vesileyle onları da anlatarak konuda bütünlük sağlamağa çalışacağız.

CUMHURİYETE KADAR TÜRK ŞİİRİNDE METAFİZİK GÖRÜNÜM

Dr. Secaattin Tural¹

İlahî bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı bir duygu diye tanımlanabilen din duygusunun ancak bir sanatçı tarafından somutlaştırılma imkanına kavuştuğu söylenebilir. Din-sanat ilişkisinin temelinin insanlık tarihi kadar eskiye giden bir seyir izlediği ise antropoloji ve sosyoloji alanında yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. İnsanın hayatta karşılaştığı her hadiseye bir açıklama ve yorum getirme, içinde yaşadığı âlemi anlama ihtiyacı içinde olduğu, dünyada var oluşunun nedenini sorguladığı ve dinin de bu sorulara cevap vermede oynadığı stratejik rol kabul edildiğinde sanatın en önemli kollarından olan şiirin dini duyguyu nasıl dile getirdiği meselesi öne çıkmaktadır. Biz bu makalede bu ilişkiyi ele almaya ve 18.yüzyılda Batıda ortaya çıkan Aydınlanma hareketiyle birlikte dinin stratejik rolünü, pozitivistin hakim olduğu akılcılığa kaptırmasıyla özellikle edebiyatımıza olan etkilerinden bahsedeceğiz. İslamiyetten önceki edebi eserlerimizin çoğunun manzum dinî metinler olduğunu düşünürsek, edebiyat tarihimizin bu ilişkiyi ortaya koymak için uygun bir zemin teşkil ettiğini görürüz.

“Türk Edebiyatı'nın Menşei” adlı makalesinde bu konu ile ilgili hayli önemli bilgiler veren Fuad Köprülü “Umumiyetle güzel sanatlar ve pek tabîî olarak onun kısımlarından oluşan şiir, menşeleri itibariyle, din ile çok alâkadardır” dedikten sonra Durkheim’i referans göstererek insanlığın zihnî faaliyetinin yavaş yavaş dini şekillerden dinî olmayan şekillere geçtiğini ve buna örnek olarak dinî ayinlerin dinî olmayan oyunlara dönüştüğünü belirtir.² Şiir, raks ve musîkinin birlikteliğinden doğan dinî

¹ Dr. Secaattin Tural. Makedonya Üsküp Aziz Kiril ve Methodi Üniversitesi Türkoloji Bölümü.

² M.Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, 2.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1986, s. 50.

âyinlerin insanlarda uyandırdığı cezbe³ benzer hal tamamıyla seküler bir görünümde günümüz danslarında dahi görülmektedir.

Şiir ve musikînin birlikteliğinden doğan dini hava ise kendisini özellikle “ilahiler”de gösterir. Bilindiği gibi ilahiler hem sözleri ve hem de musikileri gereği dinîdir. Bu yalnız İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi ilahi karakterli dinlerde değil, eski Mısır, Roma, Yunan hatta en ilkel kabile dinlerinde bile görülebilen özelliklerdendir. Bu âyinleri yöneten kişilerin büyücülük, hekimlik gibi vasıflarının yanında taşıdıkları bir kimlik daha vardır: Şairlik. Hastalıkları tedavi eden, ruhlarla irtibat kuran dinî, dünyevî işleri üstlenen bu kişiler aynı zamanda şairdir. Bizim kültürümüzde Şaman, Kam, Baksı, Ozan diye adlandırılan bu kişilerin toplumda gördükleri itibar göz önüne alındığında şiirin, din-sanat ilişkisini ortaya koymada sağlıklı değerlendirmeler yapılabilecek en önemli sanat dalı olduğu da kendiliğinden ortaya çıkar. Gerek İslam öncesi Türk şiirinin, gerekse İslamî Türk edebiyatının ilk örneklerinin hep dinî metinler olduğunu hatırlarsak şairlerin yalnızca estetik bir kaygıyla değil, mensubu oldukları dinin öğretilerini halka yaymak amacıyla hareket ettiklerini de görmüş oluruz. ⁴Çoğunlukla didaktik mahiyet taşıyan bu şiirler zaman içinde estetik güzelliğe ulaşarak dinî duygunun yoğun olarak işlendiği ve dinî lirizmin en güzel örneklerini veren eserlere dönüşmüştür. İslamiyet sonrası edebiyatımızın ilk örneklerinden olan Kutadgu Bilig⁵ ve Atabet’ül Hakayık’taki didaktik hava, dinî-tasavvufî edebiyatın en güzel örneklerinin ortaya konulduğu Tekke şiirinde estetik güzelliğin doruklarına ulaşarak XII ve XIII. yüzyıllarda Ahmed Yesevî ve Yunus Emre gibi mutasavvıf şairlerin

3 Şiir, musiki ve raksın birlikteliğinin meydana getirdiği cezbe hali ve dinî boyutu en güzel biçimde kendisini “Mevlevî semâ’ı”nda gösterir.

4 İslam öncesi Türk şiirinin bize kadar gelen en eski örnekleri, Doğu Türkistan’da Maniheizt ve Budist kültürüne ait eserler olarak kabul edilir. (bkz. Talat Tekin, İslam Öncesi Türk Şiiri, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, S.409, Ocak, 1986) Mani ve Uygur alfabeleriyle yazılmış tövbe duaları, ilahiler, ölüm ve cehennem tasvirlerinde Mani’ye olan sevgilerini sunan Maniheizt Uygurlardan başka, Budist Uygurların da (IX-XII.y.y) sayısı yetmiş bula didaktik mahiyette dinî şiirleri vardır. (ayrıca bkz. Reşit Rahmeti Arat, Eski Türk Şiiri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965, s.1-59.)

5 Yusuf Has Hacib’e ait olan Kutadgu Bilig (1069)’in başındaki “Tanrı Övgüsü” tevhit ve münacat, “Peygamber övgüsü” de na’t türünün edebiyatımızdaki ilk örnekleridir. Bunun yanında yine aynı dönemin eseri olan Edip Ahmet Yükneki’nin “Atabetül Hakayık”ı da tevhit ve na’tle başlar ve eserlerdeki fikirler çoğu zaman ayet ve hadislere dayanılarak anlatılır. (Necla Pekolcay, İslamî Türk Edebiyatı, İstanbul, Çağaloğlu Yayınevi, 1967, s. 34-41.)

dilinde en olgun eserlerini verirken, bu geleneğin halkalarını oluşturan. Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli ve Kaygusuz Abdal gibi mutasavvıf şairler, ilahi, nefes, devriye ve şathiye türü şiirlerinde söz konusu ettiğimiz dinî lirizmi yakalamayı başarırlar ve halkın gözünde yalnızca şair değil, haklarında menkıbeler üretilen veliler haline de gelirler.⁶ Böylece din ve şiir arasındaki karşılıklı etkileşimin bir başka yönü daha ortaya çıkmış olur.

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının bir kolu olan Tekke şiiri halk arasında gelişirken, Divan şiiri de denilen klasik edebiyatımızda aynı atmosfer daha estetik düzeye taşınarak Allah'ın birliğini ve kudretini dile getirmek için tevhitler kaleme alınmış, münacatlarda bağışlanma dilenmiş, na't ve hilyelerde ise Hz. Muhammed tasvir edilerek ona olan sevgi dile getirilmiştir. Ferdi duyuşun yanında Ramazan ayının ve dinî bayramların sosyal sahada estirdiği manevî atmosfer de ramazaniye ve ıydiye türündeki şiirlerde işlenmiştir. Aslında Divan şiirinin halktan ve gündelik hayattan kopuk olmadığına da işareti sayılabilecek bu tür şiirler yalnız edebiyat araştırmacılarının değil aynı zamanda iktisat ve sosyal tarih yazımında yararlanılabilecek kaynaklardandır.

Divanların başında bulunan tevhid ve münacat, sonrasında bunları takip eden natler de gösteriyor ki divan şairi için şiir, yaratıcıyı anma ve ona şükretme aracıdır.⁷ Divan şiirinin yukarıda adı geçen dinî şiir türlerinin dışında kalan eserler de aslında bu gözle incelenmeye değerdir. Bu şiirde geçen "saki, meyhane, sevgili" gibi mazmun ve motifler aslında dinî-tasavvufî düşüncenin içinde ayrı bir anlama sahiptir. Dolayısıyla dinî konuları içermeyen, beşeri sevgiyi dile getiren bir şiirde bile bu mecazlar ve mazmunların sağladığı çağrışımlar ve anlam dünyaları sayesinde

6 İslamiyet Türkler arasında yayılırken tasavvuftan hız almış ve "ata, hoca, baba" da denilen mutasavvıflar halkın anlayabileceği bir dille dinî öğretileri şiirlerinde işlemişlerdir. Bu sofi-dervişler İslamiyet öncesine ait olan ve "ozan, şaman, baksı, kam" diye adlandırılan "sahir-şairler"i hatırlatmaktadır. Halk bu dervişleri öylesine benimsemiştir ki haklarında menkıbeler meydana getirmiştir. Bunların en başında gelen ve Orta Asya'da büyük bir etki meydana getiren Ahmed Yesevi (XII.y.y)'nin Divan-ı Hikmet'indeki şiirler öylesine itibar görmüştür ki bu tarz şiirlere "hikmet" denmiştir. Tıpkı Anadolu'da "ilahiler"ın Yunus Emre'nin adıyla özdeşleşmesinde olduğu gibi. (ayrıntılı bilgi için bkz.. Köprülü, a.g.e., ayrıca bkz., Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.)

7 Mehmed Çavuşoğlu, "Divan Şiiri", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, S.415-417, 1986, s.51.

sevgili Tanrı, şarap ilahî aşk, meyhaneci de mürşid olarak okunabilir. Burada her gazelin dinî-tasavvufi özellik taşıdığını söylemek istemediğimizi, yalnızca aynı mazmun sisteminin içinde yer aldığından beşerî aşkı ilahî aşk olarak okumanın da mümkün olduğu da kabul edilen bir gerçektir. Divan şiiri bu yönüyle “çoğul okuma, derin yapı, metinler-arası ilişki” terimlerinin ifade ettiği yapısal ve yorumsamacı bir okuma tarzı için de uygun bir örnektir.

“Eski cemiyette insanın iç nizamını yapan din ve bilhassa şiirde o kadar tesirli olan tasavvuf vardı”, “Her büyük sanat geleneği gibi eski şiirimiz de ne kadar dolaylı yoldan konuşursa konuşsun, evvela içinde doğduğu ve bağlı bulunduğu içtimaî sistemi verir”, “Modern Türk edebiyatı bir medeniyet krizi ile başlar”⁸. Hepsi adeta bir vecize sayılabilecek güzellikte ve değerinde olan Ahmet Hamdi Tanpınar’a ait olan bu sözleri ard arda okuduğumuzda tarihimizde kültürel bir kopuş ve kırılma yaşandığı gerçeğiyle karşı karşıya kalırız. Peki sözünü ettiğimiz kopuşun ve tarihî kırılmanın sebepleri nedir? diye sorduğumuzda aslında bunun tek bir cevabı vardır: Osmanlı gibi dini sosyal yapısının merkezine yerleştiren geleneksel bir toplumun, o güne kadar pek ciddiye almadığı ve kendisini daima ondan üstün gördüğü Batı medeniyetinin askeri ve teknik üstünlüğü karşısında almış olduğu refleks. Bu refleksler doğal olarak önceleri askerî alanda başlayan, sonrasında ise sosyal ve siyasi alana sıçrayarak tarihimizde Batılaşma, modernleşme hareketleri diye adlandırılan oldukça sancılı bir sürecin doğmasına neden olmuştur. Bunun nedeni, dinin merkezi bir konum teşkil ettiği bir geleneksel toplumun, bu güne kadar Hristiyan olarak tanıdığı ve kendi dininin öğretilerini bile dogma düzeyinde görerek onu eleştiriye tabi tutan bir medeniyetle hangi noktalarda uyuşabileceği üzerine geliştirilen tezlerin yarattığı ikilemlerdir.

Batıda özellikle Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan Aydınlanma hareketi, Fransız İhtilali ve Endüstriyel devrim ile mecrasını bulan ve kendi toplumsal dinamiklerinden beslenen modernitenin en önemli özelliği, akı ve bilimi adeta kutsayarak insan üzerinde hiçbir kutsal otorite ve değer yargısı tanımamasıdır. Sekülerleşme diye de özetlenebilecek olan bu süreç, doğal olarak Osmanlı toplumunu da etkilemekte gecikmez ve Tanzimat Fermanı (1839) bunun beyannamesi haline gelir. Biz burada Türk modernleşmesi denilen ve bugün bile etki-

---

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX.Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 5.bs., İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982, s. 9-10.

lerinin görülebildiği bu sancılı süreçten ayrıntılarıyla bahsetmeyeceğiz, bizi ilgilendiren bunun edebiyatımıza daha doğrusu şiirimize nasıl yansımış olduğudur.

Tanzimat hareketi her ne kadar bir zihniyet ve medeniyet değişiminin işareti olsa ve sosyal ve siyasi alanda köklü değişimleri hedef olsa da bu döneme damgasını vuran Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi şairlerimizin dinî tema ve kavramları kullanmaya devam ettiklerini görürüz. Bunun sebeplerinden biri, onların dini yani İslamiyeti Batılaşma yolunda bir engel olarak görmemeleri, hatta Batıdan aldıkları “adalet, eşitlik, meşrutiyet, hürriyet” gibi kavramların zaten İslamiyetin içinde var olduklarına inanmalarındadır.⁹ Tanrı'nın herkesi eşit yarattığı, adil ve mazlumların yanında olduğunun altını çizen bu dönem şairleri için dinî kavram ve terimler, bir bakıma fikirlerini yaymak için uygun birer vasitadır. Çünkü dönemin ediplerinin ayn zamanda temelde meşrutiyet fikri etrafında gelişen siyasi hareketin aktörleri olarak birer sözcü görevi de üstlenmeleri Batıdan gelen yeni kavram ve terimlerin dinî kavram ve terimlerle desteklenmesi gereğini beraberinde getirmiştir. Yalnız söz konusu dini kavram ve terimlerin seküler bir anlam kazanmaya başladığını unutmamak gerekir. Özellikle Şinasi gibi küçük çapta bir “Divan”ı olan bir şairin “na't” yazmadığı halde Tanzimat döneminin sembol isimlerinden biri olan Mustafa Reşit Paşa'yı “medeniyet resûlü” diye takdim etmesi, içine girmek için uğraşılan bu yeni medeniyetin aynı zamanda bir din gibi telakki edilmeye başlandığının göstergesi olduğunu Tanpınar'ın cümlelerinden anlıyoruz:

“ Bu yeni dinin bir kitabı vardır: Kanun sayesinde adalet, hikmet, hak mefhumları, bir asr-ı saadet devri gibi, cehalet devrini kapar ve zulüm ve esaretten bizi kurtarır.”¹⁰

“Bir itıknamedir insana senin kanunun / Bildirir haddini sultana senin kanunun” diyerek Mustafa Reşit Paşa'yı bir kurtarıcı, hatta bu yeni medeniyetin peygamberi olarak gören Şinasi'ye gelmeden önce Sadullah Paşa'nın meşhur şiirinden de bahsetmek gerekiyor. Bilimin insanoğlunun zihninde beliren tüm sorulara cevap verebileceğine dair

9 Ziya Paşa “Terkîb-i Bend”inde “İslam imiş devlete pâ-pend-i terakkî/ Evvel yoğdi iş bu rivayet yeni çıktı” derken, Namık Kemal de Fransız düşünür Ernest Renan'ın İslamiyet hakkındaki suçlamalarına karşı “Renan Müdafanamesi” adlı eseri yazar. Bunun yanında o dönemde Ahmed Midhat gibi bazı yazarlar da benzer tavrı göstermişlerdir.

10 Tanpınar , a.g.e., s.172.

inancın işlendiği Sadullah Paşa'nın şiirinin adının "On Dokuzuncu Asır" olması dönemin Batıcı Osmanlı aydınlarının bakış açısını vermesi bakımından oldukça anlamlıdır. Paşa, şiirinde bu yüzyılda meydana gelen bilimsel buluş ve kavramları sıralayarak bilimin her türlü efsane ve batıl inançları kökünden sarsarak yepyeni bir dünyanın kapılarını insanoğluna açacağına olan inancını¹¹ dile getirir ki bu tem daha sonra Tevfik Fikret'te dine karşı bir tavır alış şeklinde tekrar karşımıza çıkacaktır. Fakat unutmamak gerekir ki gerek Şinasi ve gerekse de Sadullah Paşa için din ilerlemenin önünde bir engel olarak görülmez, tıpkı daha önce de değindiğimiz Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın örneklerinde olduğu gibi. Burada akla hemen Tanzimat dönemi yazarlarının Doğu-Batı arasında kalmalarının doğurduğu tenakuz gelebilir. Aslında buna tenakuzu normal karşılamak gerekir, zira Osmanlı gibi çok geniş bir coğrafyaya hükmeden bir devletin aydınlarının, burada yaşayan çeşitli din ve ırklara mensup insanları hesaba katarak bazen islamcı, bazen Osmanlıcı bazen de milliyetçi söylemler geliştirmesi sosyal ve siyasi açıdan ne kadar doğalsa, içinden geldikleri medeniyetin temelini oluşturan dinî kültürün etkisinden kurtulamamalarının yol açtığı şiddetli krizi benliklerinde hissetmeleri o kadar doğaldır. Yalnız tekrar Şinasi'ye dönersek, onun bu tenakuzu diğerleri kadar yoğun yaşamadığının ve tavrını açıkça batılılaşmadan yana koyduğunun ip uçları¹² özellikle "Münacat"ında ve yukarıda bir beytini verdiğimiz Reşit Paşa'ya yazdığı kasidelerinde olduğu kadar, nesirlerinde de mevcuttur.

Şinasi'nin, "Münacat"ta klasik münacatların dışına çıkarak Allah'ın varlığına ve kudretine eskilerin gönlün rakibi bile saymadıkları akılla ispat aramasında Batıda gelişen "akılcılık"ın etkisi göz ardı edilmemelidir. Dinî terminolojide de yeri olan akılla "Aydınlanma hareketiyle Batıda gelişen ve giderek pozitivist bir özellik göstermeye başlayan "akılcılık"ın birbirinden farklı olduğu, bilim ve teknik alanındaki yeni ilerlemelerin yeryüzünü bir cennete çevireceği tezi burada hatırlanmalıdır. Bu bir bakıma "dinler"in öte dünyada vadettikleri cennetin yerine insanoğlunun kendi gücüyle bu dünyayı var ettiği ve aşkın boyutu olmayan bir cennet hayalidir. Şinasi'nin ve Sadullah Paşa'nın şiirleri bunun ip uçlarını verir, fakat asıl beyanname Tevfik Fikret'le daha sonra kendini gösterecektir. Zira Şinasi "Münacat"ında "Vahdet-i zatına aklımca şehadet lazım" mısrasın-

---

12 Bkz. Hasan Akay, "Şinasi'nin Bilimsel Nitelikli Amentüsü" Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler, İstanbul, Kitabevi, 1998, s.29-56.

11 Bu konuda bkz. Mehmet Kaplan, Şiiri Tahlilleri, İstanbul, Anıl Yayınevi, 1963, s. 61.

dan sonra “göremez zatını mahlukunun adi nazarı/ Hisseder nurunu amma ki basiret basarı” diyerek aynı zamanda dinî öğretiye de ters düşmemiş olur.

Aslına bakılırsa dinî öğretilerle mücadele içinde olan pozitivist bakış açısına Beşir Fuad dışında Tanzimat dönemi sanatçılarının pek rağbet etmemesinin bir nedeni Batıdan gelen romantizm akımına bağlanabilir. Zira romantikler tabiat ve medeniyeti karşılaştırdıklarında tercihlerini Tanrı'nın bir yansıması olarak gördükleri tabiattan yana koymuşlar ve panteist bir görüşe ulaşmışlardır. Kainatın sonsuzluğu ve gök cisimlerinin insanoğlundaki dini duyguları harekete geçirmesi bu yüzyıldan önce de söz konusudur, fakat bu yüzyılda astronomi ve fizik alanındaki buluşlar, pozitivist yorumun dışında ve tam aksi yönde gelişen romantik duyuş tarzını da beraberinde getirmiş ve dinî fikir ve heyecanlarla karışmıştır. Divan şiirindeki tevhit ve münacat türü eserlerde şairlerin, kainattaki nizam karşısında acze, Abdülhak Hamid, Rezaizade Ekrem, Muallim Naci gibi Tanzimat dönemi şairlerinin ise hayranlığa düşmeleri sözünü ettiğimiz romantik duyuş tarzıyla ilgilidir.¹³ Zira hayranlığın bir sebebi de Batıda gelişen tecrübe ve müşahedenin ortaya çıkardığı akli delillerin bir takım doğa olaylarını izah etmesidir. Bu bir bakıma Batıdan gelen düşüncenin yalnızca pozitivist ve materyalist yorumdan ibaret olmadığına da göstergesidir. Yalnız şu unutulmamalıdır ki Batı düşüncesinin görünürde karşıtlıklar üzerine kurulu yapısı ve bunun doğurduğu çelişkiler aynı zamanda devamlı surette diri kalmasını da sağlayan bir kontrol mekanizması görevini de görmüştür. Buna kısaca diyalektik düşüncenin serüveni de diyebiliriz.

Batılılaşma çabasına giren her toplumun edebiyatı gibi bizim edebiyatımızda da sözünü ettiğimiz farklı bakış açılarını görürüz. Namık Kemal, Abdülhak Hamid ve Rezaizade Ekrem gibi şairlerimiz romantik duyuş tarzından, Servet-i Fünûn edebiyatının en önemli kalemi olan Tevfik Fikret de özellikle ilahi dinlere cephe aldığı “Tarih-i Kadim”, “Haluk'un Amentüsü” ve “İnanma İhtiyacı” şiirlerinde pozitivist bakış açısından hareket etmişlerdir.¹⁴ Edebiyat tarihimiz bu açıdan bakıldığında

13 Bkz. Kaplan, Külbe-i İştiaq, a.e., s.61, Necat Birinci, “Tanzimat Sonrası Edebiyatımızda Tevhit ve Münacat”, Edebiyat Üzerine İncelemeler, İstanbul, Kitabevi, 2000, s. 55-57.

14 Tevfik Fikret'in Cumhuriyet döneminde dinî şüpheyi işleyen şairlere yaptığı etki için bkz. Secaattin Tural, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu, İstanbul, Kitabevi, 2003, s.51-136.

da bir bakıma modernleşme tarihimizi de temsil ediyor diyebiliriz. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi şairlerimiz, bu dönem içinde yalnızca edebiyatçı kimlikleriyle değil, aynı zamanda siyasi birer aktör olarak da öne çıkmışlardır. Sanatı, dolayısıyla şiiri, toplumun hizmetinde gören bu dönem şairlerin içinde buldukları toplumun sorunlarına kayıtsız kalmalarına bir örnek de 1897 Türk-Yunan savaşı ile başlayan ve sonrasında Trablusgarb, Balkan, Birinci Dünya savaşları ile devam eden ve Millî Mücadele ile son bulan buhranlı yılların ortaya çıkardığı dinî ve millî duyguların beraber işlendiği şiirlerdir. Mehmed Emin Yurdakul'un 1897'deki Yunan savaşının etkisiyle yazdığı "Cenge Giderken", Ziya Gökalp'in "Asker Duası"(1913), Mehmed Akif'in "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" gibi şiirlerini bunlara örnek olarak verebiliriz. Bunun yanında Ziya Gökalp'in "Köylü Şiirleri" başlığı altında topladığı Oruç, Namaz, Zekat, Bayram adlı manzumeleri de burada hatırlanabilir. Şairliğinin yanında Türk sosyolojisinin kurucusu olarak da kabul edilen Ziya Gökalp'in, bu manzumelerde daha önce Durkheim'de gördüğümüz dinin toplum hayatındaki dayanışmayı güçlendiren etkisini esas aldığı görülmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki İslamiyetten önceki en eski şiir örneklerinde bile gördüğümüz dinî kavram ve motifler, bir yandan halk şiirinin dinî-tasavvufî kolu olan Tekke şiirinde, bir yandan da Divan şiiri gibi oldukça estetik bir düzey tutturana bir edebiyatta İslami renge büründükten sonra, "sanat toplum içindir" tezini benimseyen Tanzimat sonrası şairlerimiz için de Batıdan yeni gelen kavram ve terimlerle beraber anılmaya başlanmıştır.

ABSTRACT

Metaphysical aspects of Turkish poetry until the Republic era

The first examples of Turkish poetry before the advent of Islam have religious characteristics. Mystical and religious subjects continued to flourish Turkish poetry after the conversion to Islam. Religious and mystical aspects of classical Turkish poetry known as Divan poetry brought a metaphysical dimension to Turkish poetry. Movements of westernisation that appeared in the Tanzimat period changed the metaphysi-

cal aspect of our poetry. Thus, Turkish poetry gained new subjects and concepts. This article studies how metaphysical subjects, such as religion and mysticism, reflected on Turkish poetry until the republic.

ÖZET

Türk şiirinin ilk örnekleri islamiyet öncesinde dini bir karakter taşımaktadır. Mistik ve dini konular islamiyetten sonrada işlenmeye devam etmiştir. Türk şiirine metafizik bir görünüm getiren ve Divan şiiri olarak da adlandırılan Klasik Türk şiiri dini ve mistik bir bir görünüm arz eder. Batılılaşma hareketi olarak ortaya çıkan Tanzimat döneminde ise şiirimizde metafizik görünüm değişiklik göstermeye başlar. Böylece Türk şiirinde yeni konular işlenmeye başlar. Bu makale metafiziğe dayalı dini ve mistik içeriğin Türk şiirine Cumhuriyet dönemine kadar nasıl yansıdığı ile ilgili bir çalışmadır.

ÇOCUK EDEBİYATI VE EĞİTİM

Dr. ALİL SEVİN*

Çocuk edebiyatının sorunları oldukça pek çoktur. Bu sorunların bazılarında değinilmiş, değişik yönden yorumlar yapılmış, tartışılmış olmasına rağmen bu işle uğraşanların bir araya gelip tek bir noktada uzlaşmaları oldukça zor olmuştur. Tartışmalara yol açan asıl sorun çocuk edebiyatı kavramından kaynaklanıyordur. Uzun zamandır çocuk edebiyatı var mıdır yoksa böyle bir edebiyat olamaz diye gündemin konusu olmuştur. Asıl sorun çocukluğun farkında olunmadan “Kısa süren çocukluk” anlayışın egemen oluşu ve çocuk bilincinin oluşmamış olmasından kaynaklanmıştır. Çocukluğun ayrı bir çağ olarak yaşanması gerektiği bilinci, eski dönemlerde hala oluşmamış olmasından dolayı çocuk kültürü alanı daha dar olmakla ve sözlü edebiyat verimlerin her yaşta insana sunulmakla yetinilmiştir. Bu yüzden çocuklar için ayrı bir anlatım türlü oluşmamıştır. Çocuk edebiyatı üzerindeki bu “kapsamlı” küçümseme yaklaşımının etkisiyle çocuk edebiyatı eserlerine “ikincil eser” gözüyle ve bu kitapları yazan yazarlara da “ikincil” sıradan yazarlar olarak bakılmıştır.

Çocuk edebiyatı konusunda önemli sorunlardan biri de kelime gurubu olarak kullanılan “Çocuk edebiyatı” kavramıdır. Bu kavram içerisinde hangi kelimeye önem verilmesi ve bu edebiyatın kimlere hitap edildiği konusu tartışılmıştır. Bir kısmı “Çocuk edebiyatı” kavramı içinde **çocuk** kelimesine önem verilmesini ileri sürerken bir kısım da **edebiyat** kelimesine önem verilmesini ileri sürmüşlerdir. Böyle bir tartışmanın gündeme oturtulmasının tek nedeni çocukların psikolojik ihtiyaçlarının ne olduğunun bilinmemesinden kaynaklanıyordur. Din, dil, ırk, milliyet, sosyal ve kültürel açıdan hangi döneme ait olurlarsa olsunlar çocukların

---

* Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde - Öğretim görevlisi

ihtiyaçları her yerde ve her zaman aynıdır. Çocukların psikolojik ihtiyaçlarının ne olduğuna bakıldığında: Sevmeye ve sevilme duygusu, güven ve başarma duygusu, bir guruba dahil olma duygusu, oyun ve değişiklik ihtiyacı, güzellik ve inanma ihtiyaları¹ gibi yetişkinlerin ihtiyaçlarından pek farklı olmadığı gzlenilir. Bu yüzden ocuk edebiyatını ayrı bir edebiyat olarak algılamak doğru olmaz. Sonuçta edebiyatın oluşumuyla ilgili tüm ilkeler ocuk edebiyatı için de geçerlidir. ocuk edebiyatının ayrı veya bağımsız bir edebiyat olarak algılanması için farklı ilkeler üzerine kurulması olasıdır. Bu konuda Çehov: büyükler ve çocuklar için ayrı ilaçlar var mı; dozlar değişir yalnızca, demesi bunu vurgulamıřtır². Bu yüzden ocuk edebiyatını, edebiyat kavramı içinde bir edebi tür olarak algılamak daha doğru olur.

Sonuçta bağımsızlığı kabul edilsin ya da edilmesin, çocuklara yönelik, çocukları hedef alan kitapların birtakım özellikleri olduğu ve bunların göz arđı edilmeyeceği herkesin kabulüdür. Bu edebiyat, özünde çocuğa göre bir anlatım taşır. Dilin kullanımında çocuksu edaya önem verilir. Çocuğun algılama düzeyine göre de biçimlenir.

Bizdeki ocuk edebiyatından söz ettiğimizde, ncellike Türkiye’de gelişen ocuk edebiyatı dışında, Makedonya sınırları içinde Türkçe dilinde gelişen bir edebiyatın varlığından söz edileceğini vurgulamak doğru olacaktır.

Batıda olduğu gibi, Türkiye’de de, Makedonyada da ocuk edebiyatı son dönemlerde gelişmeye başlamıştır. Halk Kurtuluş Savaşından sonra Makedonyada uygulanan sistem ve çok uluslu bir yaşam şekli yeni bir edebiyatla birlikte ocuk edebiyatının da gelişmesine vesile olmuştur. Çok uluslu halkların kültür ve yaşam etkileşiminden meydana gelen bu edebiyatın kendine has bir özellik kazanmasına neden olmuştur. Makedonya’daki Türk ocuk edebiyatı 1951 yılında Fahri Kaya tarafından “İlk Adımlar”³ kitabının yayınlanmasıyla başlamıştır. Daha sonraları 1957 yılında “Tomurcuk” ve “Sevinç” dergilerinin yayınlanmasıyla bu edebiyatın gelişmesine katkıları olmuştur. Daha sonraları bu edebiyatta, başta merhum Necati Zekiriya olmak üzere Fahri Kaya, Mustafa Karahasan, şukri Ramo, Hüseyin Süleyman, Mahmut Kıratlı, Ltfi Seyfullah, Nimetullah Hafız, Nusret Dişo (lk, İskender Muzbeg, Avni Engüllü, Hasan Mercan, Enver Baki, Zeynel Beksaç, Avni Engüllü, Suat Engüllü, Fahri Ali,) v.b. gibi ünlü isimler yer almaya başlamıştır. 1980 yıllarından

---

1 Gürel, Zeki. İ kibine Doğru – ocuk Edebiyatımız, Ankara, 2001

2 Mustafa Ruhi şirin, **ocuk Edebiyatı**, ocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, sf.21.31

3 Kaya, Fahri. İlk Adımlar, Detska Radost Yayınları, Üsküp, 1951.

itibaren bu edebiyatın eserleri ayrı bir edebi tür olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde de dergi ve gazetelerde yayınlanmaya başlamıştır⁴.

Yapılan araştırmalara göre, Makedonya bağımsızlığının ilanına kadar, yayınlanan Türkçe kitapların sayısı 400'ü aşmaktadır. Bu kitapların çoğu sadece Makedonya'da konuşulan dillerden mada bazıları Avrupa dillerine de tercüme edilmişlerdir. Edebiyatın hemen her türünden eserlere rastlanılır. Şiir alanındaki eser ve yapıtlar daha ağır basar. Düz yazı konusunda ısrarla vurgulanması gereken nokta, çocuk romanı denilen bir edebi türün gelişmemiş olmasıdır. 1966 yılında Mustafa Karahasan tarafından "Arkadaşlar"⁵ adlı kitabın yayımlanmış olmasına rağmen hem kompozisyon hemde roman tekniği bakımından uygun karşılanmadığından dolayı kullanımdan kaldırılmıştır. Bu edebi tür eksikliğini çocuklarımız yabancı dilden Türceğe tercüme edilen kitaplar sayesinde veya Türkiye'de yayımlanan çocuk romanlarını okuyarak gidermektedirler. Başlangıçta iyi gelişen bu çocuk edebiyatı son zamanlarda bir gerileme durumunda olduğu gözlemlenmektedir. Bunu etkileyen faktörler arasında ilgisizlik, yayımlamak için gereken maddi kaynakların yetersizliği, göç meselesi, okuma alışkanlığının yeterli düzeyde olmayışından kaynaklanıyordur. Bu aynı zamanda önemli bir soruyu da gündeme getirmektedir: Acaba okuma alışkanlığı oluşturmak için devletin, eğitimcilerin, yazarların, annelerin neler yaptıkları önemlidir? Bu şikâyet, bizim toplumumuzun önemli dertlerinden biridir. Yeterince okunulmuyor. Yıllardan beri bu hep söylenilir. Ders kitabı dışında hiçbir kitap okumadan okulu bitiren öğrencilerimiz var. Çocukların okumayışıyla ilgili genelde öğretmenler sorumlu tutulur. Oysaki öğretmeni tek başına sorumlu tutmak da yersizdir. Öğretmeni yetiştiren eğitim kurumu kadar eğitim sistemimizi de sorumlu tutmalıyız. Okur yazar sayısını artırmak için ve okuma alışkanlığının kökleşmesi için de köklü eğitim programlarına yönelmek gereklidir. Çünkü yayımlanan ders kitapları ile lektür kitapları genelde ön görülen plan ve programlara uygun bir şekilde hazırlanmaktadır.

Başlangıçta devletimizin resmi kurumlarında eğitimin merkezi (bilerek veya bilmeyerek) mutlu çocuk yerine, iyi vatandaş görüntüsüyle donatılmış bireyler yetiştirmektedir. Bu nedenle çocukların eğitimi için öğüt niteliğindeki kitaplara öncüllük verilmiştir. Her şeyden önce öğretmen merkezli, güdüleyici ve iyi vatandaş yetiştirme kaygılarıyla örülmüş

4 Mercan, Hasan Yugoslavya'da (Kosova) Çocuk Yazını, from web site: <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/163/T12.htm>

5 Mustafa Karahasan, Arkadaşlar, Detska Radost, Sevinç yayımları.

metinler, çocuk edebiyatının amaca uygun türleri olarak değerlendirilmektedir. Yani, bir taraftan çocuğun kendisine özgü bir psikolojisinin varlığından söz edilirken, diğer taraftan, çocuğun özgür ve özgün duyarlılığının gözardı edilmesidir. Mesela: okullarda okutulan “Ağustos Böceği ile Karınca” masallını (fablını) okuyan çocuktan, karıncanın tarafını tutması bekleniliyor. Oysa çocuğun doğasındaki var olan acıma duygusu sonucu olarak veyahut sanata karşı olan yatkınlığından ve sevgiden olacaktır ki müzik sevgisi onun ağustos böceğinden yana olabilesini isteyebilir. Müzik aleti çalma da bir eylemdir ve sonuçta bir sanattır. Herkezin yapabileceği bir iş değildir. Ama eğitsel (!)olarak çocuğun buna hakkı yoktur. Çünkü ağustos böceği gibi tembel değil, karınca gibi çalışkan çocuk görüntüsü vermelidir.

Edebi eserin asıl önemi, çocuğun benlik, kimlik ve kişilik kazanmasında büyük etkisi vardır. Bu edebi eserlerin çocuğun üzerinde yapmış olduğu bu önem ve etkiden olacak ki ilkökul plan ve programlarında anadili derslerine fazlaca önem verilmiştir. Bizdeki ilkökul alt sınıflarında yani 7 ile 10 arası yaş gurubu çocuklarını ilgilendiren öğretim programlarında diğer derslere kıyasen Türkçe anadili dersine en çok ders saati öngörülmüştür. Türkçe anadili dersin kapsamı içinde: **DİL, OKUMA - EDEBİYAT VE LEKTÜR, ANLATIM VE YARATICILIK, MEDYA KÜLTÜRÜ** gibi ders alanlarını da içermektedir. Birinci sınıf okuma programında Türkçe ana dili dersin kapsamı içinde: **İLK OKUMA VE YAZMA** alanı da yer almaktadır. **OKUMA, EDEBİYAT VE LEKTÜR** ders alanı için, birinci sınıf öğretim programında 55 ders saati ile II., III. ve IV. sınıf öğretim programında 100 ders saati öngörülmüştür⁶.

Çocuklar büyüme ve gelişme çağlarına göre değişik edebi örneklerine ilgi göstermektedirler. İlkokulun I'den IV'e kadar olan öğretim programlarında: lirik, epik ve dram gibi her edebi türden edebi örnekler yer verilmesi öngörülmüştür. Amaç her edebi türden olan örnekleri tanıyıp ayırt edebilmektir. Kitaplarda, tek bir edebi türden örnekler fazlaca yer verildiğinde, çocukların bu edebi türe karşı ilgi ve beğeni kazanma eğilimi ağır basar. Bu yüzden her edebi türden olan örneklerin aynı dercede Türkçe okuma kitaplarında yer verilmesine özen gösterilmektedir. Öğretim programlarında en çok öngörülen edebi örnekler arasında: lirik ve epik şiir, hikaye, masal, fabl, atasözü ve bilmecelelerdir. Okuma kitaplarında yer alan düz yazı örneklerinden: başta hikaye olmak üzere fabl, msallar kap-

---

6 *** Ministerstvo za obrazovanie i fizička kultura Pedagoški zavod na Makedonija, **OSNOVNO OBRAZOVANIE** Sodr`ini i organizacija na vospitno obrazovnata dejnost i **NASTAVNI PROGRAMI**, I –IV Oddelenie, I Del. Skopje, 1997.

samı içinde olağanüstü masaları ile atasözlerine rastlanılır. Diğer edebiyat örneklerinden: mektup, gezi yazıları, fıkra veya güldürü yazıları, efsane, otobiyografi, romandan alıntı örnekler gibi ya hiç yada bir veya iki örneğe rastlanmaktadır. Okuma kitaplarında lirik türünden olan manzum eserlerin hepsi lirik olmakla epik türü örneklerine rastlanılmamıştır. Dram türündeki edebi örneklerin hepsi diyalog biçiminde olmakla sadece IV. sınıf Türkçe okuma kitabında tek bir monolog örneğine rastlanılmıştır.

Edebi örneklerin kime ait oldukları da önemlidir. Türkçe okuma kitaplarında yerli ve yabancı yazarların eserleri aynı orantıda ve aynı değerde tutulmuştur. Bunun böyle oluşu kitapların çok eski oluşu ve Makedonya'nın o dönemlerde hala Eski Yugoslavya bütünlüğü içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kitaplar genelde, o dönemin plan ve programına göre hazırlanmış olmasıdır. Zamanla bazı eserler kitaptan çıkartılmış, ama çoğu temelde olduğu gibi kalmıştır. Bu nedenle edebi örneklerin çoğu Yugoslav yazarlarından, çok az bir bölümü de dünya yazarlarının eserlerinden örneklerdir.

Türkçe ders programlarında edebiyat örnekleri arasında halk edebiyatı örneklerine de yer verilmiştir. I. ve II. sınıf Türkçe okuma kitaplarında halk edebiyatı örnekleri daha ağır basmıştır. III. ve IV. sınıf Türkçe kitaplarında ise daha az halk edebiyatı örneklerine rastlanılmaktadır. Kitapların incelemesi sırasında gözden kaçmayan bir özellik de aynı bir kitap içeriğinde aynı bir yazardan birkaç edebi örneğe rastlanmasıdır⁷. Bununla yetinilmemiş, aynı yazarların eserlerinden de lektür kitapları ders programında öngörülmüştür⁸. Okuma kitaplarında yer alan edebi örnekler genelde bu yazarların kitaplardan alınmış durumdadır. Bu konuda vurgulanması gereken tek nokta, bilinen konular çocuğun ne ilgisini ne de onu düşündürüp aktif olarak derse katılımını sağlar. Bu tür kitaplardaki yer alan edebi örnekler çocuğu gittikçe ilgisizleştirip kitaptan uzaklaştırmış olur.

Okuma ve lektür kitaplarında yer alan eserler genelde çocukların iç dünyasını yansıtmak amacıyla ele alınmışlardır. Bu metinler sayesinde çocukların düşünce tarzı, dünyayı algılama şekli, karşılaştıkları sorunlar ve varolan problemlerini dile getirmek için yer verilmiştir. Edebi metinlerin bir kısmı ise çocuklarda: doğum yerlerine, kendi milletine, devlet büyük-

7 Mesela III sınıf Türkçe okuma kitaplarında: Necati Zekirya'dan ve Nusred Dişo Ülkü'den dört tane edebi örnek, İlhami Emin, Suat Engulu'den üç, Reçep Bugariç ve Edmondo de Amicis'tens de ikişer edebi örnek bulunmasıdır.

8 Örneğin: I sınıflarda Necati Zekirya'dan Güzel nedir? Çirkin nedir?, ikinci sınıflarda Eskiler Alırım, III ve IV sınıflarda ORHAN.

lerine, aile fertlerine, arkadaşlarına, doğaya ve her canlıya karşı sevme ve sevilme duygu aşılacak amacıyla birlikte düzgün bir kişilik: hak, adalet, dürüstlük gibi değer yargılarının kazanılması sayesinde okuma kitaplarında yer almışlardır. Bu yüzden, okuma kitaplarındaki edebi örneklerde konu bakımından çeşitlilik gözlemlenmektedir.

Türkçe okuma ve lektür kitaplarında yer alan konuların ilgi çekiciliği konusunda söylenecek pek bir şey yok. Genelde sosyal konulu oldukları için konular güncelliğini koruyabilmiştir. Fakat şunu iyi bilmemiz gereklidir ki çocukların ilgi alanı günden güne değişmektedir. Bilgi çağında yaşayan, bilgisayar oyunlarıyla büyüyen çocuklar için bazı konular basit, gülünç ve ilgisiz olabilir. Değişimin bütün çizgileri çocukluğu da etkilemektedir. Bilişim teknolojileri ve bilgi akışının yaygınlaşması çocuk paradigmasının alanını da genişletmiş durumdadır. Bu nedenle ders kitaplarında yer alan bazı edebi örnekler çocuklar tarafından küçümsenebilir. Çağımızdaki yenilikçi türünden olan edebi örnekler Türkçe okuma kitaplarında çok az yada yok denilecek durumdadır. Üstelik rastlanılan edebi örneklerinde, her hangi bir edebi zevki yakalamak ve yaşamak da imkansız. Toplumda oluşan her türlü yeniliğin Türkçe okuma kitaplarında en güzel örnekleriyle ve edebi zevki yaşatacak şekilde yer verilmelidir. Konular, genelde çocuklara edebiyat zevkini yaşatmakla, onların ilgisini çekip ilerdeki yaşamlarına katkı sağlayacak biçimde olmalıdır.

Çocuğun okuyacağı esrler, dil, teknik ve içerik bakımından sanat değeri taşımakla çocuğun zihinsel, duygusal, toplumsal ve estetik yönden eğitecek nitelikte olması önemlidir. Türkçe okuma kitaplarında rastladığımız bazı edebi örneklerin biçim bakımından çocukları yalnız algılamaya ve yanlış düşünmeye sevk etmekle edebiyat türlerini yalnız öğrenip karıştırmalarına da neden olabiliyor⁹.

Kitapta seçilen edebi örneklerin şekil özellikleri bakımından yani (harf karakteri, yazı tipi, resim, renk, cümle yapısı, kelime hazinesi vb.) çocuğun yaş ve ilgi seviyesine uygun olmasına dikkat edilir. Edebiyat ve çizge resim, uyum içinde kitapta yer alır, kitap böylece bütünlüğe ulaşır.

---

9 Örneğin Öyküler adlı edebi metnin yazılış şekli ve kapsadığı unsurlar bir masal olduğunu göstermekle genelde başlık olarak Öykü geçmektedir. İster istemez öykü denildiğinde bir öyküden bahsedileceğini insana anımsatır. (Zekeriya, İsmail ve Ülkü, Nusret Dişo. Uçun Kuşlar Uçun - Okuma Kitabı Sınıf III, X Baskı, Prosvetno Delo AD., 2003, sf. 166-167)

Gamsız baba başlıklı yazıda da herhangi bir babadan söz edilmediği gibi gam veya dert diye bir şeyden de söz edilmemektedir. Asıl söz konusu iki kardeşten birinin zengin ve pinti oluşu diğerinin fakir fakat cömer oluşundan bahsedilmektedir. Bugariçe, Recep. Okuma Kitabı - Sınıf IV, Prosvetno Delo AD., 2001, sf. 104-105

Türkçe okuma kitaplarında resimler ya kendi başına bir bütün veya bir metin teşkil etmektedir veyahut metni tamamlayıcı öge olarak yer almaktadır. Resimler, genelde çocukları düşünmeye sev kedip onların hayal dünyasını geliştirmekte etkilidir. Önemli olan okuma kitaplarında yer alan edebi örneklerin cümle yapılarında mantıksal hatalara¹⁰, devrik cümleler ile leksikoloji açısından **argo**¹¹ kelimelerine rastlanmasıdır.

Türkçe okuma kitaplarındaki diğer önemli nokta, seçilen metinlerin daha kolay algılanması için her edebi metnin mantık bölümlere ayrılmasıdır. Bu hem okumayı hem de çocukların algılama imkanlarını kolaylaştırır. I.ve II. sınıflarda her mantık bölümün üç cümleden fazla olmamasına, III.ve IV. sınıflarda ise altı cümleden fazla olmamasına dikkat edilir. Mühelliflerin, okuma kitaplarında bu kuralları göz ardı etikleri ve I. ile II. sınıflardaki okuma kitaplarında, mantık bölümlerin üç cümleden fazla olması ile III. ve IV. sınıflarda on cümleden fazla olanlarına rastlanılmıştır. Mesela: **Ay kele**¹², **Konuşan saat**¹³” edebi örneklerinde olduğu gibi.

Öğretim programlarında şiir konusunda: şiir, mısra, dördlük, kafiye örgüsü ile hece veznine önem verilmiştir. Hece vezninin kullanıldığı şiirlerde, genelde kafiye örgüsüne rastlanılmıştır. Tam kafiye ile zengin kafiye örnekleri yanısıra, kafiye örgüsünün koşma türünde olan edebi örneklerine fazlaca yer verilmiştir.

Bazı manzum eserler de yabancı dillerden Türkçeye tercüme edilmiştir. Manzum eserlerini tercüme etmek, başlı başına özel ve zor bir iştir. Okuma kitaplarında yer alan manzum eserlerin çoğu sadece mantıksal olarak tercüme edildiklerini görmekteyiz. Manzum eserlerin çoğunda, tercüme edilirken kafiye örgüsü olmasına rağmen hem hece sayısının hem de kafiye örgüsünün bozulmuş olmasıdır.

Tüm bu araştırmalar sonucu, sunmuş olduğumuz açıklamalar, kitaplara gereken önemin verilmediğini ve özenle hazırlanmadıklarının kanıtıdır.

10 Gvido Tartali'den tercüme edilmiş İnciler hikayesinde geçen cümle: Çin avlanmak için kullandığı biricik aleti olan bıçağını aldı ve sahile koştu mantıksal olarak yanlıştır. Mantıksal olarak bakıldığında insan kendini avlayamaz. Bu yüzden doğru olanı: Çin kullandığı biricik aleti olan bıçağını alarak sahile koştu.

Bugariç, Recep. Okuma Kitabı - Sınıf IV, Prosfetno Delo AD., 2001, sf. 54

11 Marko Cepenkov'un Şeytan ile Nine masalında: Ay anasına, benim nineden haberin bile yoktu. vb. Bu tür hataların daha falza tercüme edilmiş edebi örneklerinde rastlanılmasıdır.

Recep Bugariç, Okuma Kitabı - Sınıf IV, Prosfetno Delo AD., 2001, sf. 124-125.

12 Recep Bugariç, Okuma Kitabı - Sınıf IV, Prosfetno Delo AD., 2001, sf. 1 104-105.

13 Recep Bugariç, Okuma Kitabı - Sınıf IV, Prosfetno Delo AD., 2001, sf. 30-31.

Yazılıp çizilenlerin tümünü birden **çocuk edebiyatı** tahtına oturtmak doğru değildir. Ancak, okuma çağındaki çocuklarımıza, zevkle ve heyecanla okuyabilecekleri, düzeyli ve seçkin kitaplar sunabilirsek, okuma alışkanlığı bir tutkuya dönüşebilir. Bu yüzden, çocuklara edebî zevkten yoksun, kaba ve sıradan şeyler okutmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Çünkü, çocuk kitabı yayınlamak başka şey, çocuğa edebî zevki kazandırmak kaygısıyla oluşturulan düzeyli eserler üretmek başka şeydir. Aslında edebiyat, çocukta zihinsel, duygusal, toplumsal ve estetik yönden olumlu davranış değişiklikleri meydana getirmektedir. Çocuğun okuyacağı eserler: dil, teknik ve içerik bakımından sanat değeri taşımakla çocuğun zihinsel, duygusal, toplumsal ve estetik yönden eğitecek nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Kitabı okutan yalnızca ilginç hikaye değildir, çocuğun hoşuna giden bir anlatımla yazılmış olmasını da gerektirir. Çocuk, içinde her şey olan bir kitap ister. Karşılaştığımız ve saydığımız engelleri aşmadan, çocuklarda okuma alışkanlığı, okuma olgunluğunu hatta okuma zevkine erişirmenin imkansız olacağını, üstelik uzun zaman daha böyle okumayan toplum olmaya devam edeceğimizin bir gerçeğidir.

KAYNAK

1. ****Axis 2000 - Büyük Ansiklopedi*, Cilt: I -XII., Dk. Doğan Kitapçılık, 1999.
2. Bugariç, Recep. *Okuma Kitabı* - Sınıf IV, Prosfetno Delo AD., 2001.
3. Dağlarca, Fazıl Hüsnü. *Açıl Susam Açıl*, Naşa Kniga, Skopye, 1989.
4. ****Dünya Edebiyatçıları Ansiklopedik Sözlüğü* – 5000 yazar, Varlık Yay., Ankara Caddesi, İstanbul, 1964.
5. Donat, Branimir. *Umjetnost i djete*, godina IV, broj 23, Zagreb.
6. Gürel, Zeki. *İkibine Doğru – Çocuk Edebiyatımız*, Ankara, 2001.
7. Hayber, Abdulkadir. *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001.
8. İsen, Mustafa: *Öteden Beri Bir Ses*, 1997.
9. Kardeşler, Grim. *Masallar*, Türkçe Yayınlar Kurumu, Üsküp, 1973.
10. Karaalioğlu, Seyit Kemal. *SözlüYazılı Kompozisyon – Konuşmak ve Yazmak Sanatı*, 26. Baskı, İnkılap Kitabevi, İnkılap, İstanbul.
11. Karaçam, Ali vb.. *Başarılı Öğrencinin Portresi*, Bilge Yayınları: 21, Üstün Yetenek Geliştirme Dizisi: 2, İstanbul, 2002.
12. Karaçam, Ali. *Başarılı Öğretmenin Portresi*, Bilge Yayınları: 21, Üstün Yetenek Geliştirme Dizisi: 3, İstanbul, 2001.
13. Karaçlı, Ali– Arslan, Salahattin – Hakkı Uslu. *Çocuk Edebiyatçıları Birliği Başkanı,Yazar Üzeyir Gündüz ile “Öykü, Masal ve Çocuk Edebiyatı” Üzerine*, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Temmuz, Yıl:4, Sayı: 41,2003.
14. Karahasan, Mustafa. *Arkadaşlar*, Detska Radost, Sevinç Yayınları, 1966.
15. Kaya, Fahri. *Yugoslavya Türk Hikayeleri Antolojisi*, Birlik Yayınları, Üsküp, 1990.
16. Kerol, Luis. *Alis Harikalar Ülkesinde*, (Çev: Uyar, Tomris), Birlik Yayınları, Üsküp, 1986.
17. Marijanoviç, V.. *Tokovi i dileme kritike knjizevnosti za decu*, Zagreb, Umjetnost i dijete, br. 9 - 10, 1970.
18. Mercan, Hasan. *Körağa Sokağı*, Detska Radost, Skopye, 1989.
19. Nikolova, Olivera. *Zoki Poki* (Çev: Suat Engüllü), Kultura, Skopye, 1990.
20. Oblak, D. Rijeç - *dvije o “ korisnoj literaturi”*, Umjetnost i dijete, br. 1, Zagreb, 1969.
21. Seyfullah,Lütfü. *Okul Tiyatrosu*, Birlik Yayınları, Üsküp, 1980.
22. Seyfullah, Lütfü. *Üç Kardeş-* Tiyatro Oyunu, Birlik Yayınları, Üsküp, 1983.

23. Swift, Jonathan. **Gülliverin Gezileri – I Cüceler Ülkesinde**, Serhat A.Ş. Çocuk Klasikleri dizisi: 65, Basım Matbaacılık A.Ş., Ankara.

24. Şeyda, Elif: **Çocuk Edebiyatı ve Dergiciliği**, Yağmur Dergisi, Makale, Ocak - Şubat - Mart, Sayı: 18, 2003.

Şirin, Mustafa Ruhi. **Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994

25. Tuzcu, Enver. **Bahar ve çocuk**, Naşa Kniga, Skopye, 1990.

26. Verne, Jules. **Aya Yolculuk**, Çev: Nesrin Öztan, Serhat A.Ş. Çocuk Klasikleri dizisi: 49, İstanbul.

27. Yanevski, Slavko. **Şekerli Öykü**, Detska Radost, Skopye, 1990.

28. Yovanoviç, Yovan Zmay. **Şiirler**, (Çev: suat Engüllü), Kultura, 1990.

29. Zekeriya, İsmail ve Ülkü, Nusret Dişo. **Uçun Kuşlar Uçun** - Okuma Kitabı Sınıf III, X Baskı, Prosvetno Delo AD., 2003.

30. Zekeriya, Necati. **Çağdaş Yugoslav Hikayeleri Antolojisi**, Varlık Yayınları İstanbul, 1975.

31. Zekeriya, Necati. **Eskiler Alırım Yeniler Satarım – Öyküler**, Tan Yayınları, Priştine, 1981

32. Zekiriya, Necati, **Güzel Nedir Çirkin Nedir?**,

33. Zekiriya. Necati, **Orhan**, Birlik Yayınları, Üsküp, 1988

34. Zekeriya , Necati. **Yaprak - Okuma Kitabı Sınıf II**, Prosvetno Delo, X Baskı, Skopye, 2003.

35. Zekeriya, Necati. **Yugoslav Yazarlarından Çocuk Öyküleri**, Birlik Yayınları, Üsküp, 1988.

36. Zengin, Ahmet Yaşar – **Zengin, Nesrin. Çocuk edebiyatı**, Efa Yayınları, İstanbul, 2003

INTERNET SAYFASI

37. **Çocuk Edebiyatı**, (<http://members.tripod.com/haticetopac/hikaye.htm>, (19.08.2005, sf. 2.)

38. Mercan, Hasan: “**Rumeli’den Merhaba Makedonya’nın “Sevinç”** Dergisi 50 Yaşında” from web site: <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/192/AND12.htm>

39. Mercan, Hasan **Yugoslavya’da (Kosova) Çocuk Yazını**, from web site: <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/163/T12.htm>

40. Öztürk, Derya. **Çocuk Edebiyatı**, from web site: <http://www.genclik.cydd.org.tr/dusun/0309/0309dococuk.htm>.

41. Taha, **Ercüment Çocuk Edebiyatının Tarihi Gelişimi**, from web site: (<http://www.ozgurpencere.com>)

42. Tolun, **Şebnem Çocuk Edebiyatı**, Ders Notları I, from web site: www.ozgurpencere.com

ÖZET

Çocuk edebiyatının sorunları oldukça pek çoktur. Bu sorunların bazılarında değinilmiş, değişik yönden yorumlar yapılmış, tartışılmış olmasına rağmen bu işle uğraşanların bir araya gelip tek bir noktada uzlaşmaları oldukça zor olmuştur. Bu çalışmamızda, değişik örneklerle ve bilimsel açıklamalarla çocuk edebiyatı sorunlarının ne olduğunu ve olabileceğini ve yapılan araştırma ve incelemelerle bu sorunların giderilmesinin mümkün olabileceğini vurgulamaktayız.

MAKEDONYA TÜRK KÜLTÜRÜ'NÜN BİLGE HANIMEFENDİSİ Akademik OLİVERA YAŞAR- NASTEVA

Dr. Numan Yusuf Aruç*

A. HAYATI.

Makedonya'nın bilge hanımefendisi Akademik Olivera Yaşar - Nasteva 25 Kasım 1922 yılında Makedonya'nın başkenti Üsküb'ün meşhur ailesi Kumbaracı sulalesinin reisi ve beyi olan Emin Bey'in yedinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Akademik Olivera Yaşar'ın mensubu olduğu Kumbaracı ailesinin çok büyük, köklü ve şanlı bir tarihi vardır. Üsküb'ün en köklü ailelerinden biri olan Kumbaracı ailesi Üsküb'ün fatihi Paşa Yiğit Bey'e kadar dayanarak yakın 650 yıllık bir tarihe ve maziye sahiptir. Akademik Olivera Yaşar'ın atası olan Paşa Yiğit Bey(1350-1427) doğum yeri Tirmiz'den gelerek Manisa şehrine yerleşerek kendi beyliğini kurmuştur. 14. asrın ortalarında Anadolu'ya yerleşen bu aile Sultan I. Murad (1359-1389) döneminde 1380 yılından itibaren 1389 yılında gerçekleşen Kosova Muharebesi'ne kadar tüm savaflara katılmıştır. Tüm bu savafların gazisi olan Paşa Yiğit Bey 6 Ocak 1392 yılında Üsküb'ü fethetme şerefine nail oldu. Üsküb'ü fethettikten sonra I. Bayezid (1389-1403) döneminde Üsküb sancakbeyi olarak görevlendirildi. Vefaatinin ardından oğlu İshak Bey (1375-1445) sancakbeylik görevine getirilir. Gazi İshak Bey'in ardından 35 yıl sürecek olan sancakbeylik görevine oğlu Gazi İsa Bey(1415-1478) getirilir. Gazi İsa Bey, Bosna'nın fethine bizzat katılan ve bugünkü Saraybosna şehrini kuran ve de oranın ilk sancakbeyidir. Vefaatinin ardından oğlu Kebir Mehmed Bey(1440-1527) bu göreve getirilmiştir. Arnavutlukta fetihlere katılan Kebir Mehmed Bey, Durs şehrinin fethinde bulunmuş ve Elbasanın sancakbeyi görevine getirilmiştir.¹

* Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi, İlmî Araştırmacı, Üsküb.

¹ Yiğit KUMBARACI, "Kumbaracı Ailesi ve Emin Bey", Köprü Kültür ve Sanat Dergisi, Üsküb, 2005, S.7, s.26.

Rumeli ve Balkanların fethinde büyük rol oynayan ve özellikle Üsküp, Saraybosna, Durs ve Elbasanın fatihi olan ve bu şehirlerin sancakbeyliğini yapan bir ailenin evladı olarak hiç tereddütsüz Kumbaracı ailesinin kızçocuğu olan Akademik Olivera Yaşar bir Evlad-ı Fatihan'dır, osmanlı-türk çocuğudur.

Osmanlı devletinin çekilişinden sonra Balkanlar'dan göç kasırgası Rumeli'nin fatihi olan bu aileyi de yakalamış, çoğu Türkiye'ye göç ederken Akademik Olivera Yaşar'ın babası Emin Bey bu toprakları bırakmamaya karar vererek Üsküp ve Belgrad'ta kalmayı ve buralarda yaşamayı tercih ederek arkasından On çocuk bırakarak 1962 yılında hayata gözlerini yummuştur. Akademik Olivera Yaşar Rumeli'de yaşamaya karar veren on çocuğun yedincisi olarak asırlarca Üsküb'e çeşitli açılardan hizmet veren ailesinin izinden devam ederek, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden yirmi birinci yüzyılın ilk yılına kadar Makedonya Türk Kültürü'nün meşalesini bilimsel alana taşımış ve bugüne, modern çağa geçişini bilimsel olarak sağlamıştır.

Bilge hanımefendi Akademik Olivera Yaşar – Nasteva'nın çocukluk hayatı babasının görev şehri Belgrad ile kendi memleketi Üsküp arasında geçti. Belgrad'ta doğdu, İlk ve Orta öğrenimini Üsküp'te yaptı Liseyi ise Belgrad'ta tamamladı. İkinci dünya savaşının hemen akabinde Belgrad Üniversite'sinde üniversite tahsiline başladı, ancak Üsküp Üniversite'sinde bitirme şerefine nail oldu. Üsküp üniversitesi Felsefe Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü en iyi başarıyla neslinin en başarılısı olarak 1949 yılında tamamladı. Üniversite öğrenciliği dönemi ve sonrası bir dönem Üsküp liselelerinin bir çoğunda Fransız ve Makedon dili ve edebiyatı hocası olarak çalışmıştır.

Akademik Olivera Yaşar'ın bilime yatkınlığı ve bilimsel kapasitesi keşfedilerek 1959 yılında Güney Slav ve Balkan Dilleri Bölümü'ne asistan olarak seçildi. Kendisinin bizzat asistanı olduğu ve çalıştığı Üsküp Üniversitesi Felsefe Fakültesinde "Turskite Leksički Elementi vo Makedonskiot Yazik-Makedon Dilinde Türk Dili Esasları" adlı tez ile 1962 yılında doktora tezini koruyarak Bilim Doktoru unvanına nail oldu. Aynı fakultede 1964 yılında Makedon Dili Tarihi doçenti oldu ve 1969 yılında da Profesörlüğe terfi etti.

Bilge Hanımefendi Olivera, Üsküp Üniversitesi'nin birçok bölümünün oluşumuna ve de Filoloji Fakültesi'nin kurulmasına da çok büyük katkısı olmuştur. Özellikle Makedonya'da Türk Kültürü'nün yaşamasında büyük katkısı olan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün de kurucusudur. Bugün de hala faaliyette olan bu kürsünün ilk başkanlığını

yaparak 1976 yılında bu bölümü tesis etmekle Makedonyada Türk Dili ve Kültürü'nün bilimsel yuvasının temellerini atmış ve Türk Kültürü'nü ilmi müesseseye taşımıştır. Üaküp Üniversitesi Filoloji Fakültesi, ünlü Makedon dilci ve Makedon Dili ve Tarihi'nin babası ve efsanesi, Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisinin ilk başkanı ve kurucusu Makedonya'nın bilge adamı Akademik Blaje Koneski'nin ismini taşımaktadır. İşte Makedon Dili'nin çağdaş kurucusu, koruyucusu ve geliştiricisi olan bu bilge zatın asistanlığını yapan, hayatı boyunca bütün bilimsel ve müessesevi faaliyetlerde hep beraber olan ender ve sayılı kişilerin başında Akademik Olivera Yaşar'dır. Filoloji fakültesini beraber kurdular ve o fakülteye Blaje Koneski isminin verilmesinde en büyük katkıyı sunmuş ve buna sebep olmasıyla hocasına karşı vefa borcunu eda etmiş olması yanında büyük Makedon Dili ve Edebiyatı otoritesini de ilelebet tarih boyunca kazınmayacak bir şekilde altın harflerle yaşatmış oldu. Uzun yıllar genel ve özel dil dersleri hocası olarak bu Fakülte'de hocalık yaptı. Fakülte'de, yüksek lisans ve de doktora derslerini vermekle Makedonya'da binlerce talebe yetiştirdi.

1979 yılı kendisi için dönüm noktası ve hayatını bilimsel payeler ile açtandığı çok bereketli bir yıldır. Bu yılda Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi üyesi seçilerek akademinin tarihinde ilk kadın akademik unvanını alma ayrıcalığını elde ederek Makedonya bilimler tarihine girmiş oldu. Böylece Makedonya'da yaşayan Türklerin ilk akademik unvanına sahip olan bilim şahsiyeti olmasıyla beraber, özellikle Makedonya'da yaşayan bütün kadın öğretim üyelerinin ilk akademik üyesi payesi ve şerefine de sahiptir. Bu özelliği ile Akademik Olivera Yaşar Makedonya bilim tarihinde kendi adını altın harflerle yazdıran bir bilge hanımefendidir. Aynı yıl Türkiye'nin en büyük bilimsel kurumlarından biri olan Türk Dil Kurumu'nun da üyesi olmuştur. Bugün bu kongrenin organizasyonunu yapan bu kurum, bugün bu bildiriye yer vermekle kendi üyesi olan bir değere bir şekilde ahdi vefa borcunu ve özelliğini vurgulamış ve de ödemiştir diye düşünüyorum.

Çok yönlü bir dilci olarak kendi özelliklerini ve ayrıcalıklarını ister ulusal ister uluslararası kurumlarda aktif rol almasıyla kanıtlamıştır. Fransızca ve İtalyanca Avrupalı dilleri iyi kullanması ve Türkçe, Makedonca, Romence ve Arnautça dillerine hakim olmasıyla tam bir Avrupa ve Balkan dilcisiydi. Özellikle Balkanistika denilen Balkan araştırmaları konusunda uzmanın ötesinde bir otoritedir.

Bu vesileyle Makedonya Güney Doğu Avrupa dillerini inceleme komitesinin de başkanlığını yapıyordu. Bu komitenin uluslararası organi-

zasyonu olan AISSEE nin de yönetim kurulu üyesiydi.

Yurtdışında Prag, Varşova ve Zagreb'te Slav Bilimleri Kongresine, Atina ve Sofyada Balkan Bilimleri Kongresine, Palermoda Uluslararası Arnavut Araştırmaları Kongresine ve Paris'te Uluslararası Orientalistler Kongresi gibi ve zikretmediğimiz nice kongrelere kendi bildirileri ile çeşitli konferans, sempozyum ve kongreye katılmakla beraber kendisi bizzat Ohri'de 1997 yılında organize ettiği Uluslararası Balkan Araştırmaları Kongresi ile bu alandaki otoritesini taçlandırdı.

Akademik Olivera sadece bildirileriyle uluslararası arenada kendini kanıtlamıyordu. Bunlara ilaveten çeşitli Avrupa üniversitelerinde ders verdi, doktoralar yönetti. 1968/1969 yıllarında Münih Üniversitesinde ders verdi. 1972 yılından sonra Neapol Üniversitesi'nin Oriental Merkezinde uzun yıllar katkısını sağladı. Amsterdam, Groningen, Utrecht, Büküreşt, Tiran, Ankara ve diğer üniversite merkezlerinde ders verdi.²

Akademik Olivera Yaşar'ın akademik ve bilimsel hayatı çok verimli ve bereketli geçti. Çok sayıda telif eser, makale ve çeşitli ilmi komisyonlarda bulunmasıyla ele aldığı yazma belge ve raporlarla kendi yazı ve eser hazinesini öyle doldurmuştur ki, her ilim erbabı tarafından gıpta ile izlenilmesi ve örnek alınması bir hakikattir.

Yoğun ilmi ve hayati çalışma ve meşekkatlerine yorgun düşerek uzun ve ağır hastalıklarla boğuşarak 9 Ocak 2000 yılında hayata gözlerini yumarak Rahmet-i Rahman'a kavuştu. Allah Rahmet eylesin.

Evlidi ve bir erkek ve de bir kız çocuğuna sahip bir anneydi.

B. ESERLERİ.

Akademik Olivera Yaşar'ın ilmi kariyeri boyunca ortaya koyduğu eserleri onun akademik seviyesinin en büyük göstergesidir. Eserlerinin sayısı ve nevi çok sayılı ve de çok yönlüdür. Bugün az görünür ve ender bilim adamında bulunabilen eser sayısına sahip bir bilgedir. Onun eser sayısı 150 den fazladır diye rahat rahat diyebiliriz.

Eserlerini yayın yılı sırasıyla sıralamayı uygun görerek eserlerinin çoğunu bu makalede aşağıda görüldüğü gibi arz etmeye çalıştık:

---

2 Blaje Koneski-Bojidar Vidoeski, "Osnovni Biografski Podatotsi i Prikaz na Nauçnoto Tvoreštvo na Olivera Yaşar- Našteva" Bilten Petto Izborno Sobranie, MANU-Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite,, Üsküp, 1979, 1, VI, s. 17-20; Milan Gurçinov,"Olivera Yaşar –Nasteva, 1922-2000" MANU- Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, Üsküp, 2000, s. 9-13.

1953

1. **Albanski Zborovi vo Makedonskite Tayni Yazitsi**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1953, IV, 3, s.60-64; 4, s. 84-92; 5-6, s. 132-139.

1957

2. **Vliyanieto na Makedonskiot Yazik vrz Albanskite i Turските Govori vo Makedoniya**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1957, VIII, 2, s. 147-164.

1962

3. **Makedonskite Kalki od Turскиot Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1962-1963, XIII-XIV, 1-2, s. 109-172.

4. **Turските Leksički Elementi vo Makedonskiot Yazik**, Üsküp, 1962.

1963

5. **Za Turските Zborovi vo Makedonskiot Yazik**, Prosvetena Jena, Üsküp, Mart, 1963, s. 10-11.

6. **Les elements lexicologiques turcs dans le macedonien**, Godišen Zbornik na Filozofskiot Fakultet, Üsküp, 1963, 15, s. 409-412.

7. **Makedonski Yazik**, yıl XI-XII, 1960-1961, Literatüren Zbor, Üsküp, 1963, X, 2, s. 29-32.

8. **Turško-Makedonski Leksički Vkrstuvanya i Meşanya**, Godišen Zbornik na Filozofskiot Fakultet, Üsküp, 1963, 15, s. 349-384.

1964

9. **Makedonski Yazik**, XIII-XIV, 1-2, Literatüren Zbor, Üsküp, 1964, XI, 2, s. 28-30.

1965

10. **Za Etimoloşkite Reçnitsi na Slovenskite Yazitsi**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1965, XVI, s. 208-217.

11. **Za Tavtaloşkite Hibridni Obrazuvanya vo Makedonskiot Yazik**, Literatüren Zbor, Üsküp, 1965, XII, 1, s. 17-22.

12. **Petti Kongres na Yugoslovenskite Slavisti**, Literatüren Zbor, Üsküp, 1965, XII, 6, s. 26-27.

1966

13. **Eden Znaçæn Pridones na Makedonskata Nauka: Po Povod "İstoriyata na Makedonski Yazik" od Blaje Koneski**, Razgledi, Üsküp, 1966, VIII, 5, s. 494-496.

14. **Za Nekoi Aspekti na Zbogativanyeto na Leksikata na Sovremeniot Makedoski Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1966, XVII, s. 5-29.

15. **Za Epitetite vo Yazikot na Koço Ratsin**, Sovremenost, Üsküp, 1966, XVI, 10, s. 905-912.

16. **Internatsionalnata Leksika vo Sovremeniot Makedonski Yazik**, Literaturen Zbor, Üsküp, 1966, XIII, 3, s. 10-16.

17. **Makedonski Tekstovi X-XX vek, Blaje Koneski**, Olivera Yaşar-Nasteva, Soyuz na Druşvata na Makedonski Yazik i Literatura, Üsküp, 1966, s. 175.

18. **Nov Prilog kon İzuçuvanyeto na Makedonskite Diyalekti**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1966, XVII, s. 228-230.

19. **Privot Mecunaroden Kongres za Balkanoloşki i Yugoistoçnoevropski İzuçuvanya**, Literaturen Zbor, Üsküp, 1966, XIII, 6, s. 26-27.

20. **Un Balkanisme Dans la Langue de la Poesie Populaire Masedonienne**, Blaje Koneski et Olivera Yaşar- Nasteva. Die Welt der Slaven, München, 1966, XI, 1-2, s. 172-175.

1967

21. **Die Verserzahlung "Skenderbeg" von Grigor Prliçev**, Zeitschrift für Balkanologie, Weisbaden, 1967, V, 1, s. 34-50.

22. **Obraten Reçnik na Makedonskiot Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1967, XVIII, s. 165-168.

1968

23. **Distribution des balkanismes en Macedonien**, Blaje Koneski, Bojidar Vidoeski, Olivera Yaşar Nasteva, Actes du Premier Congres International des Etudes Balkaniques et Sud-est Europeennes, VI, Sofia, Academie Bulgare des Sciences, 1968, s. 517-546.

24. **Termes Maritimes en Macedonien**, Bolletino dell'Atlante Linguistico Mediteraneo, Firenze, 1968-1970, 10-11, s. 69-76.

25. **Formiranyeto na Leksikata na Sovremeniot Makedonski Yazik**, Predavanya na I seminar za makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Ohrid, 21.VIII-7.IX 1968. Üsküp, Universitet Kiril i Metodi, 1968, s. 5.

26. **Hibridni Obrazuvanya vo Makedonskata Toponimiya:(za upotrebata na turski toponimi vo edna istoçnomakedonska oblast)** Referati na Makedonskite Slavisti za VI Megunaroden Slavistiçki Kongres vo Praga. Soyua za Druşvata za Makedonski Yazik i Literatura, Üsküp, 1968, s. 21-27.

1969

27. **Za Nekoi Praşanya za Bilingvizmot vo Makedonya**, Predavanya na II seminar za Makedonski yazik, literatura i Kultura Ohrid, 28.VIII-13.IV 1969. Üsküp, Universitet Kiril i Metodi, 1969, s. 10.

28. **Za nekoi Fonoloşki İzmeni vo Govorot na Turskoto nasele-**

nie vo Gostivarsko, Godišen Zbornik na Filozofskiot Fakultet, Üsküp, 1969, 21 s. 237-244.

29. **Za Skenderbeg kay Grigor Prliçev**, Simpoziumi per Skenderbeun, 9-12 maj 1968, Priştina, 1969, s. 361-367.

30. **Scandebeg nella Letteratura Macedone**, V convegno internazionale di studi albanesi, Palermo, 1969, s. 259-265.

1970

31. **Za Makedonskite Tayni Yazitsi**, Godišen Zbornik na Filozofskiot Fakultet, Üsküp, 1970, 22, s. 553-568.

32. **İnterference au de la langue de la poesie populaire des peuples balkaniques**, Blaje Koneski, Bojidar Nastev, Olivera Yaşar – Nasteva, Balcanica, Beograd, 1970, I, s. 13-22.

33. **Megusebnite Kontakti vo Narodnata Poezia**, Blaje Koneski, Olivera Yaşar-Nasteva, Bojidar Nastev, Kulturen Jivot, Üsküp, 1970, XV, 8-9, s. 18-21.

34. **Turskiot Govor vo Gostivarskiot Kraj**, Gostivarskiot Kraj, (Makedonskiot, Albanskiot i Turskiot govor), II, Gostivar, Opštinski Sobranie, 1970, s. 271-306.

35. **Turtsivmite kaj K. Pejçinoviç so Oglend na Religioznata Terminologija**, Simpozium 1100- godišnina od smrtta na Kiril Solunski, Üsküp, Ştip, 23-25 maj 1969. kn. II, Makedonska Akademija na Naukite i Umetnostite, Üsküp, 1970, s. 257-267.

1971

36. **Za Fonetskata Adaptatsiya na Turtsizmite vo Makedonskiot Yazik**, Serta Slavica, In memoriam Aloisii Schmaus, München, Rudolf Trofenik, 1971, s. 316-322.

37. **Makedonskiot Yazik i Drugite Balkanski Yazitsi**, Predavanya na IV Seminar na Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Ohrid, 19.VIII-2.IX 1971, Universitet "Kiril i Metodiy" 1971, Üsküp, s. 41-47.

1972

38. **Morfoloşkata Adaptatsiya na Leksiçkite Zaemki vo Makedonskiot Yazik**, Predavanya na V Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp, Ohrid, 14.VIII-30.XIII 1972. Universitet "Kiril i Metodiy", 1972, s. 47-56.

39. **Some Characteristics of the Macedonian Langue**, Macedonian Review, Üsküp, 1972, II, 1, s. 71-74.

40. **Funkcioniranyeto na Turtsizmite vo Makedonskiot Knizeven Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1972, XXIII, s. 91-98.

1973

41. **Etimološkiot Sostav na Makedonskata Leksika**, Predavanya na VI seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp, Ohrid, 16.VII-31.VII 1973, Universitet "Kiril i Metodiy" 1973, s. 14.

42. **Od Leksikata na Kiril Peyçinoviç**, Kiril Peyçinoviç i Negovoto Vreme Simpozium, Tetovo, 24-25 Noemvri 1971, Opštinsko Sobranie, 1973, s. 93-103.

43. **Stilistiçkata Upotreba na Turtsizmite vo Sovremeniot Makedonski Yazik**, Referati na Makedonskite Slavisti za VII Megunaroden Slavistiçi Kongres vo Varşava, Soyuz na Druşvata za Makedonski Yazik i Literatura na SRM, 1973, s. 35-43.

1974

44. **Balkanizmite vo Makedonskata Leksika**, Predavanya na VII seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp, Ohrid, 15.VIII-31.VIII 1974, Universitet "Kiril i Metodiy" 1974, s. 33-36.

45. **Les Contacts entre les parlers Macedoniens et Albanais**, Olivera Yaşar-Nasteva, Blaje Koneski, Bojidar Vidoevski, Publie a l'occasion du troisieme Congres International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Europeennes a Bucarest, Skopje, 1974, s. 15.

46. **Prilog kon Prouçuvanyeto na Leksiçkite Balkanizmi vo Makedonskiot Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1974, XXV, s. 211-235.

1976

47. **Opştestveno-Politiçkata Terminologiya vo Yazikot na K. P. Misirkov**, K.P. Misirkov i Natsionalno-kulturniot Razvoy na Makedonskiot Narod do Osloboduvanyeto, 22-23 April 1975-Üsküp, Institut za Makedonski Yazik, 1976, s. 68-77.

48. **Turchismi nei Documenti Ragusei Redatti in Lingua Italiana (dal sec.XV la sec.XVII)**, Bollettino dell'atlante linguistico Mediterraneo, Firenze, 1976, s. 13-15, s. 315-334.

1977

49. **Gurçin Kokale**, Parteniya Zografski, Gorgi Puleski i Panayot Gunoski vo eden Rakopis na Risto Ognyanoviç, Bigorski Nauçno-Kulturni Sobiri, 1976-1977, Mislà, 1978, Üsküp, s. 43-64.

50. **Koy e "Bertodol" na Tsepenskov?**, Godişen Zbornik na Filološkiot Fakultet, Üsküp, 1977, 3, s. 251-260.

1978

51. **Za Formalnite i Funktsionalnite Osobenosti na Republikatsiyata vo Makedonskiot Yazik**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1978, XXIX, s. 35-60.

52. **Interference au niveau de la langue de la poesie populaire**

des peuples balkaniques, Blaje Koneski, Bojidar Nastev, Olivera Yaşar-Nasteva, Actes du II Congres International des Etudes du Sud-est Europeen, Athenes, 7-13 mai 1970, Tom V, Linguistique et Litterature, Athenes, 1978, s. 539-550.

53. **Leksikata na makedonskita Tayni Yazitsi od Morfoloşki i Semantiço-Stilistički Aspekt**, Godişen Zbornik na Filoloşkiot Fakultet, Üsküp, 1978, 4, s. 47-76.

54. **Morfoloşki İnovatsii vo Sovremeniot Makedonski Yazik**, Predavanya na X Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp- Ohrid, 5.VIII-25.VIII 1977, Üniversitet “Kiril i Metodiy”, Üsküp, 1978, Kulturen Jivot, XXIII, 1-2, s. 18-20.

55. **Od Problematikata na Bilingvizmot vo Makedoiya**, Predavanya na VIII seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp-Ohrid, 7.VIII-23.VIII 1975, Üniversitet “ Kiril i Metodiy” 1978, s. 46-55.

56. **Turski Elementi vo Yugoslovenskata Toponimiya**, Referati na Makedonskite Slavisti za VIII Megunaroden Slavistički Kongres vo Zagreb-Lyubiyana-Makedonski Slavistički Komitet, Üsküp, 1978, s. 23-33.

57. **Turtsizmite i Nivnata Stilistička Funksiya vo Makedonskiot Literatüren Yazik**, Predavanya na IX Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp-Ohrid, 9-VIII-25.VIII 1976, Üniversitet “Kiril i Metodiy”, 1978, s. 35-41.

1979

58. **Za Humorot Kaj Marko Tsepenkov**, Prilozi MANU, Üsküp, 1979, IV, 2, s. 17-49.

59. **Leksikografskata Rabota na Marko Tsepenkov**, Predavanya na XII Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp-Ohrid, 11.VIII-31.VIII 1979, Üniversitet “Kiril i Metodiy” 1979, s. 87-96.

60. **Prilog Kon Prouçuvanyeto Jivotot i Deynosta na Yeromonahot Arseniya od Teartse**, Prilozi, MANU, Üsküp, 1979, IV, 1, s. 13-32.

61. **Republiktasiya vo Makedonskiot i Drugite Balkanski Yazitsi**, Predavanya na XI Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp, Ohrid, 11.VIII-31.VIII 1978, Üniversitet “Kiril i Metodiy”, 1979, s. 41-43.

1980

62. **Kuzman Şapkarev i Aromanskiot Folklor**, Godişen Zbornik na Filoloşkiot Fakultet, Üsküp, 1980, 6, s. 241-290.

63. **Meguyazični Kontakti i Naşata Toponomiya**, Vtora Yugoslovenska Onomastička Konferentsiya, Üsküp, 6-9 Oktomvri 1977, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 1980, s. 133-137.

64. **Razvoy na Diyalektnata Leksika vo Uslovi na Yazıçno Meşanya(vrz osnova na tursko-makedonski i tursko-albanski yazıçni kontakti vo Gostivarsko)**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1980, XXXI, s. 27-37.

65. **“Sedmogrenikot” na Arseniya Markoviç od Teartse**, Bigorski Nauçni-Kulturni sobir, 1978-1979, Sovet na Bigorskite Nauçno-Kulturni Sobiri”, 1980, s. 69-84.

1981

66. **Leksiçko-Semantiçkiot Podsistem na Boi vo Sovremeniot Makedonski Yazik**, Prilozi MANU, Üsküp, 1981, VI, 2, s. 59-75.

67. **Odnosot na K. Şapkarov kon Makedonskata Leksika**, Godişen Zbornik na Filološkiot Fakultet, Üsküp, 1981, 7, s. 59-70.

68. **Prilog kon Prouçvanyeto İzvorite i Karakteristikata na Humorot kay Marko Tsepenkov**, Simpozyum Posveten na Zivotot i Deloto na Marko Tsepenkov, Prilep, 15-17 Noemvri 1979, Üsküp, MANU, 1981, s. 111-116.

1982

69. **Za Funksiyata na Boite vo Yazikot na Sovremenata Makednska Poeziya**, Studia Linguistika Polono-Yugoslavica, Üsküp, 1982, s. 125-131.

70. **Kanunnameto od Bitola i Negovite Yazıçni Osobenosti**, Prilozi MANU, Üsküp, 1982, VII, 1, s. 71-91.

71. **Kontaktite na Makedonskite i Albanskite Govori**, Nauçna Diskusiya, 27-28 Avgust 1974, Universitet “Kiril i Metodiy”, 1982, s. 83-92.

72. **Leksigografskata Rabota na Kuzman Şapkarev**, MANU, Üsküp, 1982, VII, 2, s. 41-72.

73. **Povajnite Karakteristiki na Leksiçkite Turtsizmi vo Makedonskite Pismeni Spomenitsi od XV do XVIII vek**, Makedonski Yazik, Üsküp, 1982, XXXII-XXXIII, s. 269-285.

74. **Proyavi na Diglosiya Bilingvizam vo SR Makedoniya**, Prilozi, MANU, Üsküp, 1982, VI, s. 137-154.

75. **Hromatskata Terminologiya vo Sovremenata Makedonska Poeziya**, Predavanya na XV seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Üsküp, 5. VIII-25.VIII 1982, Universitet “Kiril i Metodiy”, 1982, s. 43-61.

1983

76. **Kuzman Şapkarev kako Leksikograf**, Predavanya na XVI seminar za Makedonski Yazik, Literatura i Kultura, Ohrid, 5.VIII-26.VIII 1983, Üsküp, Universitet “Kiril i Metodiy” 1983, s. 47-62.

77. **Po Odnos na Upotrebata na Makedonizmite vo Leksikata na Gostivarskiot Turski Govor**, Bigorski Nauçno-Kulturni Sobiri, 1980-

1981, Gostivar, 1983, s. 93-98.

78. Razvoy na Dialektната Leksika vo Uslovi na Yazıçna İnterferentsiya: bogatenyeto na Albanskite, Aromanskite i Turskite govori vo SR Makedoniya, Makedonskite Slavisti za IX Magunaroden Slavistiçki Kongres vo Kiev, Makedonski Slavistiçki Komitet, 1983, s. 15-23.

1984

79. Aromanski Leksikografsko-Gramatiçki Trudovi i Aromanskite Reçnitsi na Kuzman Şapkarev, Makedonski Yazik, Üsküp, 1984, XXXV, s. 53-71.

80. Balkanski Yazıçni Paraleli vo Reçnitsite na Gorgi Puleski, Prilozi MANU, Üsküp, 1984, IX, 2, s. 57-63.

81. Boite vo Sovremenata Makedonska Poeziya, Zbornik vo Çest na Blaje Koneski Po Povod Şeesetgodıñınata, universitet "Kiril i Metodiy" Üsküp, 1984, s. 107-120.

82. Za Leksiçko Stilistiçkite Osobenosti Na Yazikot na Rayko Jinzifov vo Razkazot "Proşetba", Prilozi MANU, Üsküp, 1985, X, 1, s. 57-73.

83. Za Reçnitsite na Gorgi Pulevski i Albanskata Paralela vo Niv, Prilozi MANU, Üsküp, 1984, IX, 2, s. 43-56.

84. Leksikografskiot Obid na Kostantin Miladinov, Jivotot i Deloto na Brakata Miladinovtsi, MANU, Üsküp, 1984, s. 287-304.

85. Razvoyot na Makedonska Leksika vo Balkanski Kontekst i Neyzinoto Zbogativanye so Sinonimi od Grçko i Tursko Poteklo, Prilozi MANU, Üsküp, 1985, X, 2, s. 47-59.

1986

86. A.M. Selişçev i Makedonistiçkata Problematika vo balkanskiot Kontekst, Prilozi MANU, Üsküp, 1986, XI, 2, s. 113-142.

87. Bitolskoto Kanunname i Negovoto Znaçanye za Prouçuvanyeto na Makedonskata Leksika, Zbornik, MANU, 1986, s. 485-496.

88. Prilozi kon Prouçuvanyeto na Yurutsite od Radovişko, Etnogenezata na yurutsite i Nivnoto Naseluvanye na Balkanot, MANU, 1986, s. 125-146.

1987

89. Za Epitetite vo yazikot na Koço Ratsin, Naşa Kniga, Üsküp, 1987, s. 71-76.

90. İntegratsiya na Turski Elementi vo Makedonskiot Patronomski Sistem, Referati na Makedonskite Slavisti za X Megunaroden Slavistiçki Kongres vo Sofiya, Makedonski Slavistiçki Komitet, 1988, Üsküp, s. 25-40.

91. **Turski Elementi vo Yazikot i Stilot na Makedonskata Narodna Poeziya**, MANU, Üsküp, 1987, s.111.

1988

92. **İnteresot na Krum Toşev za Makedonskata Leksiçka i Leksikografska Problematika**, Zbornik, Filološki Fakultet, Üsküp, 1988, s. 26-31.

93. **Mestoto i Znaçanyeto na Kosturskiot Makedonsko-Grçki Reçnik od XVI vek za Razvoyot na Makedonskata Leksikografiya**, Zbornik, BANU, Saraybosna, 1988.

94. **Odnosot na Vuk kon Turtsizmite**, Prilozi MANU, Üsküp, 1988, XIII, 2, s. 47-85.

95. **Pogled vrz Tugata Leksika vo Makedonskite Govori od Kostursko-Korçanskoto Diyalektno Podraçye**, MANU, Üsküp, 1988, s. 151-169.

1989

96. **Kontaktet e te Folmeve Maqedonase me te Folmet Shqipe**, Gjurmime Albanologjike, Priştine, 1989, 19, s. 55-63.

97. **Makedonlar Arasında Nasrettin Hoca**, Sesler, Üsküp, 1989, XXV, 240-241, s. 27-30.

98. **Od Problematikata na Makedonskite Damaskini i İnovationite Prtsesi vo Nivnata Leksika od Aspekt na Megudialektni i Meguyaziçni Kontakti**, Ohrid, 1986, MANU, 1989, s. 81-90.

1990

99. **İmpresii za Stilizatsiyata na Tsiklusi kay Yavorov**, Ratsin i Koneski, MANU, 1990, s. 129-151.

100. **Makedonlarda Nasrettin Hoca**, I Milletler Arasi Nasrettin Hoca Sempozyumu, 15-17 Mayıs 1989 Ankara, Ankara Üniversitesi, 1990, s. 267-273.

101. **Mestoto na Makedonskiot Yazik vo Balkanskata Yazıçna Zaednitsa**, Universitet "Kiril i Metodiy" 1990, Üsküp, s. 23-27.

1991

102. **Mestoto i ulogata na Turtsizmite vo Kulakiskoto Evangeliye**, Prilozi MANU, Üsküp, 1991, XVI, 1. s. 79-99.

103. **Okolu Praşanyeto za Mestoto i Znaçanyeto na Turtsizmite vo Leksikata na Damaskinite**, Studia linguistika, Saraybosna, 1991, 6, s. 51-54.

1992

104. **Makedonya'da Nasrettin Hoca**, Balkanlar'da Türk Kültürü, Ankara, 1992, 3, s. 8-11.

1993

105. **Aloglotski Elementi u Galiçkom Reçniku Riste**

Ognanovića kao Odras Društveno Kulturne Sredine, HANU, Zagreb, 1993, s. 155-166.

1994

106. **Grigor Prlićev i Eden Apel na Ohridskite Vlasi vo Vrska so Voveduvanyeto na Mayçiniot Yazik vo Uçilištata**, MANU, Üsküp, 1994, s. 19-37.

107. **Daliye Mojno Gligor Prlićev Dagi Prevel "Smehuriite na Ariosto" na Bugarski Yazik vo Solun 1855 Godina**, Prilozi MANU, Üsküp, 1994, XIX, 1-2, s. 133-151.

108. **Za İstrajuvanyata na Aromanetsot G. K. Roja Pronaydeni vo Veles vo 1928 godina**, Prilozi, MANU, Üsküp, 1994, XIX, 1-2, s. 153-179.

109. **Makedonsko-Tsrnogorske Paralele u Upotrebi Pridevski Zamenitsa svi i tseli**, TSANU, Titograd, 1994, s. 71-76.

110. **Mestoto i Ulogata na Turtsizmite vo Trilskoto Evangeliye**, MANU, Üsküp, 1994, s. 23-60.

1995

111. **İnteresot i Pridonesot na Blaje Koneski za Makedonskata Leksikografiya**, MANU, Üsküp, 1995, s. 133-191.

112. **İnteresot na Grigor Prlićev za İtaliyanskiot Yazik i Literatura**, prilozi, MANU, Üsküp, 1995, XX, 1-2, s. 135-151.

113. **Nekolku Razmisluvanya za Odnosot na Grigor Prlićev kon Leksiçkite i Frazeološkite Elementi vo Yazikot na "Avtobiografiyata"**, Prilozi MANU, Üsküp, 1995, XX, 1-2, s. 103-134.

1996

114. **Za İvo Andriç i Negovite Razmisluvanya za Yazikot i Stilot**, Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica, Üsküp, 1996, 8, s. 209-234.

115. **İskajuvanyata na Gorgi Pulevski za yazıçnata Situatsiya vo Makedoniya**, MANU, Üsküp, 1996, s. 33-51.

116. **Krste Petkov Misirkov za Makedonskata İntelighentsiya i Neyziniot Odnos kon Narodnostite**, Prilozi, MANU, Üsküp, 1996, XXI, 2, s. 39-48.

117. **Nekolku İskajuvanya na Grigor Prlićev za Turtsite**, Prilozi, MANU, Üsküp, 1996, XXI, 1, s. 41-46.

1997

118. **A Contribution to the Study of the Revial of Aromanians of Macedonia**, Balkanistica, Oxford, 1997, 10, s. 241-254.

119. **Eden Sotsiololingvistiçki pogled vrz Neki Protsezi vo Leksikata na Sovremeniot Makedonskiot Yazik**, Toronto, 1997, s.8.

1998

120. **Mestoto na Romanskite i Balkanskite Yazitsi vo Tvoreštvo na Poliglotot Prlićev**, MANU, Üsküp, 1998, s. 25.

C. DÜŞÜNCESİ ve ETKİSİ.

Akademik Olivera Yaşar'ın ilmi etki ve alanı bilimin bir çok alanında yayılmış ve yoğunlaşmıştır. Dil, edebiyat ve kültürün çeşitli katmerinde profesyonel çalışmalarının izlerini görmek mümkündür. Bilimsel alanlardan en çok kendisini adadığı ve odaklaştırdığı alan Balkan uzmanlarının isimlendirdiği Balkanistika yani balkan araştırmaları konusu ve alanıdır. Balkan dilleri, edebiyatı, kültürü ve medeniyetleri çalışma konusu olarak yer alırken genelde kendini bu alanla sınırlandıran ve kendi bilimsel uzmanlık alanı olarak en verimli ve faydalı çalışmaları bu alanda gerçekleştirdiği bir bilge hanımefendiydi.

Balkan araştırmaları konusunda kendini öncelikli olarak türk dili ve edebiyatı ile sınırlandırmıştı. Özellikle Türk dilinin başta Makedon dili ve diğer Slav dilleri üzerindeki etkisi konusu onun profesyonel dar çerçeveli bilimsel alanıydı. Bu konu doğrultusunda çok sayıda bilimsel eser ve makale meydana getirdi.

Akademik Olivera'nın bu alandaki en büyük delili ve çalışması onun **“Makedon Dilinde Türk Dili Esasları”** adlı doktora tezidir. Kendisinin bilimsel yönünü tescil eden, bilimsel makama yükselmesini sağlayan ve bugün bu alanda vazgeçilmeyen otorite olmasını ortaya koyan konu ve çalışma da baştan sonuna kadar balkan dillerinin en önemlileri olan Makedon ve Türk dilleri ve onların ilişkileridir. Doktora tezinin isminden de anlaşıldığı gibi onun çalışması Makedon dili ve edebiyatındaki Türk dili ve edebiyatının esasları ve izlerini içermekte onları incelemektedir. Bugün bu konuda çalışma yapan her kes için vazgeçilmeyen ve en önemli bilimsel kaynaktır. Özellikle balkan araştırmaları konusunda da yapılacak her çalışmada temel eserlerden biri olarak kabuledilmektedir. Bu konudaki çalışması bilim adamlarından büyük ilgi duyduğu gibi bugün de aynı ilgi ve değeri taşıdığını gururla müşahade etmekteyiz.

Özellikle Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi'nde başlayan, uzun yıllar kendisinin yönettiği ve malesef ömrünün yetmemesinden dolayı tamamlanmayan ve gün ışığına çıkmayan tamamen kendi dar ve profesyonel alanı olan Türk dilini inceleyen sözlük projesi de zikredilmesi gereken ve gözönünde alınması gereken bir bilimsel faliyettir. Bu gün MANU- Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi'nin arşiv fonunda büyük bir ilmi araştırma fonu olan **“Makedon Dilinde Türk Dili Sözlüğü”** tamamlanmayı beklemektedir. Bu sözlük eğer tamamlanıp gün ışığına çıkartılırsa Türk dili ve özellikle Türk dilinin Makedon Dili ile ilişkisi alanında en büyük eser olarak yerini almaması mümkün değildir. Bu çalışma

sözlük olarak isimlendirilmesi yanında sözlüğün ötesinde bir çalışmadır. Bizzat görme fırsatı bulan her bilim adamını çalışma tarzı ve şekli olarak hayrete düşürmekte, herkezin gıptayla seyretmesini sağlamakta ve bu eser niye bilimin hizmetine sunulmadı diye kişiyi üzmemesi mümkün değildir. Türk dilinin Makedon dilindeki morfolojik, fonetik ve terminolojik özelliklerini, Türk kelimelerinin Makedon diline etki ve katkılarını ve de Türkçe sözcüklerin Makedon diline geçiş şekli ve metodolojisini en çağdaş ve bilimsel dil yöntemleriyle en ince noktasına kadar incelemektedir.

Türkçe'nin yanında tabii olarak Makedon dili ve edebiyatı bilge hanımefendinin en önemli bilimsel alanıydı. Kendi ana dili Türkçe'yi ele aldığı gibi yaşadığı Makedonya'da vatan dili olan Makedonca'yı da ihmal etmesi mümkün değildi. Türkçe ile beraber Makedon dilini de dil ve edebi açıdan bilimsel olarak inceledi ve paralel olarak ikisinin gelişmesinde çok büyük katkı sağladı.

Makedon dilinin çağdaş kurucusu ve geliştiricisi olan Akademik Blaje Koneski Makedon dili denildiği zaman ilk akla gelen otorite ve kişidir. Bunu herkes itirafetmekte ve de kabuletmektedir, bunu inkar eden balkan araştırmacısı şimdilik kadar çıkmış değil ve çıkması mümkün değildir. Makedon dilinin babası Akademik Blaje Koneski Makedon dili ve edebiyatı konusunda yaptığı bütün bilimsel çalışma, proje ve eserini genelde Akademik Olivera Yaşar'la ortak çalıştığını görüyoruz. İster başta asistan olarak ister sonra meslektaş olarak genelde Akademik Koneski'nin yanında yer aldı, bütün çalışmaları ortak planladılar, gerçekleştirdiler ve bütün çalışmalarda ortak olarak imzaları bulunmaktadır. Şunu çok rahat söyleyebiliriz ki, çok az çalışma var ki Akademik Koneski onları Akademik Yaşar'sız yapmış olsun. Herkesin kabulettiği ve vurguladığı en büyük hakikat Çağdaş Makedon Dili ve Edebiyatı'nın en büyük şahsiyeti olan Akademik Blaje Koneski ile Makedon dili için çok büyük çalışmalar ve eserler meydana getirmesidir.

Bütün dünyada ve özellikle Makedonya'da Akademik Koneski'nin Makedon diline yönelik katkı ve emek hakkı verilip ne şekilde yüceltirilirse ve de ortaya koyduğu emeği yüceltip inkar edilmez ise aynı hassasiyet, ilgi ve itibar Akademik Olivera Yaşar'a da gösterilmeli ve hakkı teyidedilmelidir.

Bu konuda yapılan ortak çalışmaların sayısı sonsuz olması gerçeği yanında, makedon dili üzerinde yapılan ortak çalışmaların en büyük ürünü ve eseri olarak Makedon Dil Tarihi alanında yazılan en önemli eser ve belge olan "X'cü asır ile XX'asır arasında Makedon metinleri" çalışmasının zikredilmesi yeterlidir, herşeyi ifade etmekte ve en büyük kaynak

olarak sunulmaktadır. Bu eser Makedon dilinin tarihi gelişmesini, özellikle Slav dilinin Makedonya'daki gelişmesini inceleyen en büyük eserdir.

Makedon dilinin tarihi ve gelişmesi yanında Slav olmayan dillerin Makedon dili üzerindeki etki ve katkıları onun özel çalışma alanı içine giriyordu. Yukarıda zikrettiğimiz doktora tezinde Makedon dilinde Türk dili tarzı ve esaslarının çok başarılı bir şekilde ele alınması yanında, diğer çalışmalarında başta Arnavut ve Ulah dillerinin yanında diğer balkan dillerinin Makedon dili ile temas ve ilişkilerini en bilimsel bir şekilde incelemiştir. Onların Makedon dili üzerindeki yapılarını, seviyelerini ve konumlarını dil bilimi açısından en iyi bilen ve inceleyen bir dil bilimcisiydi.

Bilge Hanımefendi Olivera, bir dil bilimcisi olarak bu alanda ne gerekirse onları yapmış, dilin yaşaması için bütün mekanizmaları kurmuş ve bunları yaşatacak müesseselerin de temelini atarak edebi eserleri yanında dil ve edebiyat müesseseleri de kurduğuna şahid oluyoruz. Bu müessesesevi eserler Üsküp Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi başta olmak üzere birçok bölümün oluşumuna ve de kurulmasına da çok büyük katkısı olmuştur. Özellikle Makedonya'da Türk Dili ve Kültürü'nün yaşamasında büyük katkısı olan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün de kurucusudur. Bugün de hala faaliyette olan bu kürsünün ilk başkanlığını yaparak 1976 yılında bu bölümü tesis etmekle Makedonya'da Türk Dili ve Kültürü'nün bilimsel yuvasının temellerini atmış ve Türk Kültürü'nü ilmi müesseseye taşımıştır.

Hiç şüphesiz Makedonya'da Türk ve Makedon dili biliminin temel taşı, baş mimarı ve efsanevi otoritesi Akademik Olivera Yaşar-Nasteva'dır. Özellikle Makedonya ve Balkanlar'da kullanılan dillerin Türk dili ile ilişkilerini ve de Türk dilinin onlar üzerindeki etki ve katkıları konusunda efsanevi bir kaynak ve otoritedir.

Hassaten Makedonya'daki Türk kültür ve dilinin yaşamasını sağlayan eser ve müesseselerin tasarlayıcısı, başmimarı ve kurucusu olarak addetsek hiç abartmış olmayız.

Balkan dillerinin çoğunu konuşması ve anlaması yanında onların bilimsel dil inceliklerine hakim olmasıyla dünyanın sayılı balkan araştırmaları uzmanlarından ve de otoritelerinden biri yanında, balkan dilleri poliglotu olarak saymamız kaçınılmazdır.³

---

3 Blaje Koneski-Bojidar Vidoeski, "Osnovni Biografski Podatotsi i Prikaz na Nauçnoto Tvoreštvo na Olivera Yaşar- Nasteva" Bilten Petto İzbornu Sobranie, MANU-Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite,, Üsküp, 1979, 1, VI, s. 17-20; Dimitar Pandev, "Olivera Yaşar –Nasteva, 1922-2000" MANU- Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, Üsküp, 2000, s. 15-21.

KAYNAKÇA

KONESKI, Blaje – VIDOESKI, Bojidar, “Osnovni Biografski Podatotsi i Prikaz na Nauçното Tvoreštvo na Olivera Yaşar- Našteva” **Bilten Petto İzborno Sobranie, MANU-Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite.**, Üsküp, 1979.

KUMBARACI, Yiğit, **“Kumbaracı Ailesi ve Emin Bey”**, Köprü Kültür ve Sanat Dergisi, Üsküp, 2005.

GURÇİNOV, Milan “Olivera Yaşar –Nasteva, 1922-2000” MANU-**Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite.** Üsküp, 2000.

PANDEV, Dimitar, “Olivera Yaşar –Nasteva, 1922-2000” MANU-**Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite.** Üsküp, 2000.

MAKEDON HALK ŞARKILARINDA FARKLI DİNLERE MENSUP OLAN GENÇLER ARASINDA SEVGİ

Марија Леонтич

XIV ve XIX yy. arasında Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunuyordu. Başlangıçta Makedon halkı Türk askeri ve idaresiyle sonra Türk halkıyla temaslarda bulunmaya başlamıştır. Makedon ve Türk ulusları, uzun süre bir arada yaşayıp çalıştıklarından dolayı karşılıklı etkiler olmuştur. Bu etki apaçık her alanda görünmektedir. Türk kültürünün etkisi özellikle dil, edebiyat, sanat, zanaat, yemek, giyim gibi alanlarda görünmektedir. Makedon ve Türk ulusları arasında günümüzde iletişim özellikle halk edebiyatı ve halk müziğine yansımıştır. Edebi türlerde, müziğin metinlerinde çok sayıda Türkçe kökenli kelime bulunduğu ve bu iki halkın bir arada yaşamasından gelen sorunlar ve sevinçlerin işlendiği görmekteyiz. Ayrıca Makedon şarkılarında Türk müziğinin etkileri belirgindir.

Gerek Makedon gerekse Türk geleneğinde halk şarkılarının yeri çok önemlidir. Şarkı insanın iyi ve kötü günlerinde söyleniyor, bazan sevindirip neşelendiriyor bazan ise manevi destek oluyor. Branko Karakaş'a göre "şarkı Makedon ulusunun en kuvvetli silahıymış ve en kuvvetli silahı olarak kalacak". Makedon halk şarkıları bir dönemde yaşayan hayatın aynasıdır. Özellikle lirik şarkılar yoğun duygularla ilgiyi çekiyorlar. Bu şarkılarda doğum, sevgi, düğün, ölüm, gurbetçilik, ayrılık, darılma, barışma, flört, eğlenme gibi konular işleniyor. Bu şarkılarda bu konularla ilgili duygular, sevinç, neşe, mutluluk, korku, şüphe, hüznün, acı, coşku, hayranlık... çok şiddetli ve etkileyicidir. Halk şarkılarında işlenen birçok konu o döneme, tarihe aittir, fakat lirik şarkılarda işlenen olay ve duygular zamanını aşmış bugün de yaşanıyor. Özellikle aşk halk şarkıları güncelliğini kaybetmiyorlar. Bugün de beş altı asır önce de bu aşk duygusu aynı şiddetle doğup yaşanıyor, aynı sorunlarla karşılaşılıyordu.

Sorunlar özellikle ayrı dine ait olan âşıklar arasında görülür. Bu sorunlar ilk önce gençlerin ailelerinde, sonra çevrelerinde, daha sonra da onların arasında çekişmeye yol açar. Fakat bu ilişkinin başarılı olup olmadığı en çok o ilişkide bulunan gençlerin hayat, farklı din ve kültür anlayışına ve tolerans derecesine bağlıdır. Bu sebeple bu tür ilişkiler hakkında çok farklı görüşler, anlayışlar ve tecrübeler vardır. Böyle bir durumla değişik dinlere mensup olan âşıklar hakkında söylenen halk şarkılarında da karşılaşıyoruz.

Bütün Makedon halk şarkılarında gençler ilk önce sevdikleri kişinin güzelliğine âşık olurlar. Bir Türk atasözü “Güzeli herkes sever”, der. Gerçekten bu şarkılarda sevilen kişi her zaman güzeldir. Belki âşık olan kişi sevdiği kişiye bambaşka gözlerle bakıyor, çünkü “Gönül kimi severse, güzel odur.” Bu şarkılarda kahramanların iç dünyası dış görünüşü kadar işlenmemiştir. Fakat dış güzellik belli ki o kişilerin iç güzelliğinden kaynaklanıyor, bu sebeple halkımız “Yüzü güzel olanın huyu da güzel olur”, der. Bu halk şarkılarında güzellik söz konusu olunca önemli bir nokta var. İki ayrı kültür ve dine mensup olan gençler aynı nitelikleri sevdikleri kişilerde “güzel” olarak bulup benimsiyorlar, aynı özelliklere hayran olup coşuyorlar, güzel halk şarkıları yaratıp söylüyorlar.

Makedon halk şarkılarında farklı dine mensup olan gençler arasında sevgi söz konusu olunca bir Türk delikanlı, güzel bir Makedon kadına ya da Makedon bir delikanlı güzel bir Türk hanıma âşık olur. Güzel kadınlar her zaman çevrenin ve delikanlıların ilgisini çekerler. Bu sebeple bazan genç ve güzel hanımların etrafında birkaç delikanlı da dolanır. Hepsi kızın gönlünü kazanmaya çalışır. Böyle bir durumla şu şarkıda da karşılaşıyoruz:

PENO, SEN BİZİM

Hambarın içinde üç Türk oturdu
Peno oturdu
Biri ağa, biri paşa, biri bey,
Peno biri bey
Ağa paşa sizin olsun, bey bizim,
Peno sen bizim!
Bahçede üç ağaç çiçekler açtı,
Peno, bil açtı

ПЕНО, СЕН БИЗ’М¹

На амбаро до три Турци седеа,
Пено, седеа
бири ага, бири паша, бири бег,
Пено, бири бег
ага, паша, сиз’н олсун, бег биз’м,
Пено, сен биз’м!
Во бавчата до три дрвја цутиле,
Пено, цутиле

¹ Фирфов, Живко. “Македонските мелографи од крајот на XIX век”, песна 340, стр. 271

Biri elma, biri armut, biri nar, Peno biri nar,	бири алма, бири армуд, бири нар, Пено, бири нар
Elma, armut sizin olsun, nar bizim Peno sen bizim!	алма, армуд, сиз'н олсун, нар биз'м, Пено, сен биз'м!
Bahçede üç rengârenk çiçek açtı, Peno, bil açtı,	Во бавчата до три цветја развиле, Пено, развиле
Biri lâle, biri sümbül, biri gül Peno, biri gül	бири лале, бири зумбул, бири ѓул, Пено, бири ѓул
Lâle, sümbül sizin olsun gül bizim Peno, sen bizim!	але, зумбул, сиз'н олсун, ѓул биз'м, Пено, сен биз'м!
Bahçemize üç çeşmecik akardı, Peno akardı	Во дворои до три чешми течеа, Пено, течеа
Biri şeker, biri şerbet, biri bal, Peno, biri bal,	бири шекер, бири шербет, бири бал, Пено, бири бал
Şeker, şerbet, sizin olsun, bal bizim, Peno, sen bizim!	шекер, шербет, сиз'н олсун, бал биз'м, Пено, сен биз'м!
Otlukhanede üç at duruyordu Peno, bil bağlı,	Во плевната до три коњи стоеја, Пено, врзани
Biri beygir, biri kısrak biri at, Peno, biri at,	бири беѓир, бири к'стра, бири ат Пено, бири ат
Beygir, kısrak sizin olsun, at bizim, Peno, sen bizim!	беѓир, к'стра, сиз'н олсун, ат биз'м, Пено, сен биз'м!

Makedon halk şarkılarında genç bir Türk delikanlı genellikle olağanüstü güzel bir kadına âşık olur. Delikanlının sevgisi ve isteği genç hanıma karşı o kadar büyük ki, sevgisini ispatlamak için malını mülkünü bile satmaya hazırdır:

MILKANO KIZCAĞIZ BRE

Milkano kızcağız bre,
Milkano sen dinle
Osman Bey ne söylüyor.

Çiftliğimi satarım
Yalnız senin için kız,
Seni alayım diye.

МИЛКАНО МОМЕ МОРИ²

Милкано моме мори
Милкано слушај што
вели моме Осман бег.

Чифликот че си моме
продадам само тебе
Милке моме да земам.

² Каракаш, Бранко. Жантологија на македонски народни песни, песна 20, стр. 10

Başka bir şarkıda on iki çiftliğe sahip olan Süleyman adında bir delikanlı Lena adında genç bir Makedon hanımın güzelliğine o kadar çok hayrandır ki onun kendi yanında kalması için bütün malını bile vermekten çekinmiyor. Lena kendi güzelliğiyle genci adeta büyüler. Delikanlı onun çekici güzelliğine hayran olur ve büyük bir içtenlikle şarkıya döker. Süleyman'a göre Lena'nın güzelliği, beyaz ve kırmızı cildi, boyu, güzel endamı, ince beli, olgun kiraz gibi gözleri ve kaytan kaşları onun on iki çiftliğinden çok daha değerlidir. Bu delikanlı bu güzel kadınla kendini o kadar çok zengin hissediyor ki on iki çiftliğin satılması onun için bir şey değildir, hiçbir önemi yoktur.

SÜLEYMAN' IN VARDIR CANIM ON İKİ ÇİFTLİĞİ

Süleyman'ın vardır canım
On iki çiftliği,
Çiftlikleri verir canım
Lena kızı vermez.

Lena kızı vermez canım,
Lena çok güzeldir,
Beyaz hem kırmızı canım,
İnce ve boyludur.

Lena güzel endamlıdır,
İncecik bellidir,
Lena'nın gözleri canım
Siyah kirazlardır,
Lena'nın kaytan kaşları
Deniz sülüğüdür.

СУЛЕЈМАН СИ ИМА ЏАНАМ, ДВАНАЈСЕТ ЧИФЛИЦИ³

Сулејман си има џанам,
дванајсет чифлици
Чифлици си дава џанам,
Лена не ја дава.

Лена не ја дава, џанам
што е многу лична
Бела ем црвена, џанам
тенка ем висока.

Ленината рамна снага
тенка половина,
Ленините очи, џанам,
црно черешови
Ленините гажтан веѓи
морски пијавици.

Delikanlı sadece malını mülkünü değil, o dönem için en değerli şey olan sarı altınları bile sevdiği genç hanıma vermek niyetindedir. O dönemde bütün kazanç ve zenginlik en çok altınlarla değerlendiriliyordu. Delikanlı Maria adında bir Makedon hanıma hitap eder ve Maria ile evlenmek istediğini, ama onun da Türk olmasının gerektiğini söyler. O dönemin örf ve adetine göre, Makedon bir kadın bir Türk delikanlısıyla evlenince

---

³ Каракаш, Бранко. Жантологија на македонски народни песни, песна 144, стр. 73

onun ulusunu da dinini de benimsiyordu. Bu sebeple bunu bilen genç kadınlarda bazan sert tepki doğuyordu. Bazan, Makedon kadınlar Türklerle evlenmeye mecbur kaldıklarında hayatlarına bile son veriyorlardı. Fakat Makedon bir kadın gönüllü olarak Türklerle evlendikten, İslâm dinini kabul ettikten sonra da büsbütün kendi inanç, zevk anlayışı ve alışkanlıklarından kopamıyormuş. Giysilerin dokuma ve nakışlarında bile Hıristiyanlığa ait olan motif ve sembolleri, meselâ haçı kullanıyorlarmış. Delikanlı da genç hanım da o dönem için karışık bir evliliğin ne demek olduğunu biliyorlar. Delikanlı teklifini sunuyor, karar ise genç hanıma kalıyor.

MARİA GENCECİK GELİN

Maria gencecik gelin
Gel Maria Türk olasin.

Yüksek çardakta oturup
Sarı altınlar sayasin.

Sarı altınlar sayasin
Beyaz boynuna takasin.

МАРИЕ, МЛАДА НЕВЕСТО⁴

Марие, млада невесто,
Елај се, Маре, потурчи.

На висок чардак да седиш,
Жолти жолтици да броиш.

Жолти жолтици да броиш,
На бело грло да редиш.

Bazı durumlarda genç hanımlar delikanlıların flört isteklerini, sunulan teklifleri reddediyorlar. Bu, genellikle dinine bağlı olan ve başka bir dine mensup olanlarla karışmayı, birleşmeyi hoş görmeyen genç hanımlar tarafından oluyor. Unutmayalım ki beş asır sonra, bugün bile, bu tür önyargılar hâlâ büyüktür. Çok nadir olarak bu tür ilişkiler doğal, hoş, sağlıklı sayılıyor. Bu durumlarda, sanki o kadar konuşulan dinî tolerans da, diğer dinlere karşı saygı da ortadan kalkıyor. Bugün bile başka bir din-den bir kişiyi sevmek “kendine, dinine” ihanet olarak değerlendiriliyor. Bu ise aynı toprakta yaşayan fakat farklı dinlere mensup olan halkların ne kadar kendi dinleri içinde kapalı yaşadıklarını gösteriyor. Sanki diğer dini tanımak ve saygı duymak yeterli oluyor, o dinle bir arada ve içiçe yaşamak sanki günah ve utanç verici bir şey olarak görülüyor. Bugün bile gençlere, böyle ilişkilerden uzak kalmaları öğretmenler, ebeveynler, akrabalar tarafından öğütleniyor. Bunu da unutmayalım ki beş asır önce önyargılar korkunç büyükmüş, çevrenin ve ailenin de eleştirisi ve dışla-

4 “Запеј ми славеј, запеј ми”, стр. 59

ması da son derece sertmiş. Bu sebeple toplumun zihnini ve tavrını bilen ve böyle bir terbiye gören bir genç hanım bir delikanlının evlenme teklifine şöyle cevap veriyor:

**HADİ DİNLE, DİNLE
ESMER BRE ANGYO**

Hadi dinle, dinle
Esmer bre Angyo
Tambura çalıyor.

Tambura çalıyor
Esmer bre Angyo
Hanımım olasin.

Hanımım olasin
Esmer bre Angyo
Çardakta oturasın.

Çardakta oturasın
Esmer bre Angyo
Altınlar sayasın.

Hadi dinle, dinle
Lânet bre genç Türk
Türkçe'yi anlamam.

Türkçe'yi anlamam
Lânet bre genç Türk
Dini değiştirmem.

**АЈДЕ СЛУШАЈ, СЛУШАЈ
КАЛЕШ БРЕ АНЃО⁵**

Ајде слушај, слушај,
Калеш бре Анѓо,
Што тамбура свири.

Тамбурата свири,
Калеш бре Анѓо,
Анама да бидеш.

Анама да бидеш,
Калеш бре Анѓо,
На чардак да седиш.

На чардак да седиш,
Калеш бре Анѓо,
Жолтици да броиш.

Ајде, слушај, слушај
Клето бре Турче,
Турски не разбирам.

Турски не разбирам,
Клето ле Турче
Вера не менувам.

Nadir de olsa, hoş görünmese de, çevre kötüleyip dışlasa da bazı âşık genç Makedon kızları sevdiği kişiye ulaşmak için dinini bile değiştirmeyi göze alırlar. Bir Makedon kadın Osman Bey'e o kadar âşık olur ki Türk olmaya razıdır. Her zaman kadın sevdiği özellikleri kendi dinine ve ulusuna ait delikanlılarda bulamıyor, o gençlere âşık olamıyor. Fakat beğendiği kişiye âşık olunca, delikanlı başka ulusa ve dine ait olsa da kadın büyük bir içtenlikle hoşlandığı özelliklerden söz ediyor:

---

5 "Запеј ми славеј, запеј ми", стр. 11

İHTİYAR ANA ÇIKSANA

Ihtiyar ana çıksana
Pencereciğe
Kim' geçtiğini göresin
Ona vurgunum.

Benim Osman Bey'im geçti
Sevgili ana,
Yürüdü mü – güneş açar,
Ona vurgunum,
Konuştu mu – bülbül öter,
Ona vurgunum.

Rum olurum, Türk olurum
Sevgili ana,
Osman Bey'i alacağım
Ona vurgunum.

ЈА ИЗЛЕЗИ, СТАРА МАЈКО⁶

Ја излези, стара мајко
На пенџерето,
Па да видиш кој помина
Умрев за него.

Ми помина Осман бегот
Мила мајко ле,
Кај што оди - сонце грее,
Умрев за него,
Кај што збори - славеј пее,
Умрев за него.

Че се грчам, ќе се турчам
Мила мајко ле,
Че го земам Осман бегот
Умрев за него.

Osmanlı döneminde gerek Makedon kadınlarının gerek Türk kadınlarının hakları oldukça sınırlıydı. Genellikle ebeveynler onların hakkında karar veriyorlardı. Evlilik bile söz konusu olunca çok nadir genç kadının isteklerine önem veriliyordu. Anne baba genellikle kızını zengin eve, zengin kocaya vermek istiyordu. Bazı durumlarda ise aile, maddi sorunlarını çözmek için ailede bulunan güzel kadını zengin kocaya veriyordu. Bazen koca kadından çok yaşlı ya da çok küçük oluyordu, kadın ondan hiç hoşlanmayıp mutlu olamıyordu. Böyle bir durumda bulunan kadın kaderini çekip susuyordu. Fakat ara sıra isyan doğunca mutsuzluğunu şarkılara döküyordu:

**YAŞLI MAHMUT BEY'LE NEDEN ZOŞTO ME OMAЖИ ЗА СТАРИ
EVLENDİRDİN****МАМУТ БЕГ⁷**

Yaşlı Mahmut Bey'le neden evlendirdin
Beni, dişleri ceviz gibi titiyor,
Ağzı da ahır samanına kokuyor.

Зошто ме омажи за стари Мамут бег
Забите му трескат како кост ореи,
Здивот му мириса на сено спалено!

6 "Запеј ми славеј, запеј ми", стр. 43

7 Линин, Александар. "Тиквешки народни песни", песна 49, стр. 65

Şansın varsa kızım, hanım olacaksın, Hanım olup altınlar taşıyacaksın. Lânetler onun sarı altınlarına Sarı altınlar, eğer dengim değilse.	Ако е мило чедо, ан'ма ќе бидеш, Ан'ма че бидеш, алт'ни ќе носиш. Пусти да му бидат ж'лтите алт'ни Ж'лтите алт'ни, нел не ми е денгот.
--	---

Makedon halk şarkılarında sevginin ne kadar dinin sınırlarını tanımadığı aşağıdaki şarkıda da görülüyor. Bazan büyük sevginin, dinin sınırlarını din adamlarına da din değiştirttiği görülüyor. Genç bir Hıristiyan piskoposun beyaz ve güzel genç bir Türk hanıma olan sevgisi o kadar büyük ki, onun için dinini bile değiştirmeye hazırdır. Güzel kadın ve sevgi söz konusu olunca bütün Makedon halk şarkılarında gençler düşünmeden malını mülkünü, ziynetlerini, altınlarını sevdiği kadın için verirler. Bu şarkıda ise piskopos sevdiği kadına sevgisini ispatlamak için din adamı için en kutsal olan dinini değiştiriyor, berberde sakalını bile tıraş ettiriyor, çevre ise şaşır kalıyor:

NERDE DUYULMUŞ, GÖRÜLMÜŞ PİSKOPOS DİN DEĞİŞTİRSİN

Nerde duyulmuş, görülmüş
Piskopos din değiştirsın
Piskopos din değiştirsın
Yandı (m) aman
Bir gencecik hanım için.

Sakalı tıraş olurken
Dokuz çan şiddetli çaldı
Dokuz çan şiddetli çaldı
Yandı (m) aman
Üç yüz mum durmadan yandı.

Herkes kiliseye gider
Piskopos berbere gider
Piskopos berbere gider
Yandı (m) aman
Sakalı tıraş olacak.

КАДЕ СЕ ЧУЛО ВИДЕЛО, ВЛАДИКА ВЕРА ДА МЕНИ⁸

Каде се чуло, видело
Владика вера да мени,
Владика вера да мени,
Јанди аман,
За едно младо анамче.

Кога му брада бричеа,
Девет камбани биеја,
Девет камбани биеја,
Јанди аман,
Триста ли свеќи гореа.

Сите ми одат во црква,
Владика оди на бербер,
Владика оди на бербер
Јанди аман
Да си ја бричи брадата.

⁸ Каракаш, Бранко. "Антологија на македонски народни песни" песна 245. стр. 125

Nerde duyulmuş, görülmüş
 Piskoposumuz Türk olsun
 Piskoposumuz Türk olsun
 Yandı (m) aman
 Bir bembeyaz çehre için.

Каде се чуло, видело,
 Владика Турчин да биде
 Владика Турчин да биде,
 Јанди аман,
 За едно лице набелено.

Yukarıda verilen Makedon halk şarkılarından görülüyor ki beş asır önce bile farklı dinden olan gençler arasında sevgi yaşanıyor. O dönemde bu tür sevgiyi gerçekleştirmek için çok cesaret ve fedakârlık gerekiyordu. Çoğu kez bu sevginin pahası olarak kadın adını da dinini de değiştirip yeni çevreye uymak için elinden geleni yapıyordu. Çoğu kez kadın iki ateş arasında bulunuyordu çünkü İslâm dinini kabul edince ailesini, akrabalarını ve çevresini de kaybediyordu.

Bugün de böyle sevgiler yaşanıyor. Artık bir birine âşık olan gençler dinini, adını değiştirmek mecburiyetinde değil, fakat yine de bu tür ilişkiler hakkında hâlâ önyargılar var. Bugün bile başka dine mensup olan gençle evlenenler kendi ailesinden, çevresinden dışlanıyor ya da en azından hoş görülüyor. Böyle ilişkiler ve evlilikler çok nadir baştan sona kadar aileden, çevreden hoşgörü ve destek görüyor. Herhalde daha uzun dönem bu durum değişmeyecek, eğer farklı dine, ulusa ve kültüre ait olduğumuz, insanlar birbirimizi insan olarak tanımak, bir arada ve birlikte çalışmak ve yaşamak için istek ve çaba göstermiyorsak. Çünkü insanın sadece bir arada ve birlikte çalışarak birbirini tanımak ve sevmek için fırsatı vardır.

GENEL KAYNAKÇA

1. Вражиновски, Танас. “Народна традиција религија - култура”. (Vrajinovski, Tanas. “Narodna traditsiya religiya – kultura) - Матица македонска. - Скопје: 1999
2. Јашар - Настева, Оливера. “Турските елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија”. (Јашар - Настева, Оливера. “Турските елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија”) - МАНУ. - Скопје: 1987
3. Каракаш, Бранко. “ Антологија на македонски народни песни”. (Karakaş, Branko. “Antologiya na makedonskite narodni pesni”) - Дега и НИП “М”. - Скопје: 1995
4. Линин, Александар. “ Тиквешки народни песни”. (Linin, Aleksandar. “Tikveški narodni pesni”) - Мисла - Скопје: 1978
5. Лозановски, Ванѓелко. “ Борбениот пат на Македонката воспеван во народната песна”. (Lozanovski, Vangyelko. “Borbeniot pat na Makedonkata vospean vo narodnata pesna”) - Студентски збор - Скопје: 1987
6. “Македонски мелографи од крајот на XIX век”. (“Makedonski melografi od krayot na XIX vek”) - Институт за фолклор, Оддел за народна музика и кореографија - Скопје: 1962
7. Саздов, Томе. “Жената во македонската народна книжевност”. (Sazdov, Tome. “Jenata vo makedonskata narodna knihevnost”) - “Мисирков” - Битола: 1989

РЕЗИМЕ

Секојдневната комуникација помеѓу македонскиот и турскиот народ посебно се има отсликано во народната книжевност и народната музика. Македонските народни песни се огледало на животот кој се живеел во одреден период. Посебно лирските песни со своите интензивни чувства привлекуваат внимание. Во овие песни се опева породот, љубовта, свадбата, смртта, печалбарството, разделбата, лутењето, смирувањето, додворувањето, забавувањето и други теми. Во овие песни чувствата поврзани со овие теми се многу силни и впечатливи. Многу теми за кои се пее во народните песни припаѓаат на одреден период, но настаните и чувствата кои се опеваат во лирските песни над-

минувајќи го своето време и денес се доживуваат. Посебно љубовните народни песни не ја губат својата актуелност. И денес и пред пет века љубовта со ист интензитет се раѓаше и доживуваше и со истите проблеми се соочуваше. Проблеми посебно се сретнуваат кај вљубените кои припаѓаат на разни вери. Овие проблеми навлегуваат прво во семејството на младите, во нивната околина, на крај меѓу нив отворајќи пат за нарушување на врската. Но успешноста на овој вид врски најмногу зависи од младите во таа врска, од нивниот поглед на светот, сфаќањето за вера и култура и степенот на толеранција. Затоа во поглед на овие врски има многу различни погледи, сфаќања и искуства. Со една ваква состојба се сретнуваме и во народните песни во кои се опева љубовта помеѓу младите кои припаѓаат на различни вери.

ÖZET

Makedon ve Türk ulusları arasında günübirlik iletişim özellikle halk edebiyatı ve halk müziğine yansımıştır. Makedon halk şarkıları bir dönemde yaşayan hayatın aynasıdır. Özellikle lirik şarkılar yoğun duygularla ilgiyi çekiyorlar. Bu şarkılarda doğum, sevgi, düğün, ölüm, gurbetçilik, ayrılık, darılma, barışma, flört, eğlenme gibi konular işleniyor. Bu şarkılarda bu konularla ilgili duygular, sevinç, neşe, mutluluk, korku, şüphe, hüznün, acı, coşku, hayranlık... çok şiddetli ve etkileyicidir.

Halk şarkılarında işlenen birçok konu o döneme, tarihe aittir, fakat lirik şarkılarda işlenen olay ve duygular zamanını aşır bugün de yaşanıyor. Özellikle aşk halk şarkıları güncelliğini kaybetmiyorlar. Bugün de beş altı asır önce de bu aşk duygusu aynı şiddetle doğup yaşıyordu, aynı sorunlarla karşılaşılıyordu. Sorunlar özellikle ayrı dine ait olan âşıklar arasında görülür. Bu sorunlar ilk önce gençlerin ailelerinde, sonra çevrelerinde, daha sonra da onların arasında çekişmeye yol açar. Fakat bu ilişkinin başarılı olup olmadığı en çok o ilişkide bulunan gençlerin hayat, farklı din ve kültür anlayışına ve tolerans derecesine bağlıdır. Bu sebeple bu tür ilişkiler hakkında çok farklı görüşler, anlayışlar ve tecrübeler vardır. Böyle bir durumla değişik dinlere mensup olan âşıklar hakkında söylenen halk şarkılarında da karşılaşırız.

MAKEDONYA'NIN MAKROEKONOMİK DURUMU VE AB ÜYELİĞİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

Esfer Ali*

Genel makroekonomik durum

15 yıllık kısa bir kuruluş tarihine sahip olan Makedonya, Ankara'nın yarısına denk gelen iki milyon nüfusa ve 25 AB üye ülkesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sının¹ %0.04'ne tekabül eden 4.3 milyar avro GSYİH'ya sahip ve Dünya Bankası (DB) tanımlamalarına göre aşağı-orta milli gelir seviyesinde yer alan küçük ve kara ile kapalı bir ekonomidir. Bildiğimiz gibi 1990'lann başında dünyada Berlin duvarının yıkılması veya Sovyetler Birliği'nin, eski Yugoslavya'nın ve diğer sosyalist ülkelerinin dağılmasıyla, Komünist Parti'lerinin 1947 yılında Polonya'da düzenledikleri 2.Kominform Toplantısında kabul ettikleri iki kutuplu (sosyalist ve kapitalist) dünya bildirgeleri yerine "tek" sistem olarak kapitalizm yer almıştır. Bundan dolayı tüm ülkelerin kapitalizmin tüm kurumlarına uyum sağlamayı hedeflediği 1990'ların başında, özyönetime dayanan ekonomik sistemin çöküşü ile birlikte diğer eski Yugoslavya ülkeleri gibi -aralarında en az gelişmişlerinden olan- Makedonya da iktisadi sistemini kollektivist ekonomiden kapitalist ekonomiye doğru dönüştürmüştür. Makedonya, aynı zamanda eski Yugoslavya'da var olan ve karar alma süreçlerinde

---

* M-r. Ekonomist. 1978, Yukarı Banisa doğumlu. İktisat Lisans ve Yüksek Lisans eğitimi Ankara'da tamamladı. Üç yıl Türk Demokratik Partisi Yönetim Kurulu üyeliği ve Dünya Bankası Makedonya Gençliğinin Sesi üyeliğini yaptı. Vitamin Aga şirketinde menajer görevinde bulunan yazar halen, Genç Makedonyalılar Elmek (e-mail) grubu yöneticiliği, "Namik Efendi" Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği ve "Hikmet" Dergisinin Yayın Kurulundaki görevlerini devam ettirmektedir.

1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), bir ülkede ister yerli ister yabancı olsunlar, tüm kaynaklar tarafından bir yıl içerisinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla toplam değerini ifade etmektedir.

işgücüne büyük bir söz hakkı veren karma mülkiyet versiyonunun yerine bir serbest piyasa sisteminin kurulması gereğiyle karşı karşıya kalmıştır. 1991 yılında eski Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanan Makedonya da ekonomik dönüşüm; piyasa fiyatları ile tanışılması, devlet sübvansiyonlarının azaltılması, ticaretin daha fazla batı ekonomilerine doğru yön değiştirmesi, üretim araçlarında mülkiyetin el değiştirmesi gibi önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Eski Yugoslavya cumhuriyeti olarak kurulduğu 1945 yılında bir tarım ülkesi olan Makedonya, 60 yıldan sonra günümüzde görülen ekonomik yapısal değişim sonucunda tarım ve sanayi sektöründe gerileme yaşanırken hizmetler sektöründe önemli bir atılım kaydedilmiştir. Özetle, hizmetler sektörü, sanayiden daha fazla büyümektedir ve bu ülkede önemli bir yapısal değişimin yaşandığının bir göstergesidir.

Tablo 1. Makedonya Ekonomisinin Genel Ekonomik Durumu 1993-2005

	1993	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GSYİH (reel büyüme oranı, %)	-7.5	-1.2	4.3	4.5	-4.5	0.9	2.8	4.1	4
Enflasyon (Ort. %)*	349.8	3.0	-1.1	5.8	5.5	1.8	1.2	-0.4	0.5
İşsizlik Oranı (%)	27.7	31.9	32.4	32.2	30.9	31.9	36.7	37.2	37.3
Bütçe dengesi (GSYİH % si)	-13.4	-0.5	0.0	1.8	-7.2	-5.7	-1.1	0.0	0.2
İhracat (milyon dolar, fob)	1055.3	1147.4	1190.0	1320.7	1155.4	1112.1	1362.7	1672.4	2039.6
İthalat (milyon dolar, fob)	1012.5	1462.1	1685.8	2011.1	1681.8	1916.5	2210.6	2784.5	3097.1
Ticari denge (milyon dolar, fob)	42.8	-314.7	-495.8	-690.4	-526.4	-804.4	-847.9	-1112.1	-1057.5
Cari işlemler dengesi (GSYİH %si)	-3.3	-7.7	-0.9	-2.0	-7.1	-9.5	-3.2	-7.7	-1.4
Doviz rezervi (milyon dolar)	123.2	277.5	449.9	699.5	755.6	725.3	903.4	975.3	1324.7
Dış borç (GSYİH %si)	45.4	26.5	40.9	43.1	43.5	43.5	39.7	38.7	39.5

Not: * Enflasyon 2000 yılından itibaren TÜFE ile ölçülmektedir.

Kaynak: Makedonya Merkez Bankası (2006), Makroekonomik Göstergeler, www.nbrm.gov.mk

Makedonya'nın başlıca ekonomik göstergelerine baktığımızda 1990-1995 yılları arasında geçiş ekonomisinin ilk turu ülke ekonomisinin hitap ettiği pazarın kaybedilişi ayrıca federal bütçeden mali desteğin kaybedilmesi, Sırbistana uygulanan BM Ambargosunun etkisi, Yunanistan'ın ülkenin adı nedeniyle Makedonya sınırını kapatarak Selanik limanı ile bağlantısını kesmesi gibi olumsuz koşullarda tamamlanmış, devamında bir kaç yıl toparlanma ve gelişme süreci yaşanmışsa da 1998 Ağustos'undaki Rusya Krizi, ardından 1999 Kosova Krizi ve 2001 yılı Şubat ayında ülkede etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle ekonomi tökezlemeye başlamıştır. Aynı yılın Ağustos ayında imzalanan Ohri Anlaşması ve ardından 2002 genel seçimleriyle gelen yeni hükümetle birlikte uluslararası camiada yeniden güven sağlanmış ve bunun sonucunda Bağış (donörler) konferansı düzenlenmiş bunun yanında Uluslararası Para Fonu (IMF) ile de anlaşmaya varılarak ekonomik gelişme için gerekli maddi destek sağlanabilmiştir. Ancak ülke ekonomisi,

1990 yılındaki 4.2 milyar dolar GSYİH düzeyinin altında kalarak 2002 yılında 3.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen GSYİH'ya baktığımızda da 1990 yılı itibariyle 2235 dolar iken, 2002 yılında da 1835 dolara gerilemiştir. Bundan sonraki dönemde Ohri Anlaşmasının gereklerini yerine getirmesi açısından etnik memnuniyetsizlikler belirli ölçüde yatıştırılmışsa da ülke yeni adımlar vaat eden ancak ihtiyaç duyduğu fonları bulmakta zorluk çekeceği beklenen genç hükümetin 2006 yılında yönetime gelmesi ayrıca Arnavut çoğunluğunun oylarını alan siyasi partinin hükümete girememesinin yarattığı etnik memnuniyetsizliğin yükselmesi ve Kosova nihai statüsünün belirleneceği bu yıl sonu itibariyle hala riskli bir dönemde olmasına rağmen Dünya Ticaret Örgütü –DTÖ'ye, Orta-Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA) ya üyeliğinin ardından AB ve NATO'ya üyeliği yolunda alınacak önemli sonuçlarla, yapısal reformları gerçekleştirerek açık bir toplum ve serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, geçiş döneminin tamamlanması, işsizlik sorununun çözülmesi ve en önemlisi sürdürülebilir bir iktisadi gelişme sağlanması ile model ülke haline gelebilir.

A. Makroekonomik politika

Yukarıdaki bölümde, Makedonya ekonomisinin bağımsızlığından bu yana geçen sürede ekonomik ve siyasi gelişmeler tarihsel bir izdüşüm olarak da ortaya konulmuş oldu. Şimdi ise ülkenin 2006 yılı makroekonomik politikası temel alınarak genel bir makroekonomik çerçeve ortaya konmaya çalışılacaktır. İlk önce belirtmemiz gereken konu da mevcut sorunlar, aynı zamanda imkânlar, tahminler ve sınırlayıcı faktörler göz önünde bulundurulurak 2006 yılı makroekonomik politikasının temel amaçları şunlardır: makroekonomik istikrarı sürdürmek; ekonomik büyümenin hızlandırılması ve istihdamın artırılması için uygun şartların yaratılması ve bu yönde fakirliğin azaltılması; Makedonya ekonomisinin uluslararası rekabet edebilirliğinin artırılması; ve Makedonya Cumhuriyetinin AB ile bütünleşmesi sürecinin hızlandırılmasıdır.² Bu hedeflerin tutturulması doğrudan doğruya ekonomik büyüme hızına bağlı olduğu için, strateji büyüme ile pozitif korelasyon gösteren şu politikaları temel alacaktır: düşük ve istikrarlı enflasyonun sürdürülmesi, kamu harcamalarının kontrolü, ülkenin yüksek derecede dışa açıklığı ve dengeli bölgesel gelişme politikaların yürütülmesi.

² M.C.Maliye Bakanlığı. Makedonya Cumhuriyeti'nin 2006 Yılı Makroekonomi Politikası. Aralık 2005, Üsküp.

Makroekonomik istikrarı sürdürmek

On yıl süren zayıf büyümeden sonra Makedonya ekonomisi son yıllarda yeni bir dönüşüm geçiriyor. 2004-05 de ekonomik büyüme yüzde 4 olarak gerçekleşirken bu oranın 2006 yılında da aynı düzeyde kalacağı beklenmektedir. Ekonomideki olumlu gelişmeler olarak enflasyonun kontrol altında kalması, kısıtlı cari işlemler açığı, uluslararası rezervlerde artış ve sağlam bir mali yapının varlığı olarak sıralanabilir. Bunun yanında bazı olumsuz durumlar da devam ediyor, bunlar; yüksek işsizlik, yetersiz mali pozisyon ve doğrudan yabancı yatırımlar istihdamın yaratılmasına ve hızlı büyümeye engel olan yapısal zayıflıklar olarak sıralanabilir. Son görüşmelerde de, IMF yöneticilerinin Makedonya iktidarını sağlam makroekonomik politikaları konusunda hem övmekte hem de bu durumun korunması konusunda yaşam standartlarının AB düzeyine yükseltilmesi, işsizliğin düşürülmesi ve cari açığın kontrol altında tutulması konusunda uyarıda bulunmuştur.³ Makroekonomik istikrarın önemli olmasının nedeni sadece iktisadi bir konu olması değil aynı zamanda da siyasi iktidarlara çok yakından ilgilendiren bir konudur.

Ekonomik büyümenin hızlandırılması ve istihdamın artırılması için uygun şartların yaratılması

Yukarıda genel makroekonomik istikrarın, fiyat istikrarı, döviz kuru istikrarı ve mali disiplinden geldiğini gördük. Başarılı ekonomik dönüşümün ve hızlı ekonomik büyümenin sağlanması konusunda doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) en temel faktörlerden biri olduğundan çok önemlidir. Ancak Tablo 2 de görüleceği üzere Makedonya yabancı yatırımları çekmede pek de başarılı olamamıştır. Birleşmiş Milletler –UNCTAD verilerine göre Avrupada ikinci en düşük düzeyde DYY elde etmiş Makedonya'nın, siyasi istikrarsızlığın dış yatırımları caydırarak 1991 den bu yana toplamı 1 milyar dolardan daha az gerçekleştiği görülmektedir. Makedonya, yerli yatırımcıların yetersizliği, bölgedeki istikrarsızlık ve onun yarattığı siyasal risk, piyasanın küçük olması nedeniyle potansiyel yabancı yatırımcıların ilgisini çekmede başarısız olmuştur. Makedonya hükümetinin belirli sektörleri destekleme yerine tüm sektörler için yatırım imkanları fırsatları düşüneneceği muhakkaktır ancak yeni hükümet mutlak süratle "Neden Makedonya Cumhuriyetine yatırım yapılmalı?" sorusuna net cevaplar vermek açısından bir faaliyet

---

3 IMF. Ülke Brifingi, Survey Vol. 35, No:16, 21 Ağustos 2006, s.246.

planı ortaya koyarak bunun gerek içte gerek dışta iyice anlatması gerekmektedir. Çeşitli üretim tesisleri, değişik doğal kaynaklar, oldukça gelişmiş altyapı ile eğitilmiş işgücünün varlığı ülke avantajları arasında yer aldığı da tekrar tekrar anlatılmalıdır.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006 Tahmin	Kişi başına akış 2005 (Avro)
Makedonya	493	83	84	126	80	300	39
Güney doğu Avrupa Toplamı	4752	4496	7407	10612	10414	13300	205

Kaynak: WIIW. Database on FDI in Central, East and Southeast Europe, 2006, www.wiiv.ac.at.

Yukarıdaki veriler, Makedonya ve Güneydoğu Avrupayı karşılaştırmak için bize önemli bir tablo çizmektedir. Görüleceği üzere, Balkanlar veya Güneydoğu Avrupa ülkelerinde, 2005 yılında doğrudan yabancı yatırımlar bir önceki yıla göre % 2 daha düşük kalarak 10.4 milyon Avro gerçekleşmiştir. Hırvatistan, Romanya, Karadağ ve Sırbistan'da yabancı yatırımlarda artış görülürken, diğer ülkelerde düşüş yaşanmıştır. Makedonya'da özelleştirme büyük ölçüde tamamlandı ancak yeni yatırımların eksikliği görülmektedir. Makedonya'daki yatırımlarda son yıllardaki trend "küçük şirket daha güzeldir"den, "büyük şirket daha güzeldir"e doğru dönüşmüştür.⁴ Yabancı yatırımların ülke menşesine baktığımızda da AB ülkelerinin üstünlüğü olduğu görülmektedir.

Makroekonomik istikrar için yabancı yatırımlar gibi dengeli mali yapı durumu da çok önemlidir. Makedonya merkezi hükümetin finansmanına baktığımızda bağımsızlığın ilk yıllarında belirli bir açık kaydedilirken, 1990'ların ikinci yarısında bu açık kapatılmıştır. Bununla 2001 krizi sonucunda kamu harcamalarında önemli artışlar gerçekleşmiş ve önemli kamu açığı ile sonuçlanmıştır. 2003 ve 2004'te kamu finansmanı tekrar

4 2000 yılındaki en büyük yabancı yatırımlar Stopanska Banka'nin %65 hissesinin Yunanistan Ulusal Bankası tarafından alınması ve telekomunikasyon şirketi Makedonski Telekomunikacii (MT)'nin %51 hissesinin Macar telekomunikasyon şirketi Matav'a 343,3 milyon Euro olarak satılması olmuştur. OKTA rafinerisini de satın alan Yunanistan yaklaşık olarak 300 milyon dolar yatırım ile ülkedeki en büyük yabancı yatırımcılardandır. Son yıllarda Türkiye ve Makedonya'nın karşılıklı ekonomik ilişkilerini geliştirme isteği doğrultusunda en büyük şirketlerinin bu ülkeye yönelik yatırım ilgileri de artmıştır. Bu süreçte 2003 yılının Aralık ayında Koç Holding 30 milyon dolar değerinde Ramstore yatırım anlaşması imzalamış bunu Zorlu Holding, Haznedar, MNG gibi önemli şirketler izlemiştir. Şu anda devam eden yen bir süreç olarak Türkiye'nin büyük şirketlerinin bayilik sistemi üzerine Makedonya piyasasında yer almalarıdır. Mart 2006 tarihinde Elektrik sektöründe Avusturya menşeli EVN şirketinin 225 milyon avroluk yatırımı da son yılların en büyük miktarı olduğu da önemlidir.

dengelenmiştir. IMF, makroekonomik istikrar açısından mali açığı hedefinin GSYİH'ya oranı olarak yüzde 0.6 olarak belirlemiştir. Son gelişmeler değerlendirildiğinde yeni hükümetin bu hedeften uzaklaşmayacağını göstermektedir. Diğer dikkat edilmesi bir konu da cari işlemler açığı kalemidir. Makedonya'nın artan cari işlemler açığı yapısal bir fenomendir. Sürekli cari işlemler açığı veren ülke, bu açığı ekonomik risk nedeniyle yabancı sermayenin girmemesinden ve özellikle ekonominin ihraç yönlü sektöründeki yatırım eksikliğinden dolayı kapatamamaktadır ancak kontrol dışı kalmaya da yeterli dış rezervler sayesinde izin verilmemektedir. Ayrıca, Makedonya sermaye çekmede pek başarılı olmasa da, fazla borcu bulunmadığı için (toplam dış borç GSYİH'nın %40'lar civarındadır) dış ticaret açığını finanse etmek için zorlanmadığını göstermektedir. Ancak ülkenin zorlandığı konulardan biri ise çok yüksek işsizlik oranlarına sahip olmasıdır. Son yıllarda istihdamda bir artış görünse de 2005 yılındaki istihdam düzeyi, 1995'e göre ancak biraz üzerinde gerçekleşmiştir. İşsizlik; aktif işgücü piyasa politikaları, giriş vergilerinin azaltılması, part-time iş için kısıtlamalarının kaldırılması vd. politikalar ile düşürülebilir.⁵ Genellemenin yapılması gerekirse, yapısal ve kamu sektörlerindeki reformların uygulanması ekonomik büyüme için önemlidir. Daha fazla arz yönlü politikalara başvurulabilir, son tarımsal ürünlerde yapılan KDV indirimi gibi vergi sisteminde önemli değişiklikler yapılabilir. Geçiş dönemindeki birçok ülkede kurumlar vergisinin azaltıldığı görülmektedir. Her halukarda kurumlar vergi gelirleri az olduğu için bütçeye çok fazla bir maliyet yaratmamaktadır ve bu dış yatırımlar için de önemli bir gösterge olabilir. Özetle, ekonomik büyümenin hızlandırılması ve istihdamın artırılması için uygun şartların yaratılması açısından öncelikli konulardan birinin yapısal ve kamu sektöründe gerçekleşecek reformların hızına bağlı olduğudur.

Düşük ve istikrarlı enflasyonun sürdürülmesi

Makedonya Cumhuriyeti, uzun bir dönemdir düşük ve istikrarlı enflasyona sahiptir ki bu aynı zamanda AB ülkelerinin ortalama enflasyon düzeyine yakındır ve diğer "geçiş-transition" dönemi ülkelerine göre de önemli bir fark teşkil etmektedir.⁶ Hatırlanacağı üzere ülke bağımsız-

---

5 Bölgedeki işgücü piyasasının darlanması ile Makedonya vatandaşlarının – özellikle Bulgar pasaportu olanların – dışarıda çalışma olanakları artacaktır.

6 1996-2004 yılı döneminde ortalama enflasyon oranı %2.3 olarak gerçekleşmiştir.

zlığının ilk yıllarında Yugoslavya'dan kalan hiperenflasyon mirası ile karşılaşmıştır. Tüketici fiyat enflasyonu 1991 yılında yıllık ortalama olarak %115'e ulaşmış ve 1992 yılında %1690'a kadar yükselmiştir. Ancak 1994'teki IMF anlaşmasıyla uygulanmaya başlanan sıkı maliye ve para politikası sonucunda enflasyon 1997'de %4.4 ve 1998'de %0.8 gibi tek haneli rakamlara indirilmiş olup bu durum günümüze dek devam etmiştir. Öyle ki, tüketici fiyat endeksi (TÜFE) 2004'teki %0.4 düşüğe rağmen 2005 yılında ortalama %0.5 artış göstermiştir. TÜFE'deki bu düşük artışın arkasındaki faktör ülkenin Dünya ticaret örgütü DTÖ'ye üyeliği sonrası ithalattaki liberalizasyon sonucunda gıda fiyatlarındaki düşüştür. 2006 yılında tütün ürünleri ve elektrik fiyatlarına yapılan ve yapılacak zamların da enflasyonu yukarıya doğru çekmesi beklenmekte ancak yine de düşük düzeydeki geçiş ekonomileri arasında kalması bekleniyor. Büyük ölçüde dengeli mali yapı ve sabit kur enflasyonu kontrol altında tutmaktadır. Ancak enflasyonun düşük olması çok büyük bir başarı olarak gösterilmesi yanıltıcı olabilmektedir çünkü bu durumun aynı zamanda ekonomideki bir durgunluğa da işaret ettiği anlaşılmalıdır. Ayrıca, 2004 yılı itibariyle Makedonya basının gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden %1- %3 aralığındaki enflasyon oranlarının sürdürülebilir ekonomik büyüme için gevşetilmesi veya %5-%7 düzeyine ulaşmasına izin verilmesi uygun olabilir ancak hükümet IMF anlaşması gereği manevra alanı sınırlı kaldığından enflasyon oranını katı aralıkta tutmaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Aslında buna atfedilen önemin arkasında fiyat ve döviz kuru istikrarındaki temel riskin, sosyal baskılar sonucunda ücret ve diğer gelirlerdeki yaratacğı artış yatmaktadır.

B. Dengeli bölgesel gelişim

Dış Politika

Makedonya hükümetinin temel öncelikli amacı Nato ve Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyeliğidir. Sıralamada ilk önce Nato'ya yer vermemin nedeni AB ye üye ol-muş/acak bölge ülkelerinin yaşadığı tecrübelerle dayanmaktadır. Bu tecrübe de bu ülkelerin bir kural olmasa da Nato üyesi olmadan AB'ye üye olamadıklarıdır. Bu bir kural olmasa da dikkat çekici bir konudur. Nato'nun hamisi ABD ve AB, Makedonya'nın yer aldığı Batı Balkanlar'a yönelik aynı hedefi paylaşmakta ve bölge transatlantik işbir-

liğinin köşe taşı olarak görülmektedir. Amerika'nın bölgeye yönelik ilgisi açık bölgesel çıkardan çok global güç olmasının yansımasıdır⁷. Amerika'nın, Makedonya'yı resmi adıyla tanıması, AB'nin ise hala Yunan baskısıyla "eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" olarak direktmesi ve Amerikan askerlerinin Uluslararası ceza mahkemesince yargılanmasının özel bir ikili Amerikan-Makedonya anlaşmasıyla alıkonulması konusu örtülü bir çelişki yaratmaya devam etmektedir. Makedonya bu dönemde daha farklı bir ekonomik açılım getirmesi açısından Rusya, Çin, Hindistan ve Türkiye ile ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi gerekliliğini göz ardı etmemelidir. Avrupa Birliği halen dünyanın en büyük ekonomik bölgesidir ancak mevcut eğilimler devam ederse, içinde bulunduğumuz yüzyılın ortasında Çin ve Hindistan dünyanın en büyük ekonomileri haline gelecektir. ABD eski Hazine Bakanı ve Harvard Üniversitesi profesörlerinden Lawrence Summers, Çin ve Hindistan gibi yükselen piyasa ekonomilerindeki gelişimi, Rönesans ve sanayi devriminden sonra bin yılın en önemli ekonomik değişimi olarak tanımlıyor. Genel olarak Makedonya, Çin ve Hindistan gibi kilit oyuncularla karşılıklı ilişkilerin başlatılması ve Balkanların tarihi ve kültürel gerçek hamisi Türkiye ve bölgede diğer kurumlarla denge kurmak açısından Rusya ile de ekonomik ilişkilerini de derinleştirmek zorundadır. Özetle, önümüzdeki yıllarda siyasi ve ekonomik ilişkilerde, Makedonya, Cumhurbaşkanı Cırvenkovski'nin "veya" ile "ve ve" siyasi deyiimiyle "AB/ABD veya Rusya mı?" sorusuna verdiği "AB/ABD ve Rusya" cevabı ile geniş bir manevra alanı bırakarak devam edeceği görülmektedir.

Makedonya'nın AB ile bütünleşme süreci aşağıda daha ayrıntılı inceleneceğinden şimdi sadece Nato ile ilişkilere kısaca bir göz atalım. Makedonya; Arnavutluk ve Hırvatistan gibi en kısa dönemde Nato'ya üye olmayı ümit etmektedir. Ülke en hızlı reformları savunma alanında gerçekleştirmesine rağmen (Ör. zorunlu askerliğin kaldırılması, sınır karakollarının güvenliğini Polis gücüne teslim etmesi vd.), Nato tarafından hala yeterli düzeyde olduğu bulunmamaktadır. Ayrıca, ABD Avrupa İşleri Devlet Sekreterliği'nden Kurt Volker'in, 8 Eylül 2005 tarihinde Brüksel'de yaptığı açıklamada Nato'nun 2008'e kadar herhangi bir genişlemeyi ertelediğini de vurguladığı görülmektedir. Ancak son dönemde, ABD Başkanı Bush'un Hırvatistan'a Nato yolunda verdiği destek, Makedonya tarafından da olumlu bir sinyal olarak algılanmıştır. Bilindiği üzere

---

7 European and US Policies in the Balkans. Willson Enstitüsü, 297 Nolu Görüşme Raporu. www.wilsoncenter.org

Makedonya, Hırvatistan ve Arnavutlukla birlikte Adriyatik Şartı'nda (Adriatic charter) yer almaktadır. Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya Adriyatik grubunun kurulması bunun Bulgaristan ve Romanya'da ABD askeri üslerinin kurulması ile daha önce tespit edilmiş olan hat, Adriyatikten (İtalyadan) - Kara Denize Çıkma Projesi olarak görülebilir.⁸ Beklenen, Balkanlar'da Karadağ'ın Sırbistan'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından, Kosova nihai statüsünün de belirlenmesinden kesinleşecek sınırlar doğrultusunda oluşacak istikrar ortamının yaratılmasından sonra Makedonya'nın 2008 yılında Nato üyeliği gerçekleşmiş olmasıdır.

Makedonya gibi ülkelerin hükümetlerin siyasi ve ekonomik gündemlerini etkileyen sadece AB ve Nato üyelik koşulları değildir bunun dışında Uluslararası para fonu (IMF) ve Dünya bankası (World Bank) gibi uluslararası kurumların da rolü büyüktür. Makedonya bu Bretton Woods kurumlarına 1993 yılında katılmış ve önemli teknik ve mali destek kazanmıştır. Ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesinin en önemli nedenleri arasında savaş ve sorunların yaşandığı bir coğrafi bölgede yer alması olduğu görülen Makedonya'nın, piyasa ekonomisinin tüm iktisadi, hukuki ve toplumsal kurumlarıyla yerleşmesi amacıyla AB kurumları yanında, Bretton Woods ikizlerinden Dünya Bankası ve IMF ile ilişkilerini geliştirerek kapsamlı bir program uyguladığının altı da çizilmelidir. IMF, Makedonya ile en son 31 Ağustos 2005 tarihinde üç yılı kapsayan 51,675 bin SDR-özel çekme hadleri değerinde ve sağlık, yargı alanında ve işgücü piyasasında reformlara yönelik Stand-By anlaşmasını kabul etmiştir. Dünya Bankası Mayıs 2005'te demiryollarını yeniden yapılandırma için 15 milyon avro luk kredi ve 20 Haziran (2006) da enerji programına destek amacıyla 5.8 milyon dolarlık hibe sağlamıştır. Bu arada Avrupa Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (EBRD)'nin %55.7'sinin özel sektöre olmak üzere, yatırım ortamını iyileştirmek olmak üzere 403.7 milyon avroluk desteği ve Avrupa Topluluğu'nun 1992-2006 döneminde yaklaşık 850 milyon avro tutarında yardımı belirtilmelidir.

Batı Balkanlar veya Güneydoğu Avrupa veya Yeni Balkan' a Genel bir ekonomik bakış

AB yolculuğuna devam eden Makedonya'nın bölge içindeki konu-

⁸ Büyük projelerin uygulamasına geçildiği günümüzde, Amerika liderliğindeki Nato'nun Akdeniz ve Ege'deki askeri tatbikatların Kara Denizde'de de devam etmesi gerektiği görüşü Türkiye ve Rusya tarafından hiç hoş karşılanmadığı da bilinmektedir.

munu ortaya koymak amacıyla Balkanlar'ın genel ekonomik yapısını değerlendirmek istedik. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi bölgede makroekonomik istikrar büyük ölçüde sağlanmıştır. İstikrar ise, istikrarlı ulusal paralar, düşük enflasyon oranları ve son birkaç yılda elde edilen GSYİH büyüme sonucunda sağlanmıştır. Olumlu görülen gelişmelerin yanında olumsuz sayılabilecek bazı gelişmeler de mevcuttur. Bölgede yüksek işsizlik oranları, büyük ticari açıklar, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve gibi sorunlar halen mevcudiyetini sürdürmektedir. Önemli iktisatçılar tarafından bölgeye yönelik getirdikleri çözüm önerilerinin başında dış yardımın, doğrudan yabancı yatırımların ve ticaretin artırılması gelmektedir. Ancak açıkça görülen odur ki Balkanlar'da sürdürülebilir kalkınma yeniden sanayileşmenin hızına bağlı olduğudur.

Tablo 3. Makedonya ve Güneydoğu Avrupa Ekonomilerinin Genel Bir Karşılaştırması, 2005

	Makedonya	Arn	BH	Bg	Hrv	KrD	Rom	Sır	Tr	AB-25
Nüfus (bin,ort.)	2022	3143	3845	7746	4439	630	21624	7570	72065	462017
GSYİH (SAGP, milyar avro)	4.63	6.74	7.51	21.37	30	1.64	76.6	19.8	293.2	10803
Kişi başı GSYİH (SAGP, avro)	5980	4710	6140	7490	11000	5790	7440	6210	6830	23229
İşsizlik oranı (%)	37.5	14	46	10	13.1	28	7	20	10	8.7
Kamu harcamaları (GSYİH %si)	31.7	28.5	39.7	40.7	/	/	30.7	45.8	32.6	47.9
Ortalama brüt ücret (döç kuru,avro)	347	217	404	164	844	326	268	307	606	2806.7
Cari denge (GSYİH % si)	-1.1	-5.9	-22	-14	-7.3	-9.1	-9.1	-9.1	-6.2	-0.3
Kişi başı Doğr Yab. Yatırım stoku (avro)	600	500	400	1100	2500	600	800	600	400	/

Not: Arn=Arnavutluk, BH=Bosna Hersek, Bg=Bulgaristan, Hrv=Hırvatistan, KrD=Karadağ, Rom=Romanya, Sır= Sırbistan, Tr=Türkiye.

Kaynak: WIW. Informal Meeting of Ministers of Foreign Affairs (gymnich) Salzburg, 10/11 Mart 2006, s. 10.

Balkanlar'ın ekonomik kalkınmasının dönüm noktası 2000'li yılların başıdır. Ancak dönüşüm - Bosna Hersek'le ilgili Dayton Anlaşması'nın imzalanmasının ardından- Hırvatistan'da ve (bir yıl sonra) Sırbistan'da yaşanan siyasi değişim ve nihayetinde 2001 Makedonya krizinin çözülmesi ile bölge AB ile bütünleşme yönüne dönmüştür. Böylece, bölgesel entegrasyon AB karşısında ikincil bir öneme sahip olmuştur. Kosova statüsünün belirlenmesi sorunu bölgede halen risk oluşturmalarına rağmen bazı ülkeler AB tam üyesi (Bulgaristan ve Romanya) veya aday statüsü (Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye) konumuna gelmesine engel teşkil etmemektedir. Avrupa bugün Batı Balkanlar'da AB stratejisinin bir bölümü olarak bölge insanının Avrupa yönünde bütünleşmesi için ticaret, ekonomik kalkınma, serbest dolaşım, eğitim ve araştırma, bölgesel işbirliği ve sivil toplum diyalogu teşvik etmeyi devam ettirmektedir. Ancak şunu da belirtelim ki, yapısal reform politikalarının zayıf olması neticesinde ticari liberalizasyonu, özelleştirme, müteşebbis reformu, rekabet politikaları ve finansal sektörün gelişmesi Orta Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Dünyaca ünlü iktisatçı Fischer'e göre, daha ileri ve daha geri kalmış geçiş ülkeleri arasındaki bu farkların geçiş stratejisi detaylarında

ve ekonomik politikaların seçimini belirleyen siyasi faktörlerde yattığıdır. Sonuçta, günümüzde Balkanlarda, ekonomik geçiş henüz tamamlanmış değil, sanayi üretimi, hizmetler ve istihdam halen 1990 öncesi düzeyinde kalmıştır.

C. Makedonya Cumhuriyetinin AB ile ekonomik bütünleşmesi süreci

2006 yılında sonbahara yaklaşılmakta ancak Makedonya–Avrupa Birliği ilişkilerinde mevsim değişikliği hissedilmiyor, ilişkiler beklenen kurumsal zemin ve çerçeve içinde ilerlemektedir. Şimdi kısaca bugünlere gelirken hangi köşe taşların önemli olduğuna bakalım. 1950'lilerin Ortak Pazarı, günümüzde beşinci genişleme dalgasıyla altı üyeden 27 üyeye ulaşarak (Ocak 2007 itibarıyla) artık Avrupa Birliği olarak sınırlarını Kuzey Denizi, Akdeniz ve Karadeniz üçgeninde genişletmiş bir siyasal varlık olarak ortaya çıkmaktadır. Makedonya'nın özellikle 2001 krizinden sonra Avrupa gündemi hızlanarak değişti ve gelişti. 1996 da başlayan ilişkiler, Makedonya ve Birlik arasında 2000 yılı Zagreb toplantısının hemen ardından 2001 yılında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın imzalanması, Avrupa Konseyi tarafından 14 Haziran 2004 tarihinde Makedonya ile birinci Avrupa Ortaklığı'nı kabul edilmiş olması ve 17 Aralık 2005 tarihi itibarıyla adaylık statüsünün verilmesi tam üyelik hedefiyle müzakereler aşamasına gelindi. Tam üyelik müzakereleri ancak Kopenhag kriterleri ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın gereklerinin yerine getirilmesi sonucunda başlatılmış olacaktır. AB Komisyonu tarafından 8 Kasım'da (2006) tarihinde açıklanan İlerleme Raporu ve strateji belgesinin taslak metninde, Makedonya'ya beklendiği gibi müzakere tarihi verilmemiştir.⁹ AB'nin avuç ve sopa politikası düşünüldüğünde, Makedonya'daki genel bekleyişe göre müzakere tarihinin 2007 yılı içerisinde de belirlenmesi beklenmemektedir.

Selanik'ten Salzburg'a, Salzburg'tan Brüksel'e sürüp giden dar alandaki kısa paslaşmalı yolculuğumuzda diğer Balkan ülkeleri gibi Makedonya'nın da yerinin AB olduğu tekrar tekrar belirtilmeye devam ediliyor ve adaylık statüsünün verilmesi ile somut bir gelişme yaşanmış

⁹ AB Finlandiya Dönem Başkanlığı. Avrupa Komisyonu-Key findings of the progress reports on the candidate countries: Croatia, the former Yugoslav Republic of Macedonia and Turkey. MEMO/06/411,Brüksel, 8 Kasım 2006. www.eu2006.fi

oluyor. Bunun Finlandiya dönem başkanlığında da duyduğumuzda hiç kimsenin şaşırmayacağından şüphe yok ancak 2003 Selanik zirvesinden sonra üyelik yolunun önemli köşe taşı oluşturulan, son Salzburg toplantısının sonuç bildirgesini hatırlamamız son gelişmeleri anlamamız açısından yararlı olacağını düşünüyorum. 10-11 Mart (2006) tarihinde Salzburg'ta yapılan ve Makedonya ile diğer Batı Balkan ülkelerinin (Sırbistan ve Karadağ, Bosna ve Hersek, Arnavutluk, Hırvatistan'ın) katıldığı gayri resmi AB Dışişleri Bakanları toplantısının ardından yapılan basın açıklamasında Balkan ülkelerinin istikrar, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve AB'ye yaklaşma konularında önemli ilerlemeler kaydettikleri belirlendi.¹⁰ Ayrıca, 2003 tarihinde Selanik Zirvesi'nde üzerinde görüş birliğine varılan gündemi desteklediklerini tekrar belirten AB dışişleri bakanları, Batı Balkan ülkelerinin geleceğinin AB'de olduğu ve varılacak son noktanın AB üyeliği olduğunu vurguladı.¹¹ Makedonya Avusturya'daki toplantıya katılarak yeni bir gündem yaratmaya çalıştı. Dönemin dışişleri bakanı İlinka Mitreva Salzburg'daki AB-Batı Balkanlar dışişleri bakanları toplantısında, AB'nin Makedonya'ya ve diğer Balkan ülkelere yönelik uyguladığı vize rejimi liberalizasyonun hızlandırılmasına ilişkin bir konuşma yaptı. Bilindiği gibi, Makedonya vatandaşları dünyada 196 ülkeden 17 ülkeye, Avrupa'da ise 33 ülkeden (27 AB üyeleri ve 6 batı balkan ülkesi ve bölgesi) sadece 5 ülkeye (hepsi de Batı Balkan ülkesine ve AB'den Çek Cumhuriyeti'nin Kasım 2005 tarihinde ve Nisan 2006'da Polonya'nın, son dönemde Slovakya'nın da bu yönde bir bedava vize verme gibi kolaylaştırma girişimi olduğunu belirtelim) vizesiz serbest dolaşım gerçekleştirebilmektedir. Dışişleri bakanlığı'nın tahminlerine göre, vize için yılda 14 milyon avro'nun üzerinde bir harcama yapılırken, sadece Yunan vizeleri için aylık yaklaşık yarım milyon dolar harcanmaktadır. Bölge ülkelerinin yanısıra Uluslararası Kriz Grubu'nun¹², katı vize rejimi uygulamalarının Batı Balkan'da avrupa karşıtı bir hava yarattığı ve reformların yavaşlamasına neden olduğu uyarısını AB dikkate almış olacak ki dönem başkanı ülke Avusturya'da 23-24 Mart'ta düzenlenen AB Konseyi Bahar Zirvesi'nin gündeminde önemli bir yer almıştır. Bu konuda önemli bir sonuç elde edilemese de Makedonya tarafından önemli bir siyasi atılım yaptığı görüşü benimsenmekte. Ancak, olaya AB tarafın-

---

10 AB Avusturya Dönem Başkanlığı resmi internet sitesi. Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement 11.03.2006; www.eu2006.at/en/News/Press_Releases/March/1103EUWesternBalkansStatement.htm.

11 TUSIAD AB Temsilciliği-Brüksel. Brüksel'de Bir Hafta. 13 Mart 2006, Sayı:2006/10.

12ICG. EU Visas and the Western Balkans. Avrupa Raporu, sayı.168, 29 Kasım 2005.

dan bakıldığında Batı Balkan ülkelerinin Birlik ile üyelik görüşmelerine ve serbest ticaret ya da gümrük birlikleri ile serbest seyahat vizesine şu anda başlamalarının zamanlama olarak çok yanlış olduğu düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir.

Genel ekonomik durum karşılaştırması

1945-90 yılları arasında, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti çatısı altında, yumuşak sosyalizm olarak nitelendirebileceğimiz bir yönetim ile yönetilen Makedonya 90'lı yıllarda çok ciddi ekonomik sorunlarla yüzleşmişti, 2001 krizinden sonra da çok ciddi bir reform süreci yaşamaya devam eden ülke İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) ile yönünü tamamen Avrupa Birliği'ne dönmüş oldu. Günümüzde müzakere tarihi görüşmeleri açılmamışsa da, ekonomik geçişi henüz tamamlanmamış olan Makedonya aday statüsü düzeyine geldi ve Kopenhag kriterleri ve İOA ile doğan sorumlulukları yerine getirmesiyle 2010'lu yıllarda tam üye olması beklenmektedir. Makedonya AB yolunda önemli reformlar gerçekleştirdiği bir dönemden geçtiğini de belirtmeliyiz. Bu dönemde, belediyeler sayısının azaltılmasıyla ademi merkezîyetçilik kanunu ile merkez yetkilerinin önemli bir bölümünün yerel yönetimlere aktarılması, yabancı yatırımları çekmede yardımcı olabilecek şirket kayıtlarında tek gişe sistemine geçilmesi, en fazla vergi ödeyen vergi mükelleflerin takibi için ayrı bir ofisin kurulması, bankacılık sektörü denetiminin artırılması iktisadi reformlar içinde sıralanabilir.

Tablo 4. Makedonya ve AB-25 Ülkesi arasında ekonomik bir karşılaştırma, 2005 yılı

	Makedonya	AB-25
GSYİH (döviz kuru, milyar avro)	4.63	10803.35
GSYİH (SAGP, avro) AB-25=100)	0.1	100
Kişi başı GSYİH (SAGP, avro)	5980	23229
Kişi başı GSYİH (SAGP, avro) AB-25=100	26	100
Reel sanayi üretimi (1990=100)	53.1	124.1
Nüfus (bin kişi, ortalama)	2022	462017
İşsizlik oranı (%)	37.5	8.7
Kamu sektörü harcamaları (GSYİH %si)	31.7	47.9
Ortalama brüt aylık ücret (avro, döviz kuru)	347	2806.67
Cari denge (GSYİH %si olarak)	-1.1	-0.3

Kaynak: Viyana Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü wiiw, Eurostat.

AB'nin ekonomik sistemi ve onun kurumsal yapısının ideal pazar ekonomisi sistemi olduğu varsayımı altında Makedonya ekonomisinin genelini değerlendirdiğimizde makroekonomik bir istikrarın varlığı görülmektedir. Temmuz genel seçimlerle gelen yeni hükümetin gerçekleştirmeyi amaçladığı sürekli yüksek büyüme oranı ve istihdam artışı, gelecek 10-12 yılda yaşam standardının ikiye katlanması hedefleri uluslararası kurumlardan da destek görmektedir. Ekonominin 2006 yılı için konulan hedeflerin genelini tutturacağı konusunda hemfikir olan uluslararası kurumların ilerideki yıllar için de makroekonomik istikrarın sürdürülmesi konusunda devamlılığın kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.¹³

Aşağıdaki karşılaştırmalı tabloda da görüleceği gibi Makedonya son yıllarda AB 25 üye ülke ortalamasının üzerinde bir ekonomik büyüme oranları yakalamış ancak bunun önceki dönemi gözönünde bulduğumuzda bu oranların sürdürülebilir olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Makedonya'nın satın alma gücü paritesine göre ölçülen kişi başına düşen GSYİH'sı, 25- AB üye ülke ortalamasının %25'ne (cari döviz kuruna göre ise 2170 avro'ya) denk gelmektedir. Enflasyona baktığımızda da zaten Maastricht enflasyon kriterine göre uygun olduğu görülmektedir. Balkanlar geneline baktığımızda da enflasyonun düşürülmesinde önemli bir gelişme sağlanmıştır. Makedonya'nın yanında, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da özellikle son dört yılda devamlı tek haneli enflasyon rakamları görülmektedir. Ancak aradaki fark yüksek olsa da işsizlik sorunu hem Makedonya hem de AB'nin başını uzun zaman daha ağırtacağı görünmekte. Cari işlemler açığına baktığımızda da önce bu sorunun Makedonya'da bir yapısal sorun olduğu ancak politika araçları ile alınan önlemler sayesinde kontrol altında tutulmaya devam edildiği görülmektedir. AB'nde bu denge Makedonya'nın aksine pozitif bir sonuç vermektedir. Kamu açıklarındaki sorunlar AB içinde (Fransa, Almanya) de mevcuttur. Makedonya'da ise bu sorun uluslararası kurumların dayatması sonucu kontrol altında tutulmaya devam etmektedir.

---

13 IMF. Statement of the IMF Staff Mission to Macedonia. Basın bildirisi, Sayı 06/244, 7 Kasım 2006.

Tablo 5. 2004-2005 ve 2006-2007 yılı Ekonomik Karşılaştırma

	GSYİH büyüme oranı				Tüketici fiyatlar %			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Makedonya	4.1	3.6	4	4	-0.4	0.6	2	2
AB-25	2.6	1.7	2.2	2.4	2.1	2.3	2.2	1.9

	İşsizlik, yıllık ort. %				Cari denge GSYİH %si			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Makedonya	37.2	37.5	37	37	-7.7	-1.1	-4.1	-3.9
AB-25	9	8.7	8.5	8.1	0.29	0.34	/	/

Not: 2006 ve 2007 yılı verileri tahmindir.
Kaynak: wiiw, Database, Şubat 2006.

AB içinde birçok sorun var: işsizlik, ekonomik büyüme sıkıntıları, kurumsal reform sürecinin Anayasa referandumlarına tıkanması, genişleme çekinceleri vd.leridir. Bu sorunlar üyelik sürecinde olan Makedonya'da istikrarsız bir hava yaratmaktadır. AB tarafından 2007 yılında bile müzakere tarihinin görüşülmeyeceği sinyalleri alınırken, Makedonya hükümeti müzakere tarihine bağlı kalmadan gerçekçi yaklaşımla gerekli iktisadi ve siyasi reformları gerçekleştirmeye devam edeceği görülmektedir. Ancak gerek AB yetkilileri gerek Makedonya yetkililerinin vardığı ortak kanı üyeliğin kendisi değil de, gerekli reformların gerçekleştirilmesi sonucunda ne zaman gerçekleşeceği gibi bir zamanlamaya bağlı olduğudur. AB'nin ekonomik sistemi ve onun kurumsal yapısının ideal pazar ekonomisi sistemi olduğu varsayımı altında yapılan karşılaştırma sonucunda, Makedonya'nın Avrupa Birliği ile bütünleşmesinin uzun bir zaman alacağı ortaya çıkmıştır.

Yeni Yugoslavya mı?

Genişlemeden Sorumlu AB Komiseri Olli Rehn, (2006 yılının sonunda düşünülen) Batı Balkanlarda bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulmak istenmesini eski Yugoslavya'nın canlandırılma girişimi olarak (Hırvatistan'da olduğu gibi) algılanmaması gerektiği bununla sadece AB'nin Batı Balkan ile ticareti ve yatırımı geliştirmeyi amaçlandığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Güneydoğu Avrupa ülkeleri, Nisan 2006'da bölgesel serbest ticaret anlaşması için görüşmelere başlanmış durumda ve yıl sonuna kadar tamamlanması düşünülmektedir. Bu durumda belki yeni bir Yugoslavya'dan söz edilemez ancak Atatürk'ün Balkan Birliği Tezi'ne de çok yakın durmaktadır. Makedonya'da, 1946-52 yılları arasın-

da, tamamen devlet kontrolü altında olan dış ticarete, 1980'lerde liberalleşme yönünde önemli bir dönüşüm sağlanmıştır. Ancak, 1990'ların başında eski Yugoslavya'nın dağılması, ortak pazarın kaybı, eski ticari ortakların da kaybedilmesi yeni kurulan ülkelerde ve hatta coğrafi nedenle tüm Balkanlar'da önemli ticari aksaklıklara neden olmuştur. Balkanlarda, son yıllarda gerek bölge içi gerekse bölgeler itibariyle birçok serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. AB tarafınca, 2006 yılında ayrıca Ortak Enerji Antlaşması, Avrupa Ortak Hava Sahası Anlaşması da kabul edilmiştir. Ayrıca, Makedonya ve AB arasında ticaret ve işbirliği anlaşması ve tarife öncelikleri sözleşmesi mevcuttur. Bazı açılardan (Makedonya) yerel hammadde üreten yerel işletmecileri korumak için bazı ihracat kontrolleri düzenlenmiştir. Anlaşmalarla koruma oranlarının azaltılması veya kaldırılması öngörülmüşse de gerçekte bu oranların hala yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir.¹⁴ Gelecek yıllarda AB üyeliği görüşmeleri ve bölgesel serbest ticaret anlaşmasının önemli fırsatlar sunacağı görülmektedir.

Makedonya'nın en büyük ticari partneri Avrupa Birliği'dir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi Makedonya toplam dış ticaretinin çoğunluğunu AB üye ülkeleri ile gerçekleştirdiği görülmektedir. Ancak bu gelişmenin özellikle 2000'li yıllarla birlikte ivme kazandığı söylenebilir. AB'ne/nden ihracatın ve ithalatın payı toplam ihracatın 1990'da %43'ten 2004'teki %55'e artmıştır. Eski Yugoslavya ülkelerine yapılan ihracatın payı 1992'deki %22'den 2000'de %30'a artış sonra da 2004'te tahmini %28'e gerilemiştir.

Tablo 6. Makedonyanın Dış Ticareti 2004 – 2005

Toplamın %si	İhracat		İthalat	
	2004	2005	2004	2005
AB	57	52.9	50	55
Diğerleri	43	47	50.1	45.3

Özetle, Makedonya ve AB arasında ticari bütünleşmenin önemli ölçüde sağlanmasının yanında, döviz kuru politikasının da bir şekilde AB parası avro'ya bağlı olduğu görülmektedir.

¹⁴ AB tarafından da üç temel tarımsal üründe; çocuk sığır, bazı sardalya ve şarap türleri ve tekstilde kota limiti mevcuttur.

AB Yardımları

Avrupa Topluluğu'nun 1992-2006 döneminde Makedonya'ya yönelik yapılan yardımların tutarı yaklaşık 850 milyon avro'yu bulmaktadır. Peki bu fonlar nasıl dağıtılmakta ve gelecekte nasıl bir yöntemle devam edileceğine önce ona bakalım. AB bütçesinin yaklaşık 1/3'ünü oluşturan Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu, üye ülkeler ve ülkelerin içindeki bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla kullanılıyor. Ağırlıklı olarak bu fonlardan kişi başına düşen milli gelir seviyesi daha az olan yeni üyeler faydalaniyor. AB Yapısal Fonları hakkında daha ayrıntılı olması amacıyla 3 aşamanın bilinmesi önemlidir. Birincisi, halihazırda Makedonya'nın bulunduğu aşamadır. Avrupa Yeniden Yapılandırma Ajansı (EAR) tarafından yönetilen ve kişi başına 25 avro düşen veya yıllık 40 milyon avroyu bulan ve 2006 yılında programlanması son bulacak Cards programı kullanılmaktadır. İkinci aşama, 2007 yılında üyelik öncesi araçların kullanılması umulan süreçtir. Bugüne kadar AB'nin var olduğu Ispa, Sapard ve Phare araçları IPA (Instrument of Pre-Accession) gibi tek bir araca dönüştürülmektedir. Komisyonun önümüzdeki yedi yıl içerisinde yeni mali, modernizasyon, reform ve avrupa muktesabatı'na (acquis'e) bağlı IPA perspektifinin bir parçası olarak Batı Balkanlar ve Türkiye için 11.5 milyar avro tutarında bir fon belirlenmiş durumda. Üçüncü aşama, tam üyelik aşamasıdır. AB üyesi olduğunda yapısal fonların ve ortak fondan kullanılmaya başlanılacaktır. Bu aşamada yıllık 150 milyon avronun üzerinde veya net olarak 120 milyon avro kullanılacağı düşünülmektedir.

Neden Üyelik: Beklentiler ve yükümlülükler

Balkan ülkelerini, AB adaylığına götüren motifler arasında üyeliğin, Batı zenginliğine ve güvenli topluluğa girişi temsil etmek, ve bunun ile aynı zamanda Rusya'nın muhtemel baskısının tekrarını önlemek, 500 milyon nüfusa sahip bir topluluğun içinde yer almak ve demokrasi ile piyasa ekonomisinin daha iyi işlemesi olarak sıralanabilir. AB bütünleşmesinin yeni üyelere sağladığı en önemli katkılara baktığımızda da; piyasaların liberalizasyonu, yabancı yatırımlardaki artış ve avrupa fonlarına ulaşmak olduğunu görmekteyiz. AB ile bütünleşme sürecinde kazanan ve kaybeden taraflar kim olacak sorusuna en iyi cevabı Dragan Tilev'de buluyoruz.¹⁵ Tüketiciler, rekabetçi üreticiler, ihracatçılar ve fakülte

¹⁵ Dönemin devlet danışmanı ve avrupa bütünleşme sektörü yöneticisi. Kapital, 24 Kasım 2005, sayı:317, yıl: 7, s.12-15.

eğitimine sahip genç insanların bu süreçte kazançlı çıkacağı tahmin edilirken, kaybedecek olanların ise devlet tekelleri, muhtemel küçük tarımcılar, eski ve eğitimsiz işçilerin olacağı beklenmektedir.

Peki, Makedonya Birlik içerisinde nasıl temsil edilecek? Makedonya, AB üyeliği sayesinde Avrupa Parlamentosu'nda üyeleri, AB Konseyi'nde devlet başkanı, Bakanlar Konseyi'nde temsilcisi, AB Komisyonu'nda bir üyeliğe, AB düzeyinde resmileşen dili ve bayrağı olacak ve dünya sahnesinde daha farklı bir yer alıyor olacaktır. Özellikle, Eylül ayında (2006) getirilen bir yenilikle de AB üyesi ülkelerin ulusal parlamentoları AB Komisyonu'nun AB politikalarıyla ilgili girişimleri hakkında doğrudan bilgi sahibi olabilecek, ancak bu süreç mevcut yasama sürecinde bir değişikliğe yol açmayacaktır. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu'nda koltuk sayısı veya Bakanlar Konseyi'nde oy ağırlığı hesabında kıstasın nüfus olması Makedonya'nın küçük bir ülke olması bakımından dezavantajlı bir durum oluştururken, oy birliği gerektiren yeni üyeler, dış politika, yeni politikalar ve vergi gibi konularda veto hakkını kullanma kartını bulunduracaktır. Aslında Makedonya, daha önce üye olmuş Letonya, Litvanya, Estonya ve yarım asır aynı devlet çatısı altında yer aldığı Slovenya'nın bu konudaki tecrübelerinden önemli kazanımlar sağlayabilir. Ayrıca, Makedonya üye olduğu takdirde -yukarıda daha geniş açıklandığı gibi- AB parasal kaynaklarından da daha büyük ölçüde yararlanmış olacaktır.

Makedonya'nın yerine getirmesi gereken öncelikli kriterler 1993 yılındaki Kopenhag Avrupa Konseyi ve `İstikrar ve Ortaklık Süreci` koşulları (şartları), özellikle Konsey'in 29 Nisan 1997 ve 21-22 Haziran 1999 tarihli Sonuçlarında belirlenmiş koşullar, 20 Kasım 2000 Zagreb Zirvesi ve Temmuz 2003 Selanik Gündemi sonuç bildirisinde belirlenmiştir. Adaylık Statüsü Sürecinden sonra süreç 2 aşıda devam etmektedir: teknik ve siyasi. Tarama yapılacak tam 33 alan var. Mal hareketlerinin serbestliği, fikri mülkiyet hakkı, rekabet politikası ve mali finansal kontrol kritik sayılabilecek alanları oluşturmaktadır. Görüldüğu üzere, AB ile tamamen bütünleşmesine kadar Makedonya'yı, çok yoğun bir çalışma, büyük yatırımlar ve uzun ve zorlu bir yol beklemektedir.

Genişleme sendromu

Birliğin genişlemesinden yana olmayan, Sırların abiliğini üstlenen,

ayrıca 2001 Ohri Anlaşması'nın mimarlarından da sayılan Fransa'nın, Makedonya'ya aday statüsü verilmesi veya verilse de müzakerelere başlanmasına karşı gelmesine karşın ülke gerek komşu gerek bölge ve kıtalar ötesi ülkelerden bu konuda desteğini almış durumdadır. Özellikle isim konusunda anlaşmazlığı bulunan komşu ülke Yunanistan'dan (veto etme kartını ileride daha önemli konularda kullanabileceği ileri sürülse bile) destek alınmış durumdadır. Yunanistan'ın Makedonya'nın AB üyeliğini desteklediğini belirten ve konuya bölgesel açıdan değerlendiren Yunanistan Dışişleri Bakanı Dora Bakoyanis'e göre, Balkan ülkeleri Avrupanın bir parçasıdır ve bu bölgedeki istikrar ve güvenlik sadece onların değil tüm kıta için önem arz edecek durumda olduğudur. Ancak isim konusunda da anlaşamadıkları takdirde veto hakkını saklı tuttuklarını da belirtmekten çekinmemektedirler. Oysa, AB'nin genişleme sürecinde yaşanabilecek belirsizliklerin bölge ülkelerine olumsuz etkileri üzerine çok ciddi eleştiri ve uyarılar öne sürülmüştür. Bunlar arasında, Avrupa Kalkınma ve Yatırım Bankası (EBRD) Başkanı Jean Lemierre'e göre, AB'nin genişleme sürecine yönelik belirsizliklerin, AB ye üye olmak isteyen ülkelerde siyasi ve ekonomik reform sürecini zorlaştıracaklarını savunarak, AB'nin eski Sovyet Bloku ülkeleriyle bütünleşme isteğinin azalması halinde, Rusya'nın kendi ekonomik işbirliği alanını genişletmesine olanak tanınacağına dikkat çekmiştir.¹⁶ Diğer bir perspektiften değerlendiren Avrupa Genişlemeden Sorumlu Bakanı Olli Rehn'in 20 Ocak (2006)'da London School of Economics'teki konuşmasında "genişleme süreci ile birlikte batı balkanlara istikrarı ihraç etmek, göçmen ve suç faaliyetlerini ithal etmekten çok daha iyidir"¹⁷ açıklamasını yaparak bölgeye yönelik farklı bir yaklaşım getirmiştir. Görüldüğü üzere Makedonya'nın Birliğe üyeliğinin sadece kendisine bağlı olmadığı bunun aynı zamanda AB içerisindeki kilit oyuncu durumundaki ülkelerin genişlemeye bakış açılarına ve isteklerine de bağlı olduğu görülmektedir.

Tahmini üyelik

Makedonya, 2004 tarihinde yürürlüğe giren İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'na bağlı olarak AB ile tamamen bütünleşme için ortalama olarak 5 yıl gibi bir sürenin gerektiği görülmektedir. Makedonya'ya geçen yıl (2005) aday statüsü verildiğini düşünerek, buradan da 2007 sonu veya

16 NTV. EBRD'den AB'ye genişleme uyarısı. www.ntvmsnbc.com/news/330258.asp

17 AB, Enlargement Newsletter, 27 Ocak 2006

2008 yılında görüşmelere başlanacağı düşünülürse iyimser bir tahminle ülke 2010-2013 yıllarında AB ile büyük oranda bütünleşmiş olacaktır. Bu arada Birliğin genişlemesini öngören saygın bir merkezin araştırmasına yer vermek istiyorum. Brüksel merkezli Avrupa Siyaseti Merkezi'nin "Avrupa nerede bitiyor?" araştırmasında¹⁸ AB'ye ilk girecek ülkelerin 2007 yılında olmak üzere Bulgaristan ve Romanya'nın olacağı daha 2004 yılında tahmin edilmiş olması dikkat çekicidir. Bilindiği üzere bu ülkeler Eylül 2006 tarihinde alınan Avrupa Komisyonu kararı ile Ocak 2007 tarihinde Birliğe tam üyeliği gerçekleşmiş olacaktır. Araştırmanın devamında, AB üyeliğine, 2009 yılında Hırvatistan, Norveç ve İzlanda; 2012 yılında da Makedonya, Türkiye ve İsviçre'nin katılması beklenmektedir. Sırbistan ve Karadağ, Bosna ve Hersek, Arnavutluk ve Kosova'nın AB üyeliği 2020 yılı tahmin edilirken, AB genişlemesinin 2025 yılında Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldavya ile tamamlanması düşünülürken, Rusya, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın birliğin dışında kalacağı öngörülmektedir. Araştırmanın özellikle Türkiye kısmına katılmamakla birlikte genel bir genişleme panoraması vermesi yönünden bu araştırmaya yer vermenin yararlı olduğu kanısındayım.

Yani günümüzde alınan sonuçlara göre sorunun şu an için Makedonya'nın üyeliğin kendisinin değil de sadece ne zaman olacağı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

1945-90 yılları arasında, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti çatısı altında, yumuşak sosyalizm olarak nitelendirilebileceğimiz bir yönetim ile yönetilen Makedonya 90'lı yıllarda çok ciddi ekonomik sorunlarla yüzleşmişti, 2001 krizinden sonra da çok ciddi bir reform süreci yaşamaya devam etmektedir. Günümüzde Makedonya'da, ekonomik geçiş henüz tamamlanmış değil, sanayi üretimi, hizmetler ve istihdam 1990 öncesi düzeyinde kalmıştır.

Temmuz genel seçimlerle gelen yeni hükümetin gerçekleştirmeyi amaçladığı sürekli yüksek büyüme oranı ve istihdam artışı, gelecek 10-12

---

¹⁸Avrupa Siyaseti Merkezi Müdürü Fraser Cameron'un "Where Does Europe End?" 04.05.2004 tarihli araştırması, bkz. Avrupa Siyaseti Merkezi internet sitesi www.cepa.ncpa.org

yılda yaşam standardının ikiye katlanması hedefleri uluslararası kurumlardan da destek görmektedir. Ekonominin 2006 yılı için konulan hedeflerin genelini tutturacağı konusunda hemfikir olan uluslararası kurumların ilerideki yıllar için de makroekonomik istikrarın sürdürülmesi konusunda devamlılığın kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır

AB'nin ekonomik sistemi ve onun kurumsal yapısının ideal pazar ekonomisi sistemi olduğu varsayımı altında yapılan karşılaştırma sonucunda, Makedonya'nın Avrupa Birliği ile bütünleşmesinin uzun bir zaman alacağı ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

AB Avusturya Dönem Başkanlığı. Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement 11.03.2006; www.eu2006.at/en/News/Press_Releases/March/1103EUWesternBalkansStatement.htm.

AB Finlandiya Dönem Başkanlığı. Avrupa Komisyonu-Key findings of the progress reports on the candidate countries: Croatia, the former Yugoslav Republic of Macedonia and Turkey. MEMO/06/411,Brüksel, 8 Kasım 2006. www.eu2006.fi

AB, Enlargement Newsletter, 27 Ocak 2006

Avrupa Siyaseti Merkezi. Fraser Cameron. Where Does Europe End? 04.05.2004 tarihli araştırma, bkz. Avrupa Siyaseti Merkezi internet sitesi. <http://cepa.ncca.org>

IMF. Ülke Brifingi, Survey Vol. 35, No:16, 21 Ağustos 2006, s.246.

- Statement of the IMF Staff Mision to Macedonia. Basın bildirisi, Sayı 06/244, 7 Kasım 2006.

Kapital. Dragan Tilev ile söyleşi. 24 Kasım 2005, sayı:317, yıl: 7, s.12-15.

Makedonya Merkez Bankası. Makroekonomik Göstergeler(2006), www.nbrm.gov.mk

Makedonya Maliye Bakanlığı. Makedonya Cumhuriyeti'nin 2006 Yılı Makroekonomi Politikası. Aralık 2005, Üsküp.

NTV. EBRD'den AB'ye genişleme uyarısı. www.ntvmsnbc.com/news/330258.asp

TUSIAD AB Temsilciliği-Brüksel. Brüksel'de Bir Hafta. 13 Mart 2006, Sayı:2006/10.

Wilson Enstitüsü. European and US Policies in the Balkans. Willson

Enstitüsü, 297 Nolu Görüşme Raporu. www.wilsoncenter.org
Viyanada Enstitüsü WIIW. Database on FDI in Central, East and
Southeast Europe, 2006. www.wiiw.ac.at
-Informal Meeting of Ministers of Foreign Affairs (gymnich) Salzburg
Raporu, 10/11 Mart 2006, s.10.
Uluslararası Kriz Grubu ICG. EU Visas and the Western Balkans.
Avrupa Raporu, sayı.168, 29 Kasım 2005.

Özet

Bu çalışmada, Makedonya'nın makroekonomik durumu açıklanıp, uygulanan ekonomik politikaların Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecini hangi yönleriyle ve ne şekilde etkileyebileceği incelenmiştir.

Abstract

This research explains macroeconomic situation in Macedonia and how the applied economic policy can influence the integration process with the European Union.

STRATEJİK HEDEFLER VE AZINLIĞIN TAVRI

AB Yolunda Makedonya ve Türk topluluğunun bu süreçteki rolü

İslam Yusuf*

17 Aralık'taki AB Zirvesi'nde Makedonya'ya adaylık statüsü verilmesi kararından doğan büyük bir beklenti ve seferberlik havası birlikte yaşanıyor.¹ Makedonya hükümeti, hükümet dışı kuruluşlar, iş çevreleri ve diğer ilgili çevreler, ülkenin üyelik görüşmelerine başlaması için yapması gerekenleri tartışıyor, ve bu sürecin nasıl hızlandırılabilceğini konuşuyor. Hükümet üyeleri, başkent başkent dolaşıp Avrupa'da müzakere sürecinin başlaması için daha hızlı bir karar için bastırıyor.

AB'nde de Makedonya'yla ilgili bir heyecan var. AB Başkanlığını 2006 senesinin ilk altı ayında yöneten Avusturya'nın Başbakanı Makedonya'nın Hırvatistan'ın hemen ardından üyeliğe alınabileceğinden bahsediyor.² Genişlemenin ara verilmesi konusunda bastıran ve son ana kadar Makedonya'ya adaylık statüsünü genişlemenin geniş çaplı biçimde tartışılmasına ve birliğin yedi yıllık bütçe planının kabul edilmesine satırlayan Fransa'da bile Makedonya'nın AB üyeliğinin gerekliliği ve zorunluluğundan bahsediliyor. Diğer, AB ülkelerinde de genişleme konusunda yapılan tartışmalarda istisnasız Makedonya'nın AB üyeliği gündeme geliyor. Amerikan medyası dahil, diğer dünya medyası da konuyu gündeminden hiç düşürmüyor. Zaten, Fransa'nın geri atmasındaki en büyük etken, şu veya bu kişinin lobcilik faaliyeti değil de, üç-dört gün içinde hızlı

---

* İslam Yusuf: "Analytica" araştırma enstitüsü (www.analyticamk.org) AB uzmanı. Makale'de ifade edilen görüşler yazarın şahsi düşüncelerini arzetmekte, ve çalıştığı kurumların görüş ve tavırlarını temsil etmemektedir.

1 Council Conclusions: European Council, 15 - 16 December 2005.

2 Daha fazla bilgi için Avusturya dönem başkanlığı websitesi, www.eu2006.at veya Finlandiya dönem başkanlığı websitesi, www.eu2006.fi.

bir şekilde gelişen avrupa ve daha geniş dünya kamuoyunun Makedonya ilgisi ve desteği oldu.

Bu tarihî olaya, Makedonya'da üçüncü en büyük etnik gurubu oluşturan Türk topluluğu da şahit oluyor. Peki, Türk topluluğunun bu süreçteki rolü nedir ve üstlenmesi gereken görev ne olmalıdır? Makedonya'nın stratejik hedeflerinin gerçekleştirilmesi, ülkenin Türk ve diğer topluluklarına ne kadar faydası olur? Bu iki unsur (AB üyeliği – topluluğun konumu) arasında etkileşim nasıldır ve nasıl olmalı?

Bu ve bunlarla ilgili soruları irdeleyecek, bu önemli sürece topluluğumuzun katkısının değerlendirilmesini yapacağız.

AB katılım süreci, ülkeyi, ve bu vesileyle Türk topluluğunu kökten dönüştürmektedir.

Makedonya'nın AB üyeliği altını çizerek desteklenmeli. Bu konudaki mantık çok açık: Makedonya coğrafyasında 90 yılı aşan bir süredir, azınlıklar etkisiz ve yetkisiz kalmış, çoğunluktaki halklar önemli olmuş, toplumun içindeki Türk ve diğer azınlıklar önemsenmemiş. Çoğunluktaki halkın her zaman çok önemli sayıldığı, azınlıktakilerin ise dikkate alınmadığı bir yapılanma süregelmiştir. Onun için gerekli standartların altında bir zenginlik ve özgürlük elde edilmiş.

Türk topluluğu, 1911-12'den beri bu ülkeyi yönetenlere verdiği para ve desteğin gerekli karşılığını alamamıştır. Ancak, AB katılım süreci bu durumu dönüştürmekte ve topluluğun layık olduğu özgürlük ve desteği sağlamasında bir vesiledir.³ Bu yüzden de köken, dil, renk, soy ve ırkına önem vermeden insanı insan olarak değerlendirmede ilke olarak benimsemiş ve önemsemiş olan Avrupa entegrasyon projesi, Türk topluluğunun kökten dönüşüm yaşaması için bir fırsat. Bu bağlamda da, 2012'de üyeliğin gerçekleşmesi, bu topraklarda türk topluluğunun layık olduğu özgürlük ve desteği kaybettiği 1912'den itibaren yüzüncü yıldönümüne denk gelecektir. Bunu için de bu sürecin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması, olayın hem derinliği hem de sembolik önemi açısından büyük bir gerekliliktir. Önemli olan AB gibi değişim katalizatörü olabilecek güçte olan bir kurumun desteğini alarak bir köklü dönüşüm sürecini yaşamaktır.

---

3 Analytica, "The end of a long transition? Macedonia's readiness for EU candidacy," 28 October 2005. www.analyticamk.org.

AB amaç olduğu kadar bir vasitadır: refah, mutluluk ve özgürlüğü kazanma adına bir ara duraktır, ve bu açıdan, Makedonya Türk topluluğunun geleceği açısından hayati önem taşımakta, aynı zamanda kendisinin dünya çapında yaşanan küreselleşme sürecine katılma imkanını sağlamakta. AB süreci bu anlamda globalleşmenin bir parçası. Elimizde varolan malların veya değerlerin Avrupa ve dünya piyasasına sunmamızı sağlamaktadır; yeter ki sunacak bir şeylerimiz olsun.

Bu süreç, bazı çevrelerde endişelenildiği gibi, kimliğimizi kaybetmemize neden olacak bir süreç değildir. Aksine, varolan kimliğimiz yeni bir düzeyde temsil edilmesiyle güç kazanmakta, topluluk üyelerinin topluluğun hedeflerine kenetlenmesine neden olmakta ve çok büyük çapta zararları olmuş ve olmaya devam eden “azınlık” psikolojisinden çıkıp, daha çoğulcu, daha geniş düşünmeye ve hareket etmeye neden olmaktadır. Eğer “azınlık” kimliği korunmak istenmişse, neden yıllarca ve artan bir şekilde aramızda göç yaşanmakta? Neden kanayan yaramız olan Doğu Makedonya’lı Türklerin durumu düzelmemekte? Niye ülkedeki diğer topluluklar önümüze geçti? Niye işsizlikte şampiyonuz?

Türk topluluğu kimliğini, ülke- ve ulus-üstü bazı kurumlara kenetlenmesiyle koruyabilir ve güçlendirebilir. AB katılımı, değişen ülke ve bölge şartlarında topluluğun daha fazla sorumluluk üstlenmeye hazırlanması için yeteneklerini ziyadesiyle kuvvetlendirebilir. Değişik konularda, yeni boyutlar ekleyebilir. Hayati önem arzeden topluluğun devlet mekanizmalarında dahil olması için, bu süreçten statü ve çıkar anlamında kazanılacak çok şey var.

Sadık ve desteğini hiç esirgememiş bir topluluk olmasına rağmen, Türk topluluğu devlet düzeyinde bazı sorunların çözümünde sadece mütevazı bir rol oynuyor. Fakat güçlü ve etkili bir demokratik entegrasyona kilitlenmiş, diğer etnik gruplara meydan okuma niyetinde olmaksızın ve onlardan bir şeyler alındığına dair izlenim vermeksizin, daha iddialı bir topluluk rolü için iyi bir dayanak noktasına sahip olacak.

AB gibi, ulus-üstü kurumlara bağlanılmaması halinde, Türk topluluğu bazı kişilerin veya kesimlerin keyfi tutumlarının bir aracı haline gelebilir. Bu bağlamda, topluluğu çağa taşıyacak AB katılım sürecinden başka alternatif bir süreç yok. AB süreci başarılı olamazsa, ülke de Türk topluluğu da iyice kapanmacı, populist, milliyetçi, ve “azınlık” mantığı ve

psikolojisini sürdürmek isteyen insanların gücü artar. Ülke içindeki etnikler arası ilişkilerde de tansiyonlar yükselir, kışkırtıcı, kısır döngü bir sürece girilebilir. Ülkede dengesizlik ve siyasi istikrarsızlığa sebebiyet vererek ciddi bir kimlik krizini tahrik edebilir. Böylesine bir ortam, Türk topluluğunun tüm kazanımlarını inişe sokup, kendi geleceği için de beklenmedik ciddi sorunları tetikleyebilir.

Sonuçta, Makedonya'nın katılımı hem ülke için hem de topluluk için mukayese kabul etmeyecek tarzda faydalar getirebilir. AB'nin kendisine yeni katılan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan azınlıklar üzerindeki olağanüstü dönüştürücü gücünü asla küçümsememeliyiz.⁴ Ülke son yıllarda çok büyük bir değişim geçirdi. Karşımızda öylesine çok zorluklar var ki bunlara gözlerimizi kapayamayız. Ülkenin katılımından, Türk topluluğunun bu zorlukları göğüsleme adına elde edeceği apaçık menfaatler var.

Destek kaynağının çeşitlendirilmesi: Brüksel, Ankara kadar Türk topluluğunun destek kaynağı olabilir mi?

Makedonya'nın adaylık statusu, Makedonya ve Makedonya'daki toplulukların politikalarını kökten değiştirecek bir olay. Aslında, özellikle Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasından beri ülkede yaşanan dönüşüm ve Anlaşmanın yerine getirilmesinin AB adaylık statusunun kazanılması konusundaki katkısı, toplulukların da bu konudaki yüksek katkısını teyid etmektedir. Anlaşmanın uygulanması, ve toplulukların bu konudaki kararlı tutumu hem AB'nin buradaki toplulukları daha iyi tanımalarına, ve aynı zamanda, buradaki toplulukların da tedricen Brüksel'e yönelmesine, ve diğer "doğal destek merkezlerin" (mesela Ankara gibi) yanında yeni destek mekanizmaların kazanılmasına neden olmaya başlamaktadır. "Yönelme" olarak adlandırabileceğimiz bu süreç, aynı zamanda, toplulukların ülkenin stratejik hedeflerine kenetlenmesine neden olmaktadır. Ve bu dolaylı olarak, toplulukların pozisyonunu güçlendirmekte ve bu yöndeki köklü bir değişimin başlangıcı olmaktadır.

Ülkedeki çoğunluk olan halkı güçlendirecek gözüyle bakıldığı için, Türk ve diğer topluluklar bu sürece şüphesiz bakmış gerekli açık desteği

---

4 EU Monitoring and Advocacy Program, "Monitoring the EU accession process: Minority Protection," OSI, Budapest, 2002.

gösterememiştir. Verilen veya verilecek destek Brüksel ve diğer AB üye ülke başkentleri tarafından yakın bi şekilde izleniyor. Bu konuda kararlı ve süreklilik arzeden bir durum, Türk topluluğunun hem Makedonya, hem Ankara, hem de Brüksel ili olan ilişkilerinde dönüşüm yaşanmasına neden olacaktır.

Ohri Çerçeve Anlaşmasının imzalanması ve yürürlüğe girmesi, ve dolaylı olarak hukuken Türk topluluğuna da yeni hakların tanınması ve hareket çerçevesinin genişletilmesi, Makedonya'lı Türklerin Makedonya'nın AB'ye entegrasyonunu destek verecek şekilde yönlendirmiştir.

Geçicilikten kalıcılığa: göçedecek toplumdan çıkıp kalıcı gözükme

Uluslararası topluluğun gözünde Türk topluluğu büyük ölçüde Türkiye'ye göçetmeye hazır, kalıcı bir topluluk olarak görülmüyor ve sezilmiyor. Makedonya'daki Türklerin Ankara'ya çok bağımlı oldukları görüldüğü için, bu sezgi de güçlendirilmiştir. Uluslararası topluluğun değişik yetkilileri ve analizcileri, yorumlarında ve yazılarında bunu arzetmişlerdir.

AB üyeliği, Türk topluluğu için stratejik bir hedeftir; topluluğun Ankara'ya bağımlı kalması kadar önemlidir. AB gibi güçlü demokratik geleneği olan bir topluluğa dahil olunması, Türk topluluğunun varlığı ve geleceği açısından hayatidir. AB entegrasyonu süreci de, ülkede topluluğun daha da etkili ve yetkili olması açısından bir vasitadır.

Bu bağlamda, bu süreç Türk topluluğunun Brüksel ile ilişkilerinin doğasında değişiklikler gerektirmektedir. Tamamen Brüksel'e odaklanması gerekmemektedir; ancak Brüksel'le hem dostluk hem de yakın işbirliği geliştirilmesinde fayda vardır. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecindeki başarısı da topluluğun Brüksel'e yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Brüksel'e bağlanması, Ankara'yla sıkı ilişkilerin devam ettirilmesini engellemiyor; artı, Ankara'yla yeni bir düzeyde ilişkilerin geliştirilmesine faydası dokunmaktadır.

Ankara kadar olmasa bile, Brüksel giderek Türk topluluğu üyelerinin dikkatini daha fazla çekmekte, ve oradan gelecek haberleri dikkatle izliyor. Bu 'yönelmenin' kötü tarafı yok; zira Ankara'nın da topluluğun AB ile

iyi ilişkileri konusunda derin çıkarları var. Bu yönelme, Ankara'nın görünürde etkisini azaltsa bile, bu yönelme Türkiye için daha büyük fırsatlar doğurması beklenmelidir. Türkiye bu yönelmeye destek vermeli; ancak kendisinin Makedonya yönetimi üzerinde azalan popularitesinin farkında olarak, bu desteği kamuoyuna fazla mal etmeden yürütmeli. Brüksel'e yönelmiş bir yerel, göçmen olmayan, bir Türk topluluğunun Türkiye'nin güçlü savunucusudur ve Türkiye'ye AB ile ilişkilerde güçlü bir pozisyon sunabilir. Zira, topluluğun karşılaştığı problemler, Ankara'nın dış politika gücünü aşmakta. Türkiye'nin Makedonya'daki etkisi ve gücü yetmemektedir. Makedonya Cumhurbaşkanı'nın mecliste yaptığı yıllık konuşmalarında her yıl Türkiye'ye ayırdığı özel paragraflar, artık geride kalmış durumda.

Önümüzdeki yakın dönemin getirecekleri

Önümüzdeki yakın dönemde, dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek zorluklarla karşılaşılacaktır. Büyük ihtimalle, önümüzdeki dönemde AB üyesi ülke devlet ve hükümet başkanları Makedonya ile müzakerelere başlayıp başlamama kararı verecektir.

Bu karar günü gelmeden önce önemli olan ülkedeki mevcut reform havasının sürmesini sağlamak ve bu sürece edebildiğince katkıda bulunmak.⁵ Ülke reform sürecinden geçtiği gibi; topluluğumuz da geniş ve köklü bir süreçten geçmektedir. Yaşanan sürecin topluluğun değişik kesimlerine tamamen yansıtılması için zamana ihtiyaç olduğu da aşikardır.

Müzakerelerin başlatılmasına karar verilmesi halinde, ülkenin katetmesi gereken uzun bir yolu olduğunun farkındayız. Bu görüşmelerin ne kadar devam edeceğini söylemek zor. Türk topluluğu da bu süreçte tastamam yerini almak istiyorsa, kendisini o noktaya götürecek rotayı belirlemesi gerekiyor.

Önümüzdeki haftalarda, aylarda hatta yıllarda bu sürecin ne kadar ve niçin önemli olduğunu toplum olarak daha bir iyi değerlendirebileceğimiz düşüncesindeyim. Ancak bugünden dahi söyleyebileceğimiz ilk şey 17 Aralık 2005'ten sonra toplumsal ilişkilerimizde, topluluk-devlet ilişkilerinde ve belki de en önemlisi orta vadede topluluk içindeki ilişkilerde

---

⁵ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, The former Yugoslav Republic of Macedonia, 2006, Progress Report, Brussels, 8 November 2006.

dünden çok farklı bir yerde olduğumuz gerçeği.

Türk topluluğunun Brüksel'le yakın ilişkileri her zaman önemini koruyacaktır. Ayrıca Makedonya'nın AB ile bütünleşmesi yoluyla gerçekleştirilecek çok sayıda başarılı hamle herkesin yararına olacaktır. Fakat bu, Türk topluluğunun, şimdi yaşanan sessis, ama başarılı süreç gibi, dostluk, yakınlık, sürekli işbirliği, istişare, ve samimiyetle AB'nin Brüksel'deki ve buradaki kurumlarıyla ilişkileri sürdürebilmeyi gerekli kılmakta.

Türkçe: "AB tarafından Makedonya'ya adaylık statüsü verilmesi Makedonya'da üçüncü en büyük etnik gurubu oluşturan Türk topluluğu'nun konumu acısından değişik fırsatlar sunmaktadır. Türk topluluğu Makedonya'nın AB entegrasyonu sürecindeki rolü nedir ve üstlenmesi gereken görev ne olmalıdır sorusuna cevap arayan makale, özellikle iki unsur (AB üyeliği – Türk topluluğun konumu) arasındaki etkileşimi araştırılmaktadır."

Eng: "Awarding a candidate status to Macedonia has brought new opportunities to the Turkish community, which is contituting the third largest ethnic community in the country. The paper by looking into the role of the turkish community in the process of the EU integration of Macedonia, provides an analysis of the interlinkages between the two facts, EU membership and the position of Turkish community".

FAHRİ KAYA'NIN HAYATI VE SANATI

m-r Fatima HOÇİN*

Makedonya Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Fahri Kaya 1930 yılında Kumanova'da¹ doğdu. İlkokulunu doğduğu yerde, öğretmen okulunu ise İştip'te bütünüledi. Yüksek eğitimini, Belgrad Üniversitesinin Felsefe Fakültesinde tamamladı.

Ömür boyu bu topraklarda yaşayan Türk halkını doğrudan ilgilendiren eğitim ve kültür alanlarında hizmet veren Fahri Kaya, Koçana'nın Yakınova köyünde, Üsküp'ün "Tefeyyüz" ilkokulunda, " Nikola Karev" öğretmen okulunda, "Aziz Kiril ve Metodiy" Üniversitesi dahilindeki "Aziz Kliment Ohridski" Pedagoji Fakültesinde, Türk edebiyatı derslerini verdi. Üsküp Radyosu'nun Türkçe yayınları, "Birlik" gazetesi ve dahilindeki "Sevinç" ve "Tomurcuk" çocuk dergileri ile "Sesler" sanat dergisinde gazeteci olarak çalıştı. Bu arada Makedonya Türklerinin alfabesi sayılan, tarihi, kültürel ve eğitim açısından paha biçilmez değerdeki "Birlik" gazetesi ve dahilindeki "Sevinç" ve Tomurcuk" çocuk dergilerinin baş ve sorumlu yazar görevini (altı yıl) yaptı. "Sesler" edebiyat, sanat, kültür dergisinin kurucularından biridir.

Uzun yıllar siyasetle de uğraşan Fahri Kaya, Makedonya meclisine milletvekili seçildi. Makedonya Tanıtma Bakanı oldu. İki dönem Makedonya Cumhurbaşkanlığı üyesi görevinde bulundu. Bugün emekli

* Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

1 .Balkanlar'da Kuman-Kıpçak ve Peçenek toplulukların bağımsız olarak yaşadıkları, ayrıca 1087 yılında merkezi Kumanova olan "Kuman- Peçenek Türk Federasyonu"nun kurulduğu, (Dr. Ahmet Gökbel'in "Kıpçak Türkleri, Siyasi ve Dini Tarihi" adlı eserinde- Ötügen, yayını. A.Ş., İstanbul-2001), belirtiliyor. Bundan hareketle bu topraklarda yani Osmanlı döneminden (XI. Yüzyıldan daha doğrusu 1393 yılından) önceleri de Türk yazının mevcut olduğu söylenebilir. Bunun en iyi kanıtı da yazarının ve yazıldığı yerin henüs bilimdediğine rağmen, 1303 yılında yaratılan, sözlük, mani, ilahi, bilmecelerden oluşan, Kuman- Kıpçaklardan kalan "Codex Cumanikus" eseridir.

olan Fahri Kaya Üsküp'te yaşamını sürdürmektedir.

Yazar, şair, çevirmen, gazeteci Fahri Kaya hikaye, şiir, çeviri yanı sıra denemeler de yazdı. Kırkbeş yıllık edebi yaratıcılığı sırasında değerli antolojiler hazırladı, birçok kitap, gazete ve dergi için edebiyat alanında bilimsel nitelikli metinler yazdı. Ayrıca bu topraklarda yaşayan Türk halkının eğitimiyle iç içe olan yazarımız, Türkçe okuyan çocuklarımız için olağanüstü önem taşıyan okuma kitaplarını da hazırladı. Birçok hikaye ve şiiri yabancı dillere çevrildi.

Fahri Kaya'nın en önemli eserleri : İlk şiir kitabı "İlk adımlar" adı altında 1952 yılında yayınladı. Ondan sonra yayınlanan kitapları şunlar : " Köyden Sesler"-1958, "Hoşça Kalın"- şiirler, 1967, "Güle Güle"-1978 (hikayeler), "Çocuk Rüyaları"- 1991, "Seçme Yazılar"- 1994, "Küçük Hanım"- 1997 (hikayeler), "İkinidi Güneşi"- 1998 (büyüklere ait hikayeler), "Nazım Hikmet- Şiirleri" BY yayınları, 1983-Üsküp, "Denemeler" kitabı. Eski Yugoslavya Türk yazarlarının hikaye ve şiir antolojileri; "Türk Masalları", "Makedon Yazarlarının Çocuk Hikayeleri", "Yugoslavya Türk Hikayeleri Antolojisi" - 1990, "Çağdaş Türk Şiir Antolojisi", Çağdaş Makedon Şiir Antolojisi- 1993.Ayrıca, Çağdaş Türk şiirinden Makedonca ve Çağdaş Makedon şiirinden de büyük bir seçim yaparak Türkçe olarak yayımlanan antolojiler hazırladı. Son olarak da Türkiye'de çıkan "İnci Kutusu" başlıklı Çağdaş Makedon Hikaye Antolojisi (2001) ve "Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi"ni yayınlamak (2001) Bosna Hersek'te² çoğunluğu oluşturan Boşnakların edebiyatını geniş kitleye tanıttı .

Fahri Kaya edebiyat çalışmalarının yanı sıra Makedonya'da Türk dili üzerine eğitim gören öğrenciler için alfabe ve okuma kitabı da hazırladı. Uzun yıllar devam eden eğitim çalışmaları sırasında Makedonya ve Yugoslavya'da Türkçe eğitim gören ilkökul ve orta okul öğrencileri için "Edebiyat" ve "Edebiyat Penceresi" adlı ders kitaplarını yayınladı. Bu arada yerli Türk tarihi edebiyatı ve kültürü üzerine araştırmalar yaptı, yazılar yazdı. Makedonca ve Sırp-Hırvatça'dan Türkçeye ve Türkçeden bu dillere sayısız çeviriler yaptı. Türkiye çağdaş edebiyatının Makedonya'da

---

2 . Osmanlı döneminde Bosna Hersek'te yaratılan Türk edebiyatı üzerinde en çok araştırmalar yapılmıştır. Daha XV. Yüzyılda Türkçe şiir yaranlar arasında ilk olarak Derviş Yakup Paşa, devamla Lamekani, Nergisi, Vuslati, Sabit Ledünni, İlhami, Vehbi, Habiba Rıdvanbegzade, Hersekli Arif Hikmet, Molla Muhammed, İbrahim Zikri v.b şairlerden bahsediliyor. Türk Tarihi Edebiyatını inceleyenler arasında Dr. Fehim Bayraktareviç'in, Dr. Fehim Nametak'ın, Dr. Lamia Haciosmanoviç'in, Cenana Buturoviç'in, ve daha birçok araştırmacının, bilimsel çalışmaları edebiyatımıza yeni değerler kazandırmıştır.

tanınmasında büyük katkısı oldu.

Yarım asırlık edebi yaratıcılığı sırasında Makedonya edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Fahri Kaya'nın yapıtları, özellikle Makedonya Türk edebiyatı için büyük önem taşıyor. Şiir ve hikaye edebi türleriyle birçok esere imzasını atan yazar, 23 Aralık 1944 yılında Makedonya'da yayın hayatına başlayan "Birlik" gazetesinde yayınladığı ilk şiirleriyle edebiyat dünyasına girdi. Dolayısıyla o dönemde yeni bir şiir anlayışıyla, yarattığı şiirleriyle yeni bir yazın ufkunun açılmasını da sağladı.

Daha sonra "Birlik" dahilinde çıkan "Sevinç" ve Tomurcuk" çocuk dergilerinde şiir yanısıra ilk çocuk hikayelerini de yayınladı. Bu arada belirtmek gerekir ki çocuk dergilerinin çıkmasıyla Makedonya'da güçlü bir çocuk yazını da belirmeye başlıyor. Çağdaş Türk edebiyatının gelişmesinde eserleriyle büyük katkıda bulunan Fahri Kaya, Makedonya Türk çocuk hikayesinin öncüsü sayılır.

Genç yazar olarak, Türk şiirinin gelişmesini irdeleyerek ister şiir ister hikayelerinde özel bir ahenk ve bağdaşma sağlayarak üstün bir düzeye ulaşıyor. Bununla birlikte çağdaş yazın ufuklarını genişletmek amacıyla türlü evrelerden geçen, görgü sahibi olarak da yaratıcılığına imzasını atar. II. Dünya Savaşında henüz ufacık bir çocuk olarak savaşın faciasını yaşayan Fahri Kaya, savaş sancılarında yeni kurtulan ülkede öğretmenlik mesleğine atanarak, yerli Türk halkının kalkınmasına büyük payını sunar.

Elbette yarattığı şiir ve hikayelerinde bu tecrübelerin izleri görülüyor. Dolayısıyla henüz 19 yaşındayken (daha 1949 yılında) "Birlik" gazetesinde yayınladığı ilk devrim konulu şiirleri ve özellikle öğretmenlik yıllarını geçirdiği yöreleri ilham kaynağı olarak, doğanın tasviri, okul zilleri, çocukların sıcak gülüşleri, vatan sevgisi, her dizesine yansıyan konulardır.

Olaylara gerçekçi gözle bakarak, özellikle yerli Türk halkının eğitim ve kültürel kalkınması ihtiyaçlarından hareket ederek etkinliklerde bulunurken yazarlığında ve öğretmenliğinde gelişme kaydetmeye de özen gösterir. Türk halkının eğitim alanında ilerlemesini adeta bir misyon olarak üstlenen yazarın tüm gayretleri yaratıcılığında da sezilmektedir. Bu amaçla Türkçe eğitimin yapıldığı okullarda sürekli eksikliği hissedilen Türkçe ders kitaplarını, (alfabe ve edebiyat okuma kitaplarını), hazırlayarak eğitimin başta öğrenci ve öğretmenlerimizin bu alandaki sorunlarını çözmeye başarıyor.

Ayrıca Balkanlarda, dolayısıyla Eski Yugoslav yazınından sürekli şiir, hikaye çevirileri yapıyor. Bu çalışmalarını değişik gazete ve dergilerde yayınladı. Bu çerçevede birçok antolojiler yanısıra edebi incelemeler yaparak sayısız çalışmalara imzasını attı. Bundan başka Türk çağdaş yazınından olduğu gibi Makedon çağdaş edebiyatından da değerli şiir ve hikaye seçkileri yaparak edebiyatseverlerin huzuruna sundu.

Fahri Kaya'nın yaratıcılığı ayrıcalığı nazım ve nesir edebi türlerini kapsadıysa da aslında en çok çocuklarla alakalıdır. Didaktik yani eğitici, öğretici nitelikler taşıyan şiir ve hikayeleri, çocukları her konuda bilgilendirmeye yöneliktir.

Bunca yıl geçmesine rağmen çoğumuzun hatıralarından silinmeyen bugün bile ezbere bildiğimiz "Hoşça Kalın" adlı şiirini adeta bir şükran ve sevinç ilahisi olarak zikrediyoruz. Şen ve dizemli nitelikler içeren bu şiiri tekrarladıkça adeta sıcağı bir türkü bir nağme söyler gibidir insan. Şiirin her dizesinde özellikle ilk ve ikinci kıtasında neşe ve mutluluk saçan öğeler vardır. Daha sonraki kıtalarda, çocuklara seslenerek, okulun bilgi ocağı olduğunu ve adeta bekçilik yaparak, gür seslerinin sınıflarda işidilmesinin sabırsızlıkla beklenildiğini, öğrenerek de yeni ufukların açıldığını müjdeleyen dizelerde, didaktik unsurlar mevcut.

HOŞÇA KALIN

Hoşça kalın kelebekler
Siz de güzel bülbüller,
Hoşça kalın saksağanlar
Bir sözle bütün kuşlar.
Hoşça kalın mavi göller
Coşkun akan nehirler,
Hoşça kalın yüksek dağlar
Denizler ve adalar.

İşte duyun uzaklardan
Köyümüzün okulundan,
Okul zili çalıyor
Bizleri bilgi bekliyor.

Sanmayınız ebediyen
Ayrılıyor biz sizden,
Sizsiz biz hiç kalmayız
Tez görmezsek olamayız.

(şiir "Hoşça Kalın" adlı şiir kitabında 1967y. yayınlanmıştır)

Şiirde, doğanın güçlü tasviri, okulun ve okumanın önemi vurgulanıyor. Şair tüm bunları güzel Türkçeyle, çok net ve anlaşılır bir dille, kendine özgün bir deyişle kaydediyor. Şiirin, estetik boyutu yanısıra ahlak açısından da önemi büyüktür. Çünkü okulun, bilginin önemi belirtiliyor. Her dizesinde mevcut kafiye adeta bir melodiyi sezdiriyor. Şiirin canlı içerği, şekil ve anlam bakımından sahip olduğu uyum mükemmel bir ifadeyi sağlıyor. Bunun bir örneği daha çocuklar tarafından çok beğenilen “Değirmen Taşı” adlı şiirinde de görülüyor;

DEĞİRMEN TAŞI

Değirmen taşı
Her işin başı,
Sonsuz bir türkü
Tutturmuş döner.

.....

Çok yanlı bir yazar olarak Fahri Kaya, bilgi ve görüşlerini değişik fikir ve konuları ele alarak eserlerinde yansıtıyor. II. Dünya Savaşına, çocukluk döneminde tanık olan yazar eserlerinde, vatanseverlik, hüriyet, özgürlük, kahramanlık kavramlarından söz ediyor. O'nun “Birlik” gazetensinde yayınladığı ilk devrim şiirleri de savaş ilhamıyla yazılmıştır. Yaşadığı savaş faciasını, acısını kendi duygularıyla özgün bir biçimde aktarmıştır. Aynen bu facianın faturasını ödeyen kahramanların yığılğını, gerçekçi ve sıcak dizelerle dile getirmiştir. “Yurt” şiiri bunun bir örneğidir.

YURT

Anlatınız dinliyeyim
Nasıl olur dağ tepeler,
Irmak ile şu nehirler
Olsun hepsi benim yurdum?
İşte yavrum cevap sana:
Şu gördüğün güzellikler,
Dağlar, taşlar ve tepeler
Çayır çimen ve dereler.

Göller ile akan sular
Köy ve bütün kasabalar,

Bu gördüğün parça toprak
Senin güzel yurdun ancak.

Bunlar için yerde yatan
Can vermiştir senin baban,
Ona benzer kahramanlar
Bunu bize bıraktılar.

Fahri Kaya'nın Türk diline karşı sevgisi hem yazılarında hem günlük hayatta dile geliyor. Yazarı tanıyanlar O'nun daima net ve temiz Türkçe konuştuğuna şahit olmuştur. Makedonya topraklarında yaşayan Türk halkının genelde konuştuğu yöresel Batı Rumeli şivelerinin yerine, çağdaş edebi Türkçenin konuşulması yönündeki sürekli mücadelesine de bizzat tanık olmuşuzdur. Bundan hareketle güzelim Türkçeye dikkat ve saygı ile yanaşmayı genç nesillere daima tavsiye etmiştir. Edebi ya da ilmi yazı dilinde mevcut olan birçok kavramların halk arasında konuşulan dilde yokluğuna dikkat çekerek bunun aşılma ihtiyacını sürekli ortaya atmıştır. Günlük yaşamda da daima Türkçenin iyi konuşulmasını, arı bir dille sohbet edilme gereğini önemle vurgulamıştır. Herkesin, özellikle aydının gücü yettiği ölçüde konuştuğu dile karşı ilgi göstermesini daima yeğlemiştir.

Fahri Kaya'nın eserleri konu, üslup ve dil açısından ilginç, canlı ve sade imgelere sahiptir. Kısa ve özlü anlatım içeren dolgun cümleleri, (çocuk hikayelerindeki güldürü özellikleri), okurlar tarafından en çok benimsenen öğelerdir. Türkçeyi ayrıntılarına kadar tanıdığından ve bizde konuşulan dilin hususlarından hareketle en iyi şekilde uyum sağlamayı başardığının tasdıkı da eserlerinin memnuniyetle ve rahatça okunduğudur. Yazarımızın kalıcı değerlerinden en önemlisi de budur.

Fahri Kaya'nın dili, çok arı ve nettir. Kelime ve anlatma tarzı edalıdır. Söz bolluğu ve kolay söyleyiş hemen her dizesinde mevcuttur. Bu özellik şiirleri yanısıra hikayelerinde de seziliyor. Özellikle bu topraklarda hikaye edebi türünü yaratan ender bir yazar olduğundan hareketle, (bizde hikayeye uğraşan yazarlarımız sayı itibarıyla çok azdır), hikayelerindeki kelime ve düşünce hazinesi zevkli bir anlatım içeriyor.

Fahri Kaya edebiyata ilk başta şiir yazmakla girmişse de daha sonra küçüklere adadığı pek çok hikaye yazmıştır. Bunun yanısıra büyükler için yazdığı hikayeleri Makedonya Türk yazınında değerli yere sahiptir.

Yazarın “Güle Güle”, “Küçük Hanım” çocuk hikaye kitapları çocuklar tarafından en benimsenenler arasındadır. Özellikle “Küçük Hanım”daki didaktik nitelikli hikayeler, öğretücü unsurlar yanısıra mizah öğelerle de örülüdür. Bu yüzden çocuk kitabı okurken hem eğleniyor hem de eğitiliyor. Nitekim “Ben Telefon Muyum”, “Dedesini Dinlemişti”, “Kendi Kendine Benzemek”, “Dilaranın İlk Yalanı”, (Küçük Hanım-1997) başlıklı hikayelerinde de çocuk dünyası tüm ayrıntılarıyla anlatılarak, özetle saygı, sevgi, düşüncelikten söz ediliyor.

Çocuklar için yazdığı hikayeleri estetik bakımından büyük değer taşıyor. Manalı kelimelerle örülü tümceler güçlü fikirler ortaya atıyor. Rumeli Türkçesi ile Türkiye’de konuşulan Türkçe arasındaki ayrıcalıklara rağmen tamamen uyumun sağlandığından her öyküsü rahatça ve zevkle okunuyor. Zaman zaman rastladığımız yerli deyimler, “paşa çayı”, “süt mavisini bulutlar”, “çikolata Nestle al canını besle”, “kot pantolonlar, karolu bayram elbise”, v.b. de pek hoşça giden tabirlerdir.

Makedonya’da son 30 yıl içinde daha hızlı gelişen ve daha yüksek bir seviyeye ulaşan, Türk hikayesinin en güzel örneklerini Fahri Kaya’nın büyüklükler için yazdığı hikayelerde görüyoruz.

Özellikle “İkinci Güneş”i kitabında kendi özgeçmişleriyle ilgili birçok olaylar, karşılaştığı insanlar ve durumlar konu edilmekte. Dahası akrabaları, dostları ve birçok tanıdığı kişilerin başından gelenleri anlatırılıyor. Bura Türk halkının elli yıl önceleri yaşadığı göçün ve bu acı olayın neticelerini tüm ayrıntılarıyla gözler önüne seriyor. “İkinci Güneş”in ilk öyküsünde de “Tevzi İşleri Memuru”nda olay Yakınova köyünde geçiyor, oysa yukarıda andığımız gibi müellüfin gençlik yılları bu köyde öğretmenlik yaparak geçmiştir.

1950 yıllarında Eski Yugoslavya topraklarında yaşayan Türklerin Türkiye’ye toplu göç sırasında yaşanan hüznü, kederli, incitici olayların, şahitliğini yapan bir eserdir “İkinci Güneş”. Bu topraklarda yaşayan halkın geleneklerini, adetlerini ve o döneme ait yaşam tarzını gözler önüne seren yazar bu eseriyle, bizler için olduğu gibi gelecek nesiller için de acı bir dönemin (tarihin) delilini sunmuştur. Duygular, düşünceler, içler acısı olaylar ve manzaralar yazarın güçlü kalemiyle betimlenmiştir. Nihayet, kitapta diğerleri arasında, “Lamba Yanık Kaldı”, “Mezarlık”, “Beyaz Mendil Kara Toprak” başlıklı hikayeler de bunu en iyi doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA:

-Süreyya Yusuf, "Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi", TAN Yayınları – Priştine, 1976.

-Fahri Kaya, "Yugoslavya Türk Hikayesi Antolojisi", BİRLİK Yayınları, Üsküp, 1990.

-Fahri Kaya, "Hoşça Kalın" şiirler, Birlik yayınları-Üsküp, 1967, "Seçme Yazılar", "BY"- Üsküp 1994, "Küçük Hanım" (hikayeler),

- "Birlik" Yayınları- Üsküp, 1997 , "İkinci Güneşi" (hikayeler), Birlik yayınları- Üsküp, 1998 .

-Dr. Nimetullah Hafız, "Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Devrim", BİRLİK yayınları –Üsküp, 1985.

-Necati Zekeriya, " Çiğdem" Çocuk Şiirimizin Güldestesi – antolojisi, " TAN Yayınları – Priştine 1985.

-Türk Dünyası Edebiyatları, Türk Dünyasından Seçmeler, İstanbul 1998.

-İmla Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları 2000, Ankara.

-Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları 549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu yayınları – 1988 Ankara.

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ:

-ADEKSAM'ın İlimi Araştırmalar Dergisi HİKMET, öncelikle Makedonya, Balkanlar, Türkiye ve Türk Dünyası'yla ilgili eğitim, dil, din, kültür, sanai, milli ve manevi değerler, toplumsal ve sosyal sorunlar, ekonomi, çevre, spor ve medya konularını içeren makale, inceleme ve kitap tahlillerini yayınlar.

-Dergide yayınlanacak yazılar öncelikle özgün, orjinal, analitik ve ilmi objektiviteyi kendinde taşımalıdır.

- Dergiye gönderilen yazılar dipnotları ve kaynakçası ilmi standartta olması gerekir.

- Yazılarla birlikte yazarın özgeçmişi ve makalenin kısa bir özeti Türkçe ve İngilizce gönderilmelidir.

- Yazılar bilgisayarda yazılıp hem kağıda dökülmüş olarak, hem de disket veya e-posta halinde gönderilmelidir.

- Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması konusu ve hakkı HİKMET'e aittir.

- Bu dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman ADEKSAM'ın genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak mütalaa edilemezler.

- Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla İktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

- Bu dergi hakemli dergidir.

- Derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir.

DERGİNİN TİRAJİ:

500 adettir.

İSTEME VE YAZIŞMA ADRESİ:

ADEKSAM, İvo Lola Ribar Sokağı no: 30. GOSTİVAR - MAKEDONYA. e-posta: adeksam@hotmail.com Editör: eredzep@hotmail.com Tel:+38942214319

Basımevi: